DIALOG TEOLOGIC
Revista Institutului Teologic Romano-Catolic din Iaşi
ANUL XVII, nr. 33, 2014

ROLUL BISERICII CATOLICE DIN EUROPA DE EST LA CĂDEREA COMUNISMULUI

Sapientia
Iaşi 2014

Revista apare de două ori pe an

ISSN: 1453 – 8075

EDITORIAL OFFICE
INSTITUTUL TEOLOGIC ROMANO-CATOLIC

Str. Văscăuţeanu, nr. 6
RO – 700462 – IAŞI
Tel.: 0040 232 225228
Fax: 0040 232 211476
www.dialogteologic.ro
e-mail: slupu@itrc.ro

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE

După cum ştim, anul acesta se împlinesc 25 de ani de la căderea Zidului din Berlin, simbol al sfârşitului dictaturii comuniste din Europa.

Astăzi, pe de altă parte, ne aflăm chiar la mijlocul intervalului dintre două evenimente ecleziale cu o relevanță deosebită pentru noi: acum o săptămână şi jumătate au fost canonizați la Roma doi papi, dintre care, mai ales Ioan Paul al II-lea, a avut un rol determinant în căderea comunismului, apoi, peste o săptămână şi jumătate, vom participa la beatificarea ep. martir Anton Durcovici, o victimă a acestui regim, care ne oferă totodată o imagine clară a motivului pentru care Biserica a trebuit să ia atitudine fermă împotriva comunismului.

Cred că aceste repere cronologice sunt importante pentru a motiva organizarea unui astfel de simpozion acum la noi în Seminar. Dar, fără îndoială, la acestea se adaugă alte motivații de ordin eclezial, teologic, istoric şi spiritual.

Titlul simpozionului de astăzi ne îndreptățeşte să ne punem unele întrebări cum ar fi:

De ce Biserica a trebuit să lupte împotriva comunismului?

A făcut cu adevărat acest lucru?

A avut un rol important în căderea acestui regim?

Desigur, cu privire la Biserica Catolică din Estul Europei, unele răspunsuri la aceste întrebări le vom auzi astăzi. Eu aş dori într-un mod foarte sintetic să subliniez că, **la nivel de Magisteriu**, Biserica Catolică s-a pronunțat împotriva comunismului încă de la apariția sa.

Deja în anul 1846, cu doi ani înainte de a fi publicat *Manifestul Partidului Comunist*, Papa Pius al IX-lea a scris în acest sens enciclica *Qui pluribus*. De atunci până în prezent Magisteriul Bisericii a publicat **sute de documente** în care se vorbeşte în mod explicit împotriva comunismului.

Aş aminti doar cu titlu informativ câteva mai importante: enciclica *Rerum novarum* a papei Leon al XIII-lea, *Quadragesimo anno* din 1931 şi *Divini Redemptoris* din 1937 ale Papei Pius al XI-lea (aceasta din urmă constituie cea mai articulată analiză a fenomenului comunist din partea Bisericii până în acel moment), apoi scrisoarea apostolică *Octogesima adveniens* a Papei Paul al VI-lea. Ulterior iese în evidență în acest sens instrucțiunea *Libertatis nuntius* a Congregației pentru Doctrina Credinței (pe atunci prezidată de cardinalul Joseph Ratzinger). În sfîrşit, nu lipsesc referințele la marxism nici în enciclica *Spe salvi*, din anul 2007, a lui Benedict al XVI-lea.

De ce s-a pronunţat Biserica împotriva comunismului şi l-a condamnat?

Nici într-un caz pentru că ar fi dorit să facă politică, sau pentru a lua apărarea vreunui alt partid politic. Nici măcar doar „pentru simplul fapt că învaţă şi răspândeşte ateismul” şi „pentru că persecută Biserica”.

Documentele mai sus menţionate, mai ales *Divini Redemptoris*, afirmă explicit că, citez „comunismul este în mod intrinsec pervertit” (la nr. 58), „Comunismul este prin natura sa antireligios” (*Ibid.*, nr. 22).

În doctrina profesată de această ideologie**, nu există loc pentru ideea de Dumnezeu**, nu există diferenţă între spirit şi materie, nici între suflet şi trup; nu există supravieţuirea sufletului după moarte, deci nici o speranţă într-o altă viaţă, **comunismul îl despoaie pe om de libertatea sa,** principiu spiritual al conduitei sale morale (Cf. *Ibid.*, nr. 22).

S-a afirmat uneori că în comunism ar fi pozitiv măcar faptul că îndeamnă la lupta pentru dreptate în faţa mizeriei şi a exploatării. Magisteriul afirmă că din punct de vedere istoric comunismul a dovedit că nu rezolvă problema mizeriei, ci o agravează.

Într-un mod mai complex şi articulat, ***Discursul de la Regensburg*** **al papei Benedict al XVI-lea, din 12 septembrie 2006, şi enciclica** ***Spe salvi*** din anul 2007 plasează comunismul în cadrul unui proces de demolare a edificiului european şi occidental construit cu trudă pe armonia dintre credinţă şi raţiune, dintre revelaţia ebraică şi creştină şi filozofia greacă.

Iată deci câteva dintre motivele pentru care Biserica a condamnat comunismul. Sper ca prin conferinţele ce vor fi prezentate astăzi, fiecare dintre noi să afle cât mai multe detalii cu privire la situaţia concretă în care Biserica a intervenit pentru a încerca să înlăture acest sistem distrugător din societăţile noastre.

Pr. Benone LUCACI

GIOVANNI PAOLO II: UN NUOVO SANTO DELLA CHIESA CATTOLICA
La sua esperienza dei totalitarismi e la nuova visione dell'Europa dopo la caduta del muro di Berlino

Jan MIKRUT

Riassunto: Il presente lavoro tratta il tema generale del comunismo. A livello particolare, ha di mira la visione di Giovanni Paolo II sul totalitarismo comunista e sulla soluzione per uscire dalla crisi provocata dai regimi comunisti. Dopo una breve descrizione dell'esperienza avuta dal giovane Karol Woytila nei riguardi del comunismo, viene discusso il contesto storico e politico in cui si instaurano i regimi ideologici. In seguito, sono analizzate le vicende della vita del santo Giovanni Paolo II dalla prospettiva della sua posizione nei riguardi del comunismo. Alla fine, viene offerta la nuova visione delle società dopo la caduta del muro di Berlino.

Parole chiave: comunismo, totalitarismo, Chiesa, Europa, Est, Giovanni Paolo II.

Il giorno 27 aprile 2014, il momento della canonizzazione dei due papi del XX secolo, Giovanni XXIII e Giovanni Paolo II, è entrato non solo nella storia della Chiesa ma anche nella storia dell'umanità, come un fenomeno senza paragoni. In questo giorno migliaia di pellegrini e miliardi di telespettatori hanno guardato non solo la commovente cerimonia in Piazza San Pietro a Roma, ma anche hanno conosciuto la storia delle figure dei due nuovi santi pontefici, come un'interessante lezione della storia e del XX secolo. Uno dei temi discussi in quest'occasione è stato proprio lo "sviluppo" e la caduta del sistema comunista in Europa centro-orientale. Il sistema comunista fu portato nel 1944-1945 dall'esercito russo, dopo la sconfitta del potente esercito tedesco. Questa "liberazione" diventò una nuova forma di occupazione di numerosi paesi europei, portò con sé sanguinose persecuzioni e in conseguenza numerosi nuovi martiri cristiani.

Il percorso della storia fu certamente cambiato il 16 ottobre 1978, dopo l'elezione al soglio pontificio del primo papa slavo, Giovanni Paolo II. Nel suo lungo pontificato uno dei punti cardini fu sempre la battaglia contro l'ideologia comunista in Europa. La tragica storia del XX secolo prese la vita a milioni di persone innocenti, tra loro un grande gruppo dei martiri cristiani vittime del sistema comunista. Con il suo riferimento alla tradizione cristiana in Europa, Giovanni Paolo II poneva l'accento sul fatto che

tutti i popoli europei sono e devono sempre rimanere una comunità di valori religiosi e di grande tradizione culturale.

La storica e assai simbolica camminata di Giovanni Paolo II insieme al Cancelliere tedesco Helmut Koll a Berlino il 23 giugno 1996, confermava la vittoria sul comunismo, il crollo del muro di Berlino e la nascita della nuova Europa delle nazioni libere. Questo fatto fu un grande momento nella sua vita. Egli, un Papa che viene dalla Polonia, insieme con il Cancelliere tedesco, sorpassava l'aperta Porta di Brandeburgo, senza il muro che divideva non solo la Germania, ma anche l'Europa libera dalle storiche zone del potere ideologico e politico. Il contributo del Papa polacco alla caduta del comunismo rimane indimenticato, egli ha avuto un ruolo decisivo nel crollo del muro di Berlino e nella pacifica riunione della Germania nel 1989-1990.

Nel suo pontificato, Wojtyla fu un instancabile costruttore di ponti, un architetto della nuova Europa, che doveva da adesso respirare con ambedue i polmoni, come un organismo sano, capace di far cambiare la storia e assumersi la responsabilità per il futuro del vecchio continente. Il crollo dell'Unione Sovietica e la nascita dei nuovi stati "indipendenti" da Mosca non hanno portato – come possiamo vedere dall'attuale guerra civile in Ucraina – fino a oggi la stabilità politica nell'Europa centro orientale. La visione politica del Papa polacco e la diplomazia pontificia hanno ricevuto con questo conflitto una conferma che solo lo spirito di tolleranza e la garanzia della dignità della persona possono creare un'atmosfera di pace e la crescita e lo sviluppo della società.

La gioventù e le prime decisioni

Karol Józef Wojtyła, futuro papa Giovanni Paolo II, nacque a Wadowice, in una piccola città a circa 50 km da Cracovia, il 18 maggio 1920[1]. Suo padre,

[1] Le pubblicazioni sulla vita e le opere di Giovanni Paolo II sono molto numerose, qui cito solo i lavori più importanti: www.karol-wojtyla.org; André Frossard, *Il mondo di Giovanni Paolo II*, Casale Monferrato (AL) 1992; Ted Szulc, *Pope John Paul II. A Biography*, New York 1995; Georg Weigel, *Testimone della speranza. La vita di Giovanni Paolo II, protagonista del secolo*, Milano 1999; Adam Boniecki, *The Making of the Pop of Millennium, Kalendarium of the life of Karol Wojtyła*, Stockbrigde 2000; Stanisław Dziwisz – Czesław Drążek – Renato Buzzonetti – Angelo Comastri, *Lasciatemi andare. La forza nella debolezza di Giovanni Paolo II,* Cinisello Balsamo (MI) 2006; Stanisław Dziwisz, *Una Vita con Karol. Conversazione con Gian Franco Svidercoschi*. Milano 2007; Sławomir Oder – Saverio Gaeta, *Perché è santo. Il vero Giovanni Paolo II raccontato dal postulatore della causa di beatificazione*, Milano 2010; Andrea Riccardi, *Giovanni Paolo II. La Biografia*, Cinisello Balsamo (MI) 2011; Georg Weigel, *La fine e l'inizio. Giovanni Paolo II la vittoria della libertà, gli ultimi anni, l'eredità,* Siena 2012; Cristina Siccardi, *Giovanni Paolo II. L'uomo e il Papa*, Cinisello Balsamo (MI) 2011; Stanisław Grygiel, *Dialogando con Giovanni Paolo II*, Siena 2013; Aldino Cazzago, *Giovanni Paolo II*, Milano 2013; Clarence Potter, *San Giovanni Paolo II,* Kenness Publishing 2013; Renato Boccardo – Renzo Agasso, *Il «mio» Giovanni*

anch'egli di nome Karol, dal 1900 era un militare dell'esercito austroungarico (56° reggimento di fanteria) a Wadowice, Leopoli, Cracovia. Essendo un sottufficiale, si spostava con il suo reggimento; a Cracovia, nella chiesa militare di SS. Pietro e Paolo, sposò la moglie Emilia Kaczorowska. Gli sposi si spostano in seguito a Wadowice, dove si trovava nel periodo austro-ungarico una caserma, dove Wojtyła prestava il servizio militare; per questo fatto il futuro papa si sentì sempre molto legato a questa città[2]. Nel 1914, dopo l'attentato di Sarajevo, scoppiò la sanguinosa guerra mondiale e il reggimento del padre fu inizialmente inviato sul fronte austro-russo in Galizia, dove combatteva con l'esercito russo. Nella primavera del 1917 il reggimento fu trasferito sul fronte italiano, sul Monte Sabotino e poi in Carnia, e infine all'Isonzo. A Karol Wojtyła, per il suo valore militare, fu conferita la Croce di Ferro di I classe.

A Wadowice la famiglia Wojtyła viveva in un piccolo appartamento nel centro della città, vicino la chiesa parrocchiale. Nel 1918, dopo la fine della prima guerra mondiale, crollò la storica monarchia austro-ungarica e sulle sue rovine nascono numerosi nuovi stati; tra di loro rinasce, dopo secoli, uno stato polacco, questa volta come una repubblica parlamentare. Karol Wojtyła decise di continuare la carriera militare ed entrò a far parte dell'esercito polacco. Nell'esercito polacco ottenne il grado di tenente e, come prima della guerra, fece servizio nella caserma di Wadowice, ricoprendo diversi incarichi amministrativi. Nel 1927, a causa della grave malattia della moglie aggravatasi dopo la nascita di Karol, decise di andare in pensione, terminando il servizio militare col grado di capitano[3].

La famiglia Wojtyła decise di rimanere ancora per un po' di tempo a Wadowice. I coniugi avevano avuto tre figli; oltre a quello maggiore Edmund, avevano avuto una figlia, Olga, morta poche ore dopo la nascita, nel 1914. Negli anni seguenti il giovane Karol doveva subire la grande perdita delle

---

Paolo II, Cinisello Balsamo (MI) 2013; Maria Bottiglieri, *La santità di Giovanni Paolo II*, Villorba (Tv) 2013; Gerosa Libero, *Giovanni Paolo II legislatore della Chiesa*, Città del Vaticano 2013; Angelo Scola – Ennio Apeciti – Tadeusz Rakoczy – Stanisław Wronka – Pierantonio Tremolada, *Speranza del Vangelo e dramma della storia*, Milano 2013; Stanisław Dziwisz, *Ho vissuto con un santo*, Milano 2014; Luca Zizzari, *L'educatore Karol Wojtyla*, Milano 2014; Leonardo Biancalani, *Il pensiero antropologico di Giovanni Paolo*, Siena 2014.

[2] Un'interessante caratterizzazione della città di Wadowice e informazioni sulla vita pastorale ed ecclesiastica si trovano nelle 2 storiche visitazioni pastorali del vescovo di Tyniec-Tarnów (1822-1827), Thomas Gregorius Ziegler (1770-1852), pubblicate in: Jan Mikrut, *Die Diözese Tyniec-Tarnow in den Visitationsberichten von Bischof Thomas Gregorius Ziegler (1822-1827),* Wien 2009, 399-484.

[3] Una fonte importante per le ricerche sulla vita e opere di Giovanni Paolo II sono alcuni suoi libri, scritti dopo l'elezione a pontefice: *Non abbiate paura di accogliere Cristo*, Cinisello Balsamo (MI) 2013; *Memoria e identità*, Milano 2013; *Alzatevi, andiamo!* Milano 2004.

persone a lui più care. La morte della madre, avvenuta il 13 aprile 1929, ha prodotto in lui una grande ferita insanabile. Suo fratello maggiore Edmund, medico nell'ospedale di Bielsko Biała, morì a causa di un'epidemia di scarlattina il 5 dicembre 1932. Della sua famiglia, solo il futuro papa arrivò alla vecchiaia. Il futuro papa, dopo aver terminato la scuola dell'obbligo, studiò al liceo classico di Wadowice, dove conseguì la maturità nel 1938. In quest'anno s'iscrisse all'Università Iagellonica di Cracovia e studiò la letteratura polacca. In quel tempo recitava con grande passione nel "Teatro Rapsodico" a Cracovia. Dal 1938 viveva insieme con suo padre a Cracovia, dove il 18 febbraio 1941 suo padre Karol morì d'infarto 1941 a sessantadue anni.

Il 1° settembre 1939 iniziò l'occupazione tedesca. Fu un periodo molto tragico nella storia della Polonia. Durante la guerra il giovane Karol Wojtyła lavorò (1940-1944) in una cava nei dintorni della città e dopo nella fabbrica chimica Solvay. Con quest'attività poteva guadagnare un po' di soldi per la vita e soprattutto evitare la deportazione in Germania, un tragico destino per migliaia di polacchi condannati ai lavori nell'industria militare e nelle fattorie tedesche. Il 17 settembre 1939 iniziò anche l'occupazione russa, cosi territorio della Polonia fu diviso tra tedeschi e russi. In entrambe le parti del paese iniziarono le persecuzioni delle strutture della Chiesa cattolica e dei numerosi rappresentanti della cultura polacca.

La Chiesa polacca nel periodo della seconda guerra mondiale subì grandi danni, sia per mano degli occupanti tedeschi che russi. Furono uccisi migliaia di sacerdoti, religiosi e religiose. Solo nel campo di concentramento di Dachau, in Germania, furono internati 2720 sacerdoti, tra di loro 1780 sacerdoti polacchi, dei quali 868 morirono direttamente nel campo di concentramento o in seguito al Castello di Hartheim, vicino ad Alkoven in Austria, nei pressi della città di Linz, dove si trovava un campo di sterminio, usato molto nell'Aktion T4, il programma di eutanasia, per la soppressione delle persone malate e handicappate[4].

Quando Karol Wojtyła decise di diventare sacerdote, iniziò a leggere i libri di teologia e poi cercò di entrare nel seminario, ma questo era in quel periodo in pratica impossibile, perché il seminario di Cracovia era chiuso dai tedeschi. Karol abitava e studiava come seminarista nella Curia arcivescovile di Cracovia. Dal 1942 frequentò i corsi di formazione del seminario maggiore clandestino a Cracovia. Dopo la guerra, continuò i suoi studi nel seminario maggiore di Cracovia. Fu ordinato sacerdotale a Cracovia il 1° novembre 1946. In seguito, come uno degli studenti adatti alla formazione intellettuale, fu inviato a Roma il 15 novembre 1946 dall'arcivescovo di Cracovia,

---

[4] Cf. Johann NEUHÄUSLER, *Cosa avvenne a Dachau? Un tentativo di avvicinarsi alla verità,* Dachau[10] 2005, 27; Stanislav Zamečnik, *Das war Dachau,* Frankfurt/Main[2] 2010, 179.

il Cardinale Stefan Sapieha, dove il 19 giugno 1948 presso la Pontificia Università San Tommaso d'Aquino conseguì il dottorato in teologia, con una tesi sulla fede nelle opere del carmelitano spagnolo San Giovanni della Croce dal titolo *La dottrina della fede secondo san Giovanni della Croce*. Un paio di settimane più tardi rientrò a Cracovia.

Durante le sue vacanze romane, com'è finora in uso tra gli studenti-sacerdoti, Wojtyła esercitò il ministero pastorale in alcune parrocchie italiane, visitò anche gli emigranti polacchi in Francia, Belgio e Olanda. L'arcivescovo di Cracovia voleva che Wojtyła conoscesse la situazione in Europa dopo la guerra, voleva che lui sapesse le numerose difficoltà dei Polacchi fuori del loro paese, specialmente coloro che per motivi di sicurezza dovevano vivere all'estero, lontani dalla loro famiglia e dal loro ambiente sociale. I viaggi fatti dal giovane sacerdote gli hanno offerto la possibilità di conoscere la vita quotidiana in Europa e di valutare le diverse forme della vita ecclesiastica. Un altro fatto importante era la partecipazione alle diverse forme della vita religiosa e culturale dei numerosi polacchi, che dopo la fine della guerra hanno deciso di rimanere fuori dei confini dallo stato polacco, creando nuove strutture e organizzazioni per conservare le tradizioni e la cultura nazionale. Probabilmente in questo periodo della sua vita Karol Wojtyla ha conosciuto l'importanza dei viaggi per incontrare e incoraggiare le persone a coltivare le numerose forme della religiosità popolare e sviluppare lo spirito patriottico nell'emigrazione[5].

Da Roma Karol Wojtyła poteva osservare i grandi cambiamenti politici nella sua patria. Il nuovo governo, formato dai comunisti polacchi, nei primi tre anni dopo la fine della seconda guerra mondiale, non dimostrava apertamente le vere intenzioni politiche. All'inizio voleva creare nuove strutture secondo le istruzioni ricevute da Mosca, creando in tutto il Paese i centri del potere politico. Le prime elezioni politiche dopo la guerra, avvenute nel 1947, furono manipolate, così come avvenne negli altri Paesi del blocco sovietico governati dai comunisti. Ufficialmente l'alleanza dei partiti di sinistra (PPR PPS, SD, SL) ricevette 80,1 % dei voti e 394 posti nel Parlamento (Sejm). Dopo le elezioni, il clima del Paese cambiò notevolmente; anche la situazione della Chiesa cattolica peggiorò. Numerosi sacerdoti furono arrestati e condotti in diverse prigioni e campi di lavoro, senza una seria accusa. Un'interessante analisi presenta la storia triste dei numerosi sacerdoti della diocesi di Tarnów, nella Polonia del sud, arrestati nel periodo 1946-1955.

---

[5] Cf. Georg WEIGEL, *Testimone della speranza. La vita di Giovanni Paolo II protagonista del secolo*, Milano 1999, 103-106.

Quasi quattro anni più tardi rispetto agli altri paesi dell'Europa Centro-Orientale, iniziò la repressione della Chiesa in Polonia. La ragione di questo ritardo va ricercata nell'atteggiamento del nuovo Primate arcivescovo, Stefan Wyszyński, che nel 1948 sostituì il defunto cardinale August Hlond (1881-1948). Già nel 1949 egli iniziò le trattative con il governo, concluse il 14 aprile 1950 con un accordo. Ma fin dall'inizio le autorità infrangevano gli articoli dell'accordo. Ancora prima della stipula nazionalizzarono la Caritas ecclesiastica, incamerando tutti i suoi beni e mettendone a capo preti collaborazionisti. Nel marzo del 1950 fu arrestato il vescovo Kazimierz Kowalski di Pelplin. Particolarmente difficile era la situazione nei territori occidentali e settentrionali dove, a causa dello spostamento delle frontiere, le strutture della Chiesa erano deboli. Le autorità non riconobbero gli amministratori apostolici nominati nel 1945 per Danzica, Olsztyn, Wrocław, Gorzów Wielkopolski e Opole. Dopo il 1951 essi furono costretti ad abbandonare le loro sedi. Al loro posto furono eletti vicari capitolari graditi e controllati dal potere politico. Le curie vescovili furono dominate da cosiddetti preti patrioti. La struttura provvisoria creatasi in questi territori impediva la normale attività pastorale e favoriva le ingerenze dello Stato negli affari ecclesiastici.

La nuova strategia verso la religione nel blocco sovietico dopo 1948

Dopo il 1945, il territorio dell'Europa Centrale entrò nell'orbita della dominazione sovietica. Le decisioni, prese durante le Conferenze di Yalta e Potsdam, crearono una nuova divisione di questa parte del continente. La politica sovietica di annessione e di sottomissione spezzò l'antica struttura dell'Europa Centrale: la Lituania, la Lettonia e l'Estonia, nonché i territori orientali della Polonia inglobati all'URSS, persero la loro indipendenza. Fu divisa anche la Germania. Il termine Europa Centrale sparì dalle mappe e dal linguaggio diplomatico e fu sostituito con Europa Orientale. Dal punto di vista geopolitico l'Europa Centrale diventò parte della sovietica Europa Orientale, ossia la parte esterna dell'impero sovietico, contenendo i paesi satelliti dell'URSS: la Polonia, la Cecoslovacchia, l'Ungheria e la Germania Orientale. Alla parte interna dell'impero sovietico furono invece incorporate la Lituania, la Lettonia, l'Estonia, l'Ucraina, la Bielorussia e la Moldavia.

Questa divisione risulta importante riguardo alla politica confessionale. Il modo di agire di fronte alle comunità dei credenti era diverso nella parte interna ed esterna dell'impero. Nelle Repubbliche sovietiche la mancanza di qualsiasi indipendenza politica permetteva ai comunisti di applicare soluzioni radicali. Tutti i partiti comunisti in Europa Centro-Orientale, dopo il

1945, si distinguevano per la loro ostilità verso la religione. Il cesaropapismo staliniano presupponeva la superiorità del potere laico su quello ecclesiastico, l'imposizione della visione atea del mondo all'intera popolazione e l'uso strumentale della legge contro la Chiesa. Con particolare determinazione si realizzò il programma della distruzione della religione nell'Unione Sovietica: qui dopo il 1945 le repressioni, specialmente contro la Chiesa cattolica, furono molto crudeli.

In Lituania, Lettonia, Estonia, Ucraina, Bielorussia, Rutenia Subcarpatica e Bessarabia, vigeva la politica della distruzione totale della vita religiosa e del controllo totale delle comunità ancora esistenti tramite la polizia segreta. Questo era il modello elaborato nell'URSS negli anni trenta, che aveva lo scopo di costruire un paese ateo e che ora si voleva applicare nei nuovi territori conquistati. Il compito fu facilitato dai tormenti e dalle persecuzioni subite dalla popolazione durante la seconda guerra mondiale. Il terrore sovietico e nazista nonché nazionalista ucraino, destabilizzò totalmente la vita della Chiesa in molti territori annessi all'Unione Sovietica.

Di grande importanza per lo sviluppo politico in Europa ebbe la divisione della Germania in due stati: la Germania Ovest con un'alleanza con Stati Uniti e Paesi dell'Europa occidentale, e la Germania Est (DDR), rientrata nel blocco orientale sotto il controllo politico e militare dell'URSS, facente parte del trattato di Varsavia. Dopo questi importanti cambiamenti del 1945, città come Praga, Budapest, Dresda, Lipsia e una parte della città di Berlino divennero parte dell'Esteuropea e della zona del blocco sovietico.

Questo territorio divenne non solo una zona di dominazione politico-militare ma, soprattutto per i popoli europei, significava un sanguinoso scontro con un'ideologia e un sistema dello stato decisamente ateo, sul fondamento dell'ideologia marxista-leninista.

Nella storiografia contemporanea, si cerca di sistematizzare i tratti più tipici della politica confessionale realizzata nei paesi comunisti dopo il 1945. S'indicano quattro piani di conflitto tra Chiesa cattolica e stato comunista: dottrinale, morale, nazionale ed esistenziale. Vengono anche individuate tre fasi principali della politica religiosa in ognuno dei paesi comunisti: fase iniziale, caratterizzata da una dura lotta ideologica, seguita dai tentativi di eliminazione della Chiesa dalla vita pubblica; fase di lotta, nella quale si cercava di ostacolare l'attività interna della Chiesa con le misure amministrative; fase finale, che aveva l'obiettivo di sottomettere la Chiesa al potere laico.

La persecuzione della Chiesa cattolica e il destino dei martiri erano organizzati secondo i criteri sperimentati in Unione Sovietica dopo la Rivoluzione di ottobre (1917). La scala e la forma delle persecuzioni dei comunisti dovevano essere adeguati all'importanza della Chiesa nel Paese e, soprattutto,

al numero dei fedeli. La Chiesa con un grande numero dei fedeli e con un forte legame con la società, come quella polacca ad esempio, non poteva essere trattata allo stesso modo di una Chiesa più piccola, come per esempio la Chiesa in Cecoslovacchia, in Ungheria o in Croazia. Non senza importanza era la presenza delle altre confessioni nel territorio del Paese: in Romania e in Bulgaria, Paesi a forte maggioranza ortodossa, i cattolici erano solo una piccola minoranza. Fu creato una forma di stato totalitario, distruggendo le tradizioni della pacifica convivenza dei cittadini e lo spirito di tolleranza, creando un'atmosfera di terrore.

L'anno 1948 costituisce un punto di svolta nello sviluppo dei rapporti Chiesa – Stato in Europa Centro-Orientale. In quell'anno iniziò infatti un duro confronto ideologico tra Oriente e Occidente, provocando un aumento della tensione in tutto il mondo. Il movimento comunista internazionale decise di rompere con la politica di tolleranza verso qualsiasi forma di opposizione politica e di costruire un sistema di totale controllo sulla vita sociale, economica e spirituale delle nazioni. Tra le priorità di questo programma si situò la lotta contro la Chiesa cattolica. Al convegno dei partiti comunisti a Szklarska Poręba in Polonia dal 22 al 27 settembre 1947, il rappresentante russo Andriej Aleksandrowicz Ždanov (1896-1948) presentò un piano di eliminazione della Chiesa cattolica in tutti i paesi del blocco sovietico.

Il suo progetto si basava sul modello sovietico applicato negli anni venti nell'URSS e consisteva nella distruzione delle gerarchie cioè arresti di massa dei vescovi e poi dei più eminenti sacerdoti e laici. Nella prima fase dovevano essere arrestati i vescovi e distruggere così la guida della Chiesa, e si dovevano isolare le persone apprezzate dai credenti, specialmente i sacerdoti e laici. Allo stesso tempo bisognava creare gruppi di preti e laici collaborazionisti leali del regime e pronti a schierarsi dalla parte del governo contro la gerarchia. Il sistema fu molto efficace in Russia, dove i gruppi dei collaborazionisti, la cosiddetta Chiesa Viva, dominarono il Patriarcato di Mosca.

L'ateismo in questo progetto doveva svolgere due funzioni: essere collante ideologico di tutti i partiti comunisti del blocco ed elemento di soggiogamento, di estranea dominazione contraria alle tradizioni e specificità nazionali. Così l'ateismo diventò una nuova religione comunista e allo stesso tempo uno strumento di soggiogamento degli altri e di unificazione delle proprie file. L'unico ostacolo rimasto era la Chiesa cattolica, perciò i comunisti erano pronti ad applicare tutti i mezzi, compresa la violenta persecuzione, per annientarla.

Nel 1951 cominciarono in Polonia le persecuzioni della gerarchia. Fu arrestato il vescovo Czeslaw Kaczmarek (1895-1963) di Kielce e internato l'arcivescovo Eugeniusz Baziak (1890-1962), amministratore apostolico

dell'arcidiocesi di Cracovia. Nell'autunno del 1952 fu arrestato un gruppo di sacerdoti della curia vescovile di Cracovia. Sottoposti a torture firmarono gli atti di autoaccusa. Dopo di che i comunisti scatenarono un'isterica campagna diffamatoria contro la Chiesa nei massmedia da loro controllati. Nel novembre 1952 fu bandito dalla sua diocesi il vescovo di Katowice Stanislaw Adamski (1930-1967) insieme ai suoi suffraganei Juliusz Bieniek e Herbert Bednorz. Sistematicamente veniva limitata la presenza della Chiesa nella vita pubblica.

Il conflitto raggiunse il suo massimo nel febbraio 1953, quando il Consiglio di Stato emanò il decreto sulle nomine alle cariche ecclesiastiche. Il Primate rispose con il suo famoso memorandum "Non possumus", per il quale fu imprigionato il 26 settembre 1953. Poco dopo fu arrestato e sottoposto ad atroci torture fisiche e psichiche il vescovo Antoni Baraniak, suffraganeo di Gniezno. Alla fine di luglio 1954 iniziò l'azione contro le suore della Bassa e Alta Slesia. L'Ufficio dei culti, con l'aiuto della polizia segreta, traslocò in breve tempo 1200 religiose e sequestrò 296 conventi. Seguendo il modello cecoslovacco le suore furono ammassate in sette case lontane dai loro propri conventi. Negli anni seguenti la Chiesa venne perseguitata in diversi modi, incluse le condanne a morte per decine di sacerdoti, ma non perse mai la sua autorità e il rispetto della popolazione. Grazie a questo, indebolito il regime di matrice stalinista, la società reclamò la soppressione delle persecuzioni della Chiesa.

In questo periodo della storia della Polonia i comunisti diventano una formazione politica sempre piu potente e non nascondevano una forte aversione contro la religione cattolica[6]. La maggioranza assoluta della società non accettava il nuovo modello dello Stato ateo, così il primo sforzo

---

[6] Esiste un'ampia letteratura in varie lingue riguardante quest'argomento. Tra le pubblicazioni degli ultimi dieci anni vedi tra l'altro: Ryszard Gryz, «Political Repression of the Catholic Episcopate during the Period of Stalinism in Poland», *Modern Times* 1 (2000), 99-125; Antoni Dudek, *Państwo i Kościół w Polsce 1945-1970*, Kraków 1995; Jan Żaryn, *Kościół a władza w Polsce 1945-1950,* Warszawa 1997; Antoni Dudek – Ryszard Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce 1945-1989,* Kraków 2003; Piotr Chmielowiec, ed., *Kościół w godzinie próby 1945-1989. Nieznane dokumenty i świadectwa.* Zeszyt czerwony [I], Kraków 2003; Antonio Macchia, *Chiesa e Stato in Polonia durante il periodo comunista (1945-1989),* Roma 2006; Tomasz Balon-Mroczek – Jarosław Szarek, ed., *Kościół w godzinie próby 1945-1989. Nieznane dokumenty i świadectwa,* Kraków 2006; Mikołaj Kunicki, «Zwischen Anpassung, Widerstand und Dialog. Das Verhältnis von Kirche und Staat im kommunistischen Polen 1945-1989», *Transit. Europäische Revue* 31 (2006), 52-68; Mirosława Grabowska, «Credo, ergo sum. Religiosität und Staat in Polen», *Osteuropa 56* 11-12 (2006), 191-203; Laura Hölzlwimmer, *In wahrer Sorge um das Wohl des Vaterlandes. Die Auseinandersetzungen zwischen Staat und katholischer Kirche im stalinistischen Polen als öffentlich ausgetragene Konkurrenz um Vertrauen*, Saarbrücken 2007; Marian Stanisław Mazgaj, *Church and state in communist Poland. A history, 1944-1989,* Jefferson – London 2010.

dello nuovo Stato fu dedicato alla battaglia contro l'opposizione militare e poi politica per vincere le elezioni grazie alle massiccia falsificazione delle schede elettorali. La vasta esperienza politica e patriottica, raccolta nel periodo della lunga occupazione della Polonia da parte degli Austriaci, dei Prussiani e dei Russi nel periodo dal 1772 al 1918, ha creato un forte legame con la Chiesa cattolica, come un bastione culturale e religioso. La problematica posizione geografica della Polonia, tra la Germania a Ovest e la Russia a Est, ha spesso determinato la difficile storia del Paese[7]. Il sistema comunista non ha trovato in Polonia, nonostante grandi sforzi e maltrattamenti d'ogni tipo, terreno fertile. La situazione dei polacchi, perseguitati sia dai nazionalsocialisti tedeschi che dai comunisti russi, ha lasciato fino ad oggi non solo numerose cicatrici, ma anche ferite aperte[8].

La formazione intellettuale e le prime esperienze con il comunismo

L'8 luglio 1948 Karol Wojtyła viene destinato come viceparroco alla parrocchia di Niegowic. In questa parrocchia ha conosciuto non solo la devozione popolare della semplice gente della campagna, ma anche un grande legame con la chiesa e il suo insegnamento. Poteva vedere bene che anche la gente semplice aveva grande fiducia nella chiesa ed era pronta a grandi sacrifici per proteggere la religione cristiana. Dopo tredici mesi e dopo la ratifica del suo titolo accademico di dottore in teologia all'Università Jagiellonica, nell'agosto 1949 viene nominato viceparroco della parrocchia di San Floriano a Cracovia, con il compito di occuparsi degli studenti universitari e nel 1951 riprese i suoi studi filosofici e teologici, divenendo professore di Teologia Morale ed Etica nel seminario maggiore a Cracovia e nella Facoltà di Teologia. In questo periodo organizzava per gli universitari le

---

[7] Più informazioni sulla storia della Polonia in: Jan Mikrut, «Die Geschichte einer schwierigen Nachbarschaft. Zwischen der deutschen NS-Verfolgung und der russischen kommunistischen „Befreiung". Die wechselhafte Geschichte Polens (1939-1956)», in: *Die katholische Kirche in Mitteleuropa nach 1945 bis zur Gegenwart,* a cura di Jan Mikrut, Wien 2006, 231-284; Cf. Andrzej Leon Sowa, *Historia polityczna Polski 1944-1991*, Warszawa 2011; Andrzej Paczkowski, *Od sfałszowanego zwycięstwa do prawdziwej klęski: szkice do portretu PRL*, Kraków 1999; Martin Greschat, ed., *Deutsche und polnische Christen. Erfahrungen unter zwei Diktaturen* (Nordost-Archiv 13), Hamburg 2004; Michael Holger, *Der schwarze Mythos. Die katholische Kirche in Polen im 20. Jahrhundert. Ein politischer Überblick* (Edition Zeitgeschichte 38), Berlin 2009; Jan Mikrut, *Il martirio cristiano come testimonianza della fede in Europa Orientale 1945-1991,* a cura di Andras Fejerdy, Roma 2013, 23-59.

[8] Cf. Jan Mikrut, *Die Geschichte einer schwierigen Nachbarschaft. Zwischen der deutschen NS-Verfolgung und der russischen kommunistischen „Befreiung". Die wechselhafte Geschichte Polens (1939-1956),* 283-284.

vacanze in mezzo alla natura, parlando con loro delle difficoltà della vita religiosa in Polonia e delle presenti persecuzioni delle persone contrarie all'ideologia comunista. Nello stesso tempo preparava l'abilitazione per la docenza universitaria, ricevuta nel 1953.

Il giovane vescovo a Cracovia

La sua carriera universitaria non durò a lungo e fu interrotta il 4 luglio 1958, quando Pio XII lo nominò Vescovo Ausiliare di Cracovia. Nella cattedrale del Wawel il 28 settembre ricevette l'ordinazione episcopale dalle mani dell'Arcivescovo di Cracovia, Eugeniusz Baziak, un vescovo fortemente osteggiato dai comunisti[9]. A Cracovia serviva un giovane vescovo per visitare le parrocchie e organizzare la tradizionale vita religiosa e Karol Wojtyla sembrava la persona adatta per questo difficile compito. Alcuni personaggi della chiesa polacca ponevano però l'accento sul fatto che il nuovo vescovo ausiliare era ancora molto giovane e non aveva abbastanza esperienza nei contatti con il governo comunista[10].

Già come giovane sacerdote e poi come il vescovo ausiliare, Wojtyła aveva visto le persecuzioni dei vescovi e dei sacerdoti in Polonia e conosceva bene la politica comunista verso la Chiesa cattolica; l'Arcivescovo di Cracovia Eugeniusz Baziak, suo sfortunato predecessore, era solo uno dei numerosi perseguitati. Le persecuzioni sovietiche avvenivano in vari modi; in particolare, oltre alla prigionia, la popolazione polacca fu trasportata molto lontano dal territorio d'origine, nella Siberia e in Kazakistan, dove fu costretta a iniziare una nuova vita in diaspora, insieme con altri popoli. Nel 1940 rimanevano sul territorio solo due chiese, scampate alla distruzione, di proprietà dell'ambasciata francese, e solo due sacerdoti. Nei numerosi lager sovietici furono fucilati negli anni 1937-1938 circa 120 sacerdoti cattolici[11].

---

[9] Il futuro arcivescovo di Cracovia Eugeniusz Baziak (1890-1962) ha iniziato nel 1933 il suo servizio episcopale nell'archidiocesi di Lwów (Leopoli). Per undici anni fu vescovo ausiliare, fino al 1944, quando il 22 novembre fu nominato arcivescovo di Leopoli. Fu arrestato e perseguitato dal governo sovietico e alla fine costretto a lasciare il territorio dell'Unione Sovietica ed emigrare in Polonia. Il 26 aprile 1946 ha lasciato per sempre Leopoli per vivere inizialmente a Lubaczów. Il 23 marzo 1951 fu nominato vescovo coadiutore del cardinale Stefan Sapieha a Cracovia. Un anno dopo fu arrestato dai comunisti a Cracovia. Nel 1953, a causa della pessima salute, fu liberato dalla prigionia. Il 3 marzo 1962 fu nominato arcivescovo di Cracovia e amministratore apostolico dell'archidiocesi di Leopoli (Ucraina). Mori improvvisamente per arresto cardiaco il 15 giugno 1962 a Varsavia, dove era partito per la riunione dell'episcopato polacco. Fu sepolto nella cattedrale di Cracovia. Il suo funerale fu celebrato da Carol Wojtyla, che diventò il suo successore.

[10] Cf. Georg Weigel, *Testimone della speranza. La vita di Giovanni Paolo II protagonista del secolo,* 186-189.

[11] Ulteriori informazioni su questa problematica in: Roman Dzwonkowski, *Religia i Kościół katolicki w ZSRS oraz w krajach i na ziemiach okupowanych 1917-1991. Kronika,* Lublin 2010.

In Polonia la Chiesa era radicata nella storia nazionale, però subì enormi perdite durante la seconda guerra mondiale. Furono uccise centinaia di sacerdoti, demolite le chiese, spaccata la struttura della vita ecclesiale. Particolarmente tragica fu la sorte dei sacerdoti delle diocesi di Wilnius (Vilna) e Lwów (Leopoli), incorporate all'Unione Sovietica, che dovettero spostarsi all'ovest e costruire dal nulla nuove comunità. L'alta posizione che la Chiesa cattolica godeva nella popolazione e allo stesso tempo il debole sostegno che ricevettero i comunisti, fece sì che nella realtà polacca era impossibile un semplice trapianto del modello sovietico in materia di politica religiosa. Inoltre la stragrande maggioranza della popolazione rifiutava la nuova ideologia e per i comunisti la priorità era la lotta contro l'opposizione politica. Poi la Chiesa polacca, riconoscente del periodo della divisione, era abituata ad esistere ed agire senza cercare sostegno nelle strutture statali, basandosi soltanto sulle masse di fedeli. Nei nuovi tempi questa indipendenza fu un elemento che facilitò la sopravvivenza.

Come esempio della distruzione dell'organizzazione ecclesiastica vogliamo presentare alcuni fatti, tratti dalla statistica ecclesiastica dei territori prima occupati e poi inseriti nel territorio sovietico. Come esempio abbiamo scelto l'archidiocesi di Leopoli, dove il sopra nominato predecessore di Karol Wojtyła a Cracovia, l'arcivescovo Eugeniusz Baziak, dovette subire la prigionia e infine emigrare contro la sua volontà in Polonia. Nel 1939, quando iniziò la Seconda Guerra Mondiale, l'archidiocesi di Leopoli contava circa 1.079.108 cattolici di rito latino (allora popolazione polacca) con 416 parrocchie. Nella cura pastorale lavoravano 487 preti diocesani e 87 religiosi[12].

Dopo la guerra nel 1945, la maggior parte del territorio della diocesi fu annessa all'USSR, con circa 400 parrocchie e solo ventidue sacerdoti diocesani[13]. La popolazione dovette lasciare le terre sulle quali viveva e trasferirsi su territori abitati dai tedeschi, ma compresi nel territorio dello Stato

Joachim Garstecki, ed., *Die Ökumene und der Widerstand gegen Diktaturen. Nationalsozialismus und Kommunismus als Herausforderung an die Kirchen (Konfession und Gesellschaft),* Stuttgart 2007; Joachim Köhler, ed., *Katholische Kirche unter nationalsozialistischer und kommunistischer Diktatur. Deutschland und Polen 1939-1989* (Forschungen und Quellen zur Kirchen- und Kulturgeschichte Ostdeutschlands 32), Köln 2001; Izabella Main, *National and Religious Holidays as the Clashing Point of the State, the Church and Opposition in Poland, 1944-1989. The Case of Lublin*, Budapest 2002; Bernard Wiaderny, ed., *Die Katholische Kirche in Polen (1945-1989). Eine Quellenedition, Akademische Abhandlungen zur Geschichte*, Berlin 2004; Jerzy Myszor, ed., *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945-1989. Pomordowani – więzieni – wygnani,* voll. I-II-III, Warszawa 2002-2006.

[12] Cf. Józef Szymański, «Aparat represji wobec Kościoła katolickiego metropolii Lwowskiej obrządku łacińskiego w latach 1939-1950», *ABMK* 88 (2007), 321.

[13] Cf. Józef Szymański, «Aparat represji wobec Kościoła katolickiego metropolii Lwowskiej obrządku łacińskiego w latach 1939-1950», 326.

polacco. I sacerdoti che rimasero sul territorio sovietico furono presto arrestati e condannati dai tribunali popolari a lunghe pene detentive o ai lavori forzati, in posti molto lontani, in terribili condizioni igieniche e climatiche, tanto che fra loro molti morirono come martiri della fede cristiana.

I Paesi membri dell'URSS non avevano in pratica nessun modo di resistere alla politica dello Stato sovietico, così che i cristiani avevano in pratica due modi di agire: un'eroica resistenza fino al martirio o un atto di apostasia. Le comunità cristiane sul territorio dell'URSS potevano sviluppare la loro religione di nascosto, sperando che non ci fossero traditori. Invece sul territorio del blocco sovietico c'era più libertà religiosa: questo fatto dipendeva dalla situazione confessionale di ciascun Paese e, soprattutto, dal numero di cristiani. La situazione era per esempio molto differente in Cecoslovacchia e in Polonia, dove quasi l'intera popolazione storicamente apparteneva alla confessione cattolica. Il risultato definitivo della situazione confessionale dipendeva poi anche dal coraggio della popolazione e dalla prudenza dei vescovi, soprattutto dalla diplomazia del Primate della gerarchia cattolica, molto differente nei diversi paesi. Ricordo le figure di Alojzije Stepinac (1898–1960), di Stefan Wyszyński (1901-1981), e di Josef Mindszenty (1892-1975). Il concetto politico di Josef Stalin chiedeva una sottomissione della Chiesa al potere dello Stato e utilizzava il potere per obbligare tutti i cittadini all'accettazione del sistema ateo. Questo principio fu realizzato con una particolare brutalità sui territori dei nuovi Stati inseriti nel territorio dell'URSS: Lituania, Lettonia, Estonia, Bielorussia, Ucraina, Moldavia. La religione fu ancora per un certo periodo tollerato, come un relitto dei tempi vecchi, ma doveva essere eliminata dallo stato moderno e certamente cancellata dalla vita della società.

Come detto, il 4 luglio 1958 Karol Wojtyła venne nominato vescovo ausiliare a Cracovia e, il 28 settembre, ricevette la consacrazione episcopale. In seguito alla morte dell'arcivescovo Baziak, il 16 luglio 1962 venne eletto vicario capitolare. Il 30 dicembre 1963 fu designato arcivescovo di Cracovia. Il 13 gennaio 1964 venne pubblicata la bolla ufficiale con la sua nomina ad arcivescovo di Cracovia e, il successivo 8 marzo, si celebrò l'insediamento solenne nella cattedrale del Wawel.

Come arcivescovo, Karol Wojtyła assunse la responsablità per la grande diocesi e per i numerosi sacerdoti, che subivano diversi maltrattamenti sia da parte del governo sia dalle strutture locali del partito comunista. Numerosi fanatici attivisti comunisti, in modo particolare quelli attivi nelle organizzazioni dei partigiani comunisti nel periodo dell'occupazione tedesca ed altri riportati con l'Armata rossa dall'Unione Sovietica, furono molto attivi nella battaglia contro le istitizioni dove da secoli, come nelle scuole, erano attivi sacerdoti come insegnanti di religione.

Le organizzazioni cattoliche e le strutture religiose sono state sottomesse alla ideologia del nuovo sistema politico della Polonia. La religione doveva rimanere questione privata delle persone, nelle scuole fu insegnato il sistema ateo della società, senza religione e senza legge divina. Soprattutto le scuole sono diventate i posti della indottrinazione religiosa, dove gli insegnianti non potevano in nessun modo parlare delle questioni religiose. L'insegnamento della chiesa fu presentato come "vecchio" e come non scentifico, che cercava di bloccare il moderno sviluppo secondo i pricipi dell'ideologia marxista-leninista, l'unica giusta e moderna, l'unica a poter dare una svolta decisiva alla società e garantire così un veloce sviluppo economico-industriale del paese. Nella battaglia ideologica contro la chiesa cattolica non erano proibiti anche i metodi criminali delle milizie militanti.

Dalle recenti ricerche degli storici conosciamo meglio alcune eroiche figure di sacerdoti: don Michał Rapacz (1904-1946) parroco a Płoki, coraggioso predicatore contro l'ideologia comunista e fedele testimone di Cristo, ucciso il 12 maggio 1946 nel bosco vicino alla sua parrocchia dagli avversari comunisti; il gesuita Władysław Gurgacz (1914-1949) condannato alla pena di morte a Cracovia il 14 settembre 1949 a trentacinque anni d'età; don Rudolf Marszałek (1911-1948), condannato a morte a trentasette anni. La lista dei sacerdoti e religiosi, dichiarati dalla polizia segreta avversari pericolosi per il sistema comunista, in questo tragico periodo della storia della Polonia è molto lunga. Fino al 1953 in Polonia furono arrestati o dovettero lasciare le loro diocesi dodici vescovi, quattro sacerdoti furono condannati dai tribunali e fucilati, trentasette sacerdoti uccisi senza una condanna, 260 furono dichiarati come morti o scomparsi, 350 furono portati in altre parti del Paese, 1000 arrestati, 1200 dovettero lasciare le parrocchie per vivere in un'altra zona. Secondo le conferme degli storici, nel periodo 1945-1989 furono arrestati più di 1.000 sacerdoti. Sotto la guida del Primate Stefan Wyszyński, la Chiesa in Polonia, grazie al sostegno delle masse popolari, poté difendere efficacemente uno spazio abbastanza largo della libertà religiosa. Le persecuzioni della Chiesa non sono riuscite a distruggere la religione cristiana: i martiri hanno confermato col loro sangue l'attualità del Vangelo in ogni tempo. La Chiesa non solo è sopravvissuta alle sanguinose persecuzioni, ma ne è stata rafforzata per affrontare con rinnovato vigore il terzo millennio: il sangue dei martiri, effuso nei secoli fino ad oggi, nutre e rende feconda la Chiesa di Cristo.

Nel periodo tra gli anni 1962 e 1978, Karol Wojtyła ha creato undici nuove parrocchie e dieci centri pastorali, perché il governo non ha permesso di edificare una chiesa o un altro edificio per il culto religioso. Uno dei grandi problemi della società polacca in quel periodo era la mancanza delle case popolari per la crescente popolazione. Nelle vicinanze delle fabbriche

sono stati edificati grandi condomini per i lavoratori, ma il governo non voleva permettere di edificare un qualsiasi luogo di culto. Questo fatto ha causato le proteste della popolazione, che chiedeva in modo decisivo una fondazione della nuova parrocchia e il diritto di poter frequentare le cerimonie liturgiche. In quest'atteggiamento dei comunisti possiamo vedere la politica verso la religione in generale; il governo tollerava, anche se con grande difficoltà, le celebrazioni liturgiche nelle numerose chiese del paese, edificate nel passato, ma non voleva permettere la crescita delle nuove chiese e di altri edifici per il culto divino. Questo problema non era solo presente nella diocesi di Cracovia ma nell'intera Polonia. I vescovi polacchi cercavano con grandi fatiche di trovare un accordo con il governo, ma la questione era molto complessa.

Una lunga battaglia per la chiesa a Nowa Huta

Nell'arcidiocesi di Cracovia, il problema più grave nella battaglia per edificare una nuova chiesa era a Nowa Huta (Nuova Acciaieria in polacco), la città operaia, modello ideologico del governo comunista. Alla periferia di Cracovia, in una pittoresca e fertile pianura, sono stati distrutti numerosi paesi per edificare tra il 1946 e il 1947 un'acciaieria. Bolesław Bierut, come primo presidente della Repubblica Popolare Polacca negli anni 1947-1952, seguendo i consigli di Stalin voleva costruire in Polonia un enorme complesso metallurgico. La prima città costruita dalle basi seguendo un'ideale città socialista. La localizzazione dell'acciaieria nei pressi di Cracovia non fu casuale. Nella nuova città la classe operaia doveva essere libera dall'influenza religiosa, le autorità dovevano eliminare gli elementi clericali presenti nella mentalità degli abitanti della vicina storica capitale della Polonia. I comunisti dovevano molto presto subire diverse sconfitte; Nowa Huta diventò un centro per i movimenti antisocialisti. Il grande centro abitato operaio nasce proprio intorno all'acciaieria, che forniva il 50% della produzione totale di acciaio della Polonia, dove lavoravano circa 40.000 operai. Nelle vicine case popolari vivevano gli operai con le loro famiglie.

Già negli anni '60 ci furono le prime proteste dei lavoratori contro le autorità comuniste, proprio per il permesso di costruire una chiesa a Nowa Huta. L'architettura della città rappresenta il modello comunista: grandi e larghi viali, numerosi spazi verdi, e i tipici (nei paesi ex-comunisti) palazzoni edificati nel cosiddetto stile socialista[14]. In questa città non c'era un posto per la chiesa, almeno per il momento. La storia mostrerà presto che la società polacca non accetterà mai una città senza un luogo dedicato a

[14] Negli anni '80 qui era il centro del movimento anti governativo e dell'accordo tra gli operai e l'élite intellettuale di Cracovia.

Dio. Nonostante le difficoltà nell'organizzazione della vita religiosa create dall'amministrazione locale, l'amministratore apostolico dell'archidiocesi di Cracovia, l'arcivescovo Eugeniusz Baziak, il 15 giugno 1950 eresse a Bieńczyce, un paese vicino alla futura acciaieria, una nuova parrocchia che contava già circa 3.000 abitanti. Nella piccola cappella esistente c'erano gli inizi della cura pastorale sia della popolazione locale sia dei lavoratori dell'acciaieria. Il primo parroco fu Stanisław Kościelny. Nella cura pastorale lo aiutava il sacerdote Zbigniew Mońko.

In questi primi anni vediamo occasionalmente come celebrante anche Karol Wojtyła; il giovane sacerdote veniva da Cracovia per dare una mano ai sacerdoti qui presenti, per celebrare la messa, per le confessioni e le prediche. In quel periodo furono fatte le prime prove per ricevere il permesso per edificare una nuova chiesa. Il governo non rispose alle numerose lettere e altre richieste sia da parte dell'ordinariato sia della parrocchia. La comunità, senza aspettare la risposta, aveva già iniziato la raccolta dei soldi e fu comprato il materiale edilizio. L'arcivescovo Eugeniusz Baziak ha consacrato il 17 marzo 1957 il terreno per la chiesa, dove fu posta una grande croce di legno, come un simbolo della consacrazione del terreno. In quell'anno vivevano già a Nowa Huta circa 80.000 persone. I comunisti non volevano una chiesa e non volevano che il parroco Stanisław Kościelny prendesse diverse iniziative legate con la futura chiesa; così il 16 febbraio 1959 il parroco dovette lasciare il suo posto. Il 10 giugno 1959 fu ritirato il permesso per l'edificazione della chiesa, furono requisiti i soldi raccolti nella banca, il materiale edilizio raccolto sulla piazza fu portato via. Sul terreno dove inizialmente era prevista la chiesa, fu in breve tempo costruita una scuola.

Il nuovo parroco, Mieczysław Satora, è riuscito a realizzare a Bronowice una nuova parrocchia e dunque aveva portato con sé non solo la capacità di organizzare la vita parrocchiale ma anche l'esperienza nei rapporti con le amministrazioni locali, che solo sotto la grande pressione della popolazione locale, permettevano la fondazione delle nuove chiese. Il governo locale, nel 27 aprile 1960, decise di portare via anche la croce dal terreno dove era prevista la chiesa. Una squadra di operai, inviata dalle autorità, cercò di portare via la croce ma la popolazione locale fece resistenza e dovettero lasciare il luogo senza aver portato a termine il loro incarico.

La milizia cercò allora di disperdere con la forza i dimostranti, e ci furono molti feriti e arrestati. La notizia dell'accaduto causò nuove tensioni e ben presto vennero i primi operai dell'acciaieria a difendere la croce. Le proteste degli operai suscitarono una risposta dura da parte delle forze militari. La sera fu tolta l'elettricità nell'intera città, la milizia portò i mezzi per cacciare via con acqua e i lacrimogeni i manifestanti. Numerose persone furono arrestate e in conseguenza licenziate dalle fabbriche. Il parroco

Mieczysław Satora, su richiesta del governo, fu mandato via dalla parrocchia: il vescovo, anche se non voleva mandarlo via, non aveva in quel momento un'altra scelta. La grande croce di legno fu abbattuta dalle forze di sicurezza[15].

Il giovane vescovo ausiliare Karol Wojtyła visitò diverse volte la città, portando conforto e consolazione alle persone arrestate e ferite. Il 16 luglio 1962, dopo la morte dell'arcivescovo Eugeniusz Baziak, egli fu eletto vicario capitolare e presto inizierà le trattative con il governo comunista per ottenere il permesso edilizio. Nonostante le diverse prove non fu trovata una soluzione giusta per il sempre più grande numero dei credenti in Nowa Huta, che nel frattempo era diventata una grande città. Questo duro conflitto con le autorità era per Wojtyla la prima grande prova per cercare di trovare una soluzione tramite le trattative con il governo:

> La lotta cominciò nel grande quartiere residenziale di Bieńczyce. Inizialmente, dopo le prime pressioni, le autorità comuniste concessero il permesso di costruire la chiesa e assegnarono anche il terreno. In esso la gente piantò subito una croce. In seguito, però, il permesso, che era stato accordato ai tempi dell'arcivescovo Baziak, fu ritirato e le autorità disposero che la croce fosse rimossa. Ma la gente si oppose con decisione. Ne seguì addirittura uno scontro con la polizia, con vittime, feriti. Il sindaco della città ci chiedeva di "calmare la gente". Fu uno dei primi atti della lunga lotta per la libertà e la dignità di quella popolazione che la sorte aveva portato nella parte nuova di Cracovia.
>
> Alla fine la battaglia fu vinta, ma a prezzo di una logorante "guerra dei nervi". Condussi le trattative con le autorità, soprattutto con il capo dell'Ufficio provinciale per le questioni delle confessioni, un uomo garbato durante i colloqui, ma particolarmente duro e intransigente nelle decisioni, che lasciavano trasparire un animo malevolo e prevenuto.[16]

Uno dei problemi più difficili per Wojtyła era trovare un "giusto" sacerdote per la parrocchia a Nowa Huta gradito soprattutto dal governo comunista. Non mancavano nell'archidiocesi i sacerdoti zelanti e disponibili per questa funzione, ma il governo negava il riconoscimento per i sacerdoti che furono proposti. Si cercava dunque un sacerdote che avrebbe avuto la conferma del governo locale per esercitare la sua funzione: quindi doveva essere un prete disponibile a collaborare con lo Stato per far crescere il sistema dello stato comunista in Polonia.

Soprattutto nel difficile periodo 1949-1956 c'erano, infatti, alcuni sacerdoti collaboratori con il governo comunista che senza pudore e ignorando le norme canoniche, collaboravano più o meno apertamente con le autorità dello stato, ricevendo come ricompensa lo stipendio e diversi riconoscimenti

[15] Cf. Stanisław Dziwisz, *Una Vita con Karol. Conversazione con Gian Franco Svidercoschi,* Milano 2007, 39.

[16] Cf. Giovanni Paolo II, *Alzatevi, andiamo!* Milano 2004, 64.

materiali negati ai preti fedeli alla Chiesa. Ma non i valori economici erano qui importanti, il gruppo dei preti patriotici con la loro disponibilità a collaborare con il governo ha distrutto l'unità del presbiterio.

L'idea della formazione del movimento patriottico del clero in Polonia fu stabilita il 1° ottobre 1949 a Włocławek. Il 12 gennaio 1950, l'organizzazione dei sacerdoti collaboratori fu di nuovo precisata dal governo comunista: tutti i sacerdoti potevano diventare membri convinti del nuovo sistema politico in Polonia. Nel dicembre 1954, secondo gli studi attuali, questa l'organizzazione contava più di mille sacerdoti, cioè circa il 10% del clero in Polonia.[17]

Come negli altri paesi governati dai comunisti, anche in Polonia c'erano sacerdoti disobbedienti cosiddetti "preti patriottici". Questo gruppo di sacerdoti "patriottici" collaborava con il governo comunista nella realizzazione degli ideali proposti dallo stato comunista fino al crollo del sistema negli anni novanta. Con le loro diverse attività volevano edificare una società fondata sui valori proposti dall'attuale sistema politico nonostante che questo fosse proibito dalla S. Sede. Molti di loro sono stati a favore della formazione una chiesa nazionale indipendente da Roma.

In maggioranza si trattava di persone costrette a collaborare con il potere comunista a cause delle difficolta nella disciplina sacerdotale o a cause dei conflitti con i superiori o con i vescovi. Il loro compito altrettanto era scrivere le relazioni riguardanti l'attività della chiesa e dei loro rappresentanti. Un secondo compito era dimostrare la loro collaborazione con le autorità. Un grande gruppo aveva i compiti della cura pastorale dei soldati nell'esercito. Il movimento patriottico era uno dei grandi problemi della vita ecclesiale in Polonia e i vescovi non sempre potevano reagire in maniera categorica perché dovevano pensare alle future difficoltà in diversi campi della vita religiosa da parte dell'amministrazione statale.[18]

La lunga battaglia per le nuove chiese a Nowa Huta

Il 30 dicembre 1963, Wojtyła fu designato nuovo arcivescovo di Cracovia. L'8 marzo 1964 celebrò un solenne insediamento nella cattedrale del Wawel. Con il fatto di diventare responsabile per la storica archidiocesi, Wojtyła doveva trovare la soluzione dei problemi per Nowa Huta. Nel giugno 1965 il sacerdote Józef Gorzelany, vicino al governo, fu nominato parroco a Bieńczyce (Nowa Huta). Già i suoi predecessori avevano fatto un

---

[17] Cf. Andrzej Albert, *Najnowsza historia Polski 1914-1993*, Warszawa 1995, vol. 2, 156; Mikołaj Rostworowski, *Słowo o Paxie 1945-1956*, Warszawa 1968, 48.

[18] Più informazioni su questo argomento in diocesi Katowice vedi: Jacek Żurek, *Ruch „księży-patriotów" w województwie katowickim w latach 1949-1956*, Warszawa-Katowice 2009.

grande lavoro nella cura pastorale. Non avendo la possibilità di edificare una chiesa si erano dedicati alla cura pastorale della popolazione. I fedeli si radunavano a pregare sotto la croce, poi fu restaurata l'esistente cappella, dove si celebravano le sante messe. I sacerdoti abitavano insieme con le famiglie, e poi in piccoli appartamenti affittati dai parrocchiani.

Il Cardinale Stanisław Dziwisz ricordava le difficoltà e il ruolo di Wojtyla nella ricerca della soluzione per edificare la nuova chiesa:

> … Wojtyla ci riuscì. Mantenendosi sempre sul piano dei princìpi e dei diritti, avviò trattative sia con le autorità centrali sia con quelle provinciali. Ma senza mai cedere in niente. E sostenendo la comunità cristiana nelle sue legittime rivendicazioni.
>
> Così, il governo dovette cedere; e finalmente concesse il permesso per la costruzione della chiesa, seppure non nel luogo esatto dove era stata eretta la croce, ma in un'altra zona di Nowa Huta. E Wojtyla, come aveva fatto prima a Bieńczyce, continuò a recarsi nel cantiere. Lo fece anche la notte di Natale, per celebrare la Messa all'aperto, con la neve che veniva giù fitta fitta, e la temperatura sotto zero. /…/. E non ci fu solo la città operaia, sul fronte della lotta per la costruzione di nuove chiese. Ci fu anche Mistrzejowice, con il suo eroico parroco, don Jozef Kurzeja, morto a trentanove anni di infarto, dopo le inenarrabili vessazioni subite dai funzionari comunisti. Ci fu Ciesiec, dove gli stessi parrocchiani decisero di costruire la chiesa, contro il volere del commissario politico. E dove monsignor Wojtyla mandò il suo segretario, don Stanislao, in segno di solidarietà e a conferma del pieno diritto di quella gente ad avere un proprio tempio.[19]

Nell'ottobre 1965, la parrocchia ha ricevuto il permesso di costruire la nuova chiesa al posto della vecchia cappella. Il Papa Paolo VI ha regalato per la nuova chiesa una pietra angolare della vecchia basilica di San Pietro a Roma, insieme con una somma di denaro per i primi lavori. La costruzione della chiesa è durata dieci anni, perché era molto difficile acquistare il materiale edilizio. Spesso si doveva comprare il materiale all'estero, pagando con i dollari americani. Il prezzo per edificare la chiesa era anche finanziariamente molto alto, i costi sono stati pagati in parte dai parrocchiani e in parte da diverse diocesi polacche e dai numerosi benefattori di tutto il mondo.

Il Cardinale Wojtyła veniva spesso a Nowa Huta per incoraggiare le persone nel loro progetto e per motivarle per un'autentica vita cristiana. La sua particolare forma della pastorale non era semplice, perché era metodicamente controllato dalla milizia; ogni sua predica era scrupolosamente registrata. Le sue attività e i viaggi pastorali sono stati scrupolosamente osservati dagli agenti dei servizi segreti.

[19] Cf. Stanisław Dziwisz, *Una Vita con Karol*, 40.

Il governo polacco era incapace di trovare una soluzione per i numerosi problemi sociali e diminuire le difficoltà della vita quotidiane della società. I negozi alimentari erano vuoti, i prezzi per gli articoli di prima esigenza crescevano in continuazione. In diverse città iniziarono le proteste dei lavoratori, spaventati dagli alti prezzi dei generi di prima necessità e dalle scarse possibilità di acquistare i prodotti alimentari. Il Cardinale Wojtyla non taceva, nei diversi discorsi e omelia ricordava l'insegnamento della dottrina sociale della Chiesa, che non ha trovato un riconoscimento dai comunisti, i quali interpretavano il ruolo di Wojtyla come un'ingerenza politica. Il 25 giugno 1976 iniziano le rivolte dei lavoratori nelle fabbriche a Radom e poi a Ursus, vicino a Varsavia; per la prima volta con loro hanno protestato anche gli intellettuali, gli studenti e i contadini. La maggioranza dei manifestanti era cattolica ma tutta la società aveva iniziato una rivolta contro lo Stato-partito comunista, sperando in un miglioramento della situazione. La chiesa cattolica diventa una delle forze importanti in questo difficile momento e i rappresentanti della chiesa cercavano di trovare la soluzione ed evitare eventuali tragedie. Intervenne il cardinale Stefan Wyszyński, primate della Polonia, chiedendo al governo di mettere fine alle persecuzioni e la liberazione dei lavoratori arrestati. In questo confitto era attivo anche Karol Wojtyla, che spiegava ai responsabili che la pace si poteva costruire solo sul rispetto dei diritti dell'uomo, rispettando le storiche regole della pacifica tradizione della Polonia. Nell'ambito dei lavoratori, a Nowa Huta si sentiva un grande fermento, perché anche qui la popolazione era spaventata delle scarse risorse nei negozi e dagli alti prezzi. I lavori nella costruzione della chiesa entravano intanto nella fase finale.

Il grande giorno della consacrazione della chiesa arrivò il 15 maggio 1977. La grande comunità fu divisa in quattro nuove parrocchie. Le nuove parrocchie hanno iniziato le formalità per edificare le nuove chiese. La superfice della nuova chiesa è molto grande, circa 1.800 m^2, con nuove e interessanti forme di architettura moderna a livello mondale. L'altare fu creato da un'unica pietra, a forma di mani aperte. La via crucis, lontana dai modelli tradizionali, oltre la passione di Cristo presenta diverse tappe della difficile storia della Polonia.

Come arcivescovo di Cracovia, Wojtila conosceva meglio degli altri le numerose difficoltà create ad arte dal governo per impedire l'edificazione della nuova chiesa e poi per consentire l'inizio del lavoro pastorale. Per le comunità dei credenti era particolarmente importante avere una chiesa per sviluppare diverse attività pastorali, organizzare gli incontri di preghiera e regolarmente celebrare la liturgia domenicale. Nel giugno 1983, Giovanni Paolo II visitava come papa la diocesi di Cracovia e in quell'occasione andò anche a Nowa Huta per consacrare una nuova chiesa nel quartiere Mistrzejowice,

la cui costruzione era iniziata quando lui era ancora arcivescovo di Cracovia. La cerimonia di consacrazione avvenne il 22 giugno 1983.

Anche in questo caso edificare una nuova chiesa era stato uno sforzo straordinario per tutti i responsabili. Nella sua omelia si sentiva una grande gioia di poter essere presente come Papa a Cracovia per incontrare le persone che con grandi sacrifici hanno realizzato un sogno comune. Giovanni Paolo II ha ricordato anche le coraggiose personalità e le numerose difficoltà legate con questo progetto, soprattutto le oscurità da parte del locale governo:

> Questa chiesa che sto per consacrare, la parrocchia che essa deve servire, sono nate sotto una particolare ispirazione del Padre Massimiliano, poco dopo la sua beatificazione, la quale, come ricordiamo, ebbe luogo nell'ottobre del 1971. Don Giuseppe Kurzeja, assumendo qui il suo difficile compito, il suo eroico compito, si affidò sin dai primi giorni a san Massimiliano, allora ancora beato. Si è affidato a colui che aveva affidato se stesso, senza limiti, all'Immacolata.
>
> Ricordo i primi inizi di questa difficile opera, umanamente rischiosa: comprendevano la saletta per la catechesi e, a essa aggiunta, una tettoia per l'altare. Ho celebrato su quest'altare la prima Messa di mezzanotte di Natale a Mistrzejowice nel 1971. Nella saletta venivano i bambini e la gioventù per la catechesi; accanto all'altare, sotto il cielo aperto, si radunavano – in condizioni meteorologiche molto diverse – i parrocchiani del quartiere Mistrzejowice, che stava sviluppandosi sempre più. /…/.
>
> La Nowa Huta guarda l'Antica Cracovia e impara la storia dell'uomo, che da secoli vive in terra polacca, vicino alla Vistola: dell'uomo, del cristiano, del confessore di Cristo. Nowa Huta guarda la Cracovia regale, e aggiunge alla sua storia un nuovo capitolo. Alle molte parrocchie di Cracovia, sorte da diversi secoli e in diverse date del nostro secolo, se ne aggiunge un'altra ancora. Ogni parrocchia è la comunità del Popolo di Dio, nella quale si attua in modo sistematico l'opera dell'evangelizzazione. Mediante tale opera viene deposta nelle mani della parrocchia la questione del Regno dei cieli: "A te darò le chiavi del Regno dei cieli" (*Mt* 16,19), dice Cristo a Pietro. Queste "chiavi" raggiungono ogni parrocchia, e per questo tramite si devono aprire le porte del "secolo futuro" agli uomini di ogni generazione.
>
> Al tempo stesso, l'opera dell'evangelizzazione che si attua nella parrocchia, passa attraverso i cuori di uomini vivi. Questi uomini, qui, a Mistrzejowice, a Nowa Huta, costituiscono la nuova generazione, che è cresciuta nel raggio degli altiforni. La generazione che, giorno per giorno, cresce dal grande e pesante lavoro industriale. Il grano del Vangelo cade nel terreno di questo lavoro. E poiché il Vangelo è la Buona Novella della chiamata dell'uomo alla suprema dignità di figlio adottivo di Dio, perciò, anche l'opera di evangelizzazione nella parrocchia di Nowa Huta deve essere in modo particolare saldata con la grande questione della dignità del lavoro. Della dignità umana e cristiana. A questo compito la parrocchia dedicata a san Massimiliano dovrà servire con perseveranza[20].

---

[20] http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/homilies/1983/documents/hf_jp-ii_hom_19830622_nowa-huta_it.html

Il Papa ricco delle esperienze dei totalitarismi

Il cardinale Wojtyła fu eletto Papa il 16 ottobre 1978 e il 22 ottobre segue l'inizio solenne del suo ministero di Pastore Universale della Chiesa: è il primo papa slavo e il primo Papa non italiano dai tempi di Adriano VI. Il suo lungo pontificato ha preso una forma finora sconosciuta nella storia della chiesa. Uno dei punti cardine del suo pontificato erano i numerosi viaggi e gli incontri con le persone a Roma venute dalle diverse parti del mondo.

I viaggi di Giovanni Paolo II in Polonia nel 1979 e nel 1983 e le sue omelie e discorsi davanti al governo comunista polacco hanno portato per la chiesa e per la società una grande conferma della battaglia per l'indipendenza politica e la libertà del culto, non solo nelle chiese ma anche negli altri ambienti della società.

Dal 13 dicembre 1981, la liberta dei cittadini era limitata dalla legge marziale, che proibiva il movimento dei lavoratori di *Solidarność* e ogni forma della protesta contro lo stato. Anche altri governi europei, guadati dai comunisti con mano di ferro, si trovavano già da qualche tempo in una profonda crisi non solo di carattere economico ma anche ideologicamente, perché con il loro storico atteggiamento avevano perso l'accettazione della società. Nonostante le grandi tensioni e le proteste, i governi non volevano concedere le libertà sindacali dei lavoratori, non volevano riconoscere la storica importanza della religione nella società.

Il nuovo volto del comunismo nella zona post-sovietica

Nel suo libro *Memoria e identità,* ricco di preziose informazioni, ricordi e riflessioni, possiamo trovare una profonda riflessione sul suo pontificato. Il pontefice presenta in questo interessante libro anche un elenco delle difficoltà delle società europee in confronto con l'ideologia del sistema comunista. La lunga battaglia dei coraggiosi lavoratori polacchi a Radom, Poznan, Danzica ha già presto trovato una soluzione sociale e un riconoscimento dei diritti dei lavoratori.

Uno dei postulati richiesti dai lavoratori era la fine della battaglia contro la religione e un nuovo rientro del cristianesimo nelle faccende della vita quotidiana della società polacca, in maggioranza cattolica. Nelle poche relazioni e documentari sullo sciopero nelle fabbriche polacche nell'agosto 1980 si potevano vedere le persone, uomini e donne, unite nella preghiera, si vedevano i sacerdoti che sentivano le confessioni e celebravano le messe. Le immagini del papa polacco si potevano vedere non solo in questi posti particolari ma in pratica dovunque.

Nelle fabbriche polacche i lavoratori chiedevano il miglioramento della vita e la fine della manipolazione ideologica da parte del partito comunista. Furono bruciati e distrutti i palazzi del potere politico e le sedi del partito.

Un evento simbolico fu la caduta del muro di Berlino, che per decine di anni ha diviso l'Europa in due blocchi politici. Nelle zone dominate dal comunismo europeo, controllate dall'Unione Sovietica, c'erano grandi differenze non solo economiche nell'organiz-zazione quotidiana della vita. In numerosi paesi c'erano diverse persecuzioni della religione. Questa politica non era realizzata in tutti gli stati con la stessa severità. Un paese grande, in maggioranza cattolico come la Polonia, non poteva essere governato con gli stessi criteri dei paesi, dove c'erano piccole comunità di cristiani, spesso divisi in diverse confessioni.

Nella caduta del comunismo un grande ruolo lo ebbe la dottrina economica, ma rifarsi unicamente ai fattori economici sarebbe voler semplificare troppo i termini della questione. Il Papa era convinto che l'attentato subito in Piazza San Pietro il 13 maggio 1980 sia stata una delle ultime convulsioni delle ideologie della prepotenza, scatenatesi nel XX secolo. La prepotenza fu praticata nel passato sia dal fascismo sia dal nazismo e dal comunismo. La caduta del nazismo e poi dell'Unione Sovietica è stata solo la registrazione di un previsto fallimento. Ha mostrato tutta l'assurdità della violenza su grande scala, qual era stata teorizzata e attuata in quei sistemi.

Giovanni Paolo II e l'Anno Santo del 2000. I martirologi del XX secolo

Il pontefice polacco Giovanni Paolo II conosceva personalmente le sofferenze cagionate dai due sanguinosi totalitarismi, il nazionalsocialismo e il comunismo, in modo particolare la distruzione della cultura e della fede in Europa centrale. La caduta del muro di Berlino e la perestrojka, iniziata da Michail Gorbatschov in Unione Sovietica e poi in Russia, costituivano una buona occasione per iniziare a studiare la storia delle grandi sofferenze patite dai cristiani nella loro coraggiosa battaglia per la fede e la tradizione cristiana in quella parte del mondo. Già nel 1991, il pontefice aveva chiesto ai popoli europei di non dimenticare gli orrori del XX secolo e iniziare a preparare un elenco dei martiri della fede cristiana in vista del grande Giubileo dell'anno 2000.

La richiesta di Giovanni Paolo II fu subito ben accolta e le Chiese nazionali e gli Ordini religiosi iniziarono a preparare le liste ed a raccogliere i documenti ancora esistenti sui propri martiri. Furono scritte così le prime biografie dei martiri e personaggi famosi nei diversi Paesi del mondo, e i nuovi martirologi che si stavano preparando per il Grande Giubileo, si

tradussero, di fatto, in una lunga lista di eroi cristiani. Le Conferenze episcopali, la Chiesa ortodossa e alcune Chiese evangeliche e la Chiesa anglicana prepararono così gli elenchi dei nomi dei testimoni di Cristo.

Nelle statistiche preparate della Commissione Nuovi Martiri per il Grande Giubileo del 2000 si contano 12.692 martiri, così ripartiti: dall'Europa 8.670, dall'Asia 1.706, dall'Africa 746, dall'America del nord e del sud 333, dall'Oceania 126. Un gruppo particolare è dato dai 1.111 martiri dell'Unione Sovietica.[21] Nella statistica della vecchia Europa si contano 3.970 preti diocesani, 3.159 religiosi e religiose, 1.351 laici, 134 seminaristi, 38 vescovi, 2 cardinali, 13 catechisti. In totale in Europa abbiamo avuto 8.667 testimoni di Cristo. Nel contesto mondiale tra i martiri si annoverano 5.173 preti diocesani, 4.872 religiosi e religiose, 2.215 laici, 124 catechisti, 164 seminaristi, 122 vescovi, 4 cardinali e 12 catecumeni.

La caduta del sistema comunista. La nuova visione della società post-comunista.

Nel 1994 un giornalista, Jas Gawronski, ebbe l'opportunità di incontrare in Vaticano Giovanni Polo II e fare un'intervista con lui[22]. Il giornalista gli ha fatto numerose domande riguardanti diverse problematiche nel suo pontificato. Giovanni Polo II parlava della guerra e della difficile situazione nell'ex Jugoslavia, la guerra in Kuwait e delle persecuzioni dei cristiani nel mondo. Il giornalista voleva sapere come il pontefice polacco vedeva la situazione della chiesa e della società polacca dopo la fine del comunismo, in una società libera ma in una ricerca delle nuove strade nello spirito democratico. Il giornalista chiedeva anche la causa delle critiche di alcuni polacchi nei suoi confronti. Giovanni Paolo II ha risposto:

> E vero che oggi in Polonia i mass media di un certo orientamento ideologico cercano di presentare la figura del Papa in una luce piuttosto negativa. Va notato, però, che questa strategia dei media polacchi non rispecchia affatto i sentimenti più profondi del popolo cattolico nel suo insieme.
>
> Il problema consiste nel fatto di capire cosa c'è all'origine di questa tendenza critica. E secondo me all'origine c'è un concetto errato di cosa vuol dire entrare in Europa. Con questo problema mi sono confrontato durante il mio ultimo viaggio in Polonia, nel '91, e anche in altre occasioni. Certo, io non sono contro la cosiddetta entrata della Polonia in Europa, ma sono contrario al tentativo di fare di questo tentativo una specie di idolo, un idolo falso. Secondo i fautori del progetto, questo entrare in Europa vorrebbe dire introdurre in Polonia tutto quel sistema ultraliberale, consumistico, vuoto di valori e introdurlo con la

---

[21] Georg Weigel, *La fine e l'inizio. Giovanni Paolo II la vittoria della libertà, gli ultimi anni, l'eredità*, 263-267.

[22] Jas Gawronski, *Il mondo di Giovanni Paolo II,* Milano 1994.

forza della propaganda. Tutto nasce qui. In realtà la Polonia non ha bisogno di entrare in Europa, perché è già in Europa, è al suo centro. È importante che vi entri con i valori che sono i suoi, non adattandosi in maniera acritica e cieca ai costumi occidentali, non assimilandone il peggio[23].

Un'altra domanda del giornalista era legata al ruolo avuto dal Papa nel crollo del comunismo in Europa centro-orientale. Il leader del movimento dei lavoratori polacchi Solidarność, il famoso elettricista di Danzica Lech Walesa, in numerose dichiarazioni e interviste non era mai stanco di rilevare che proprio il pontefice polacco e il suo appassionato atteggiamento nella politica mondiale in questa questione furono decisivi per lo storico cambiamento. Nella risposta a questa domanda il pontefice rilevava invece il ruolo avuto della religione:

Io penso che se c'è stato un ruolo determinante è quello del cristianesimo come tale, del suo contenuto, del suo messaggio religioso e morale, della sua intrinseca difesa della persona umana e dei suoi diritti. E io non ho fatto altro che ricordare, ripetere, insistere che questo è un principio da osservare: soprattutto il principio della libertà religiosa, ma non solo, anche di tutte le altre libertà dovute alla persona umana.[24]

Nonostante i grandi cambiamenti politici in paesi ex comunisti, l'ideologia del comunismo non ha perso importanza. Un'altra questione importante che si poneva dopo il crollo del muro di Berlino era il successo del comunismo nel percorso della storia europea, e il fatto che ancora oggi questa ideologia è una forza presente con cui bisogna fare i conti in diversi paesi occidentali. Giovanni Paolo II cercava, come gli altri pontefici romani, di continuare il tradizionale insegnamento teologico dei suoi predecessori, in modo speciale di papa Leone XIII e della sua enciclica *Rerum Novarum*.

Dopo l'arrivo ai governi dei comunisti numerosi cittadini europei pensavano che il nuovo sistema sociale e politico avrebbe portato veramente un miglioramento presto visibile nella vita quotidiana della società, in modo particolare in quella dei cittadini più bisognosi. Giovanni Paolo II nel discorso con Jas Gawronski precisava:

Il comunismo ha avuto successo in questo secolo come reazione a un certo tipo di capitalismo eccessivo, selvaggio, che noi tutti conosciamo bene. Basta prendere in mano le encicliche sociali, e soprattutto la prima, la *Rerum Novarum*, nella quale Leone XIII descrive la situazione degli operai a quei tempi. L'ha descritto a suo modo anche Marx. La realtà sociale era quella, non c'erano dubbi, e derivava dal sistema, dai principi del capitalismo ultraliberale. È nata quindi una reazione a quella realtà, una reazione che è andata crescendo e acquistando

---

[23] Jas Gawronski, *Il mondo di Giovanni Paolo II,* 12-13.
[24] Jas Gawronski, *Il mondo di Giovanni Paolo II,* 13.

molti consensi tra la gente, e non solo nella classe operaia, ma anche fra gli intellettuali. Molti di loro pensavano che il comunismo avrebbe potuto migliorare la qualità della vita. In questa maniera molti intellettuali – anche in Polonia – si sono abbandonati alla collaborazione con le autorità comuniste. Poi, in un certo momento, si sono accorti che la realtà è diversa da quella che pensavano. Alcuni, i più coraggiosi, i più sinceri hanno cominciato a distaccarsi dal potere passando all'opposizione[25].

Non si può nascondere che alcuni anni dopo il crollo del comunismo in diversi paesi sono iniziate le proteste legate con una mancata tutela da parte dello stato; queste proteste sono state organizzate da parte dei più bisognosi della società. La popolazione era contenta del fatto che le persone potevano liberalmente viaggiare, organizzare incontri politici e creare lo sviluppo economico ma il gruppo più bisognoso, abituato alla tutela sociale dello stato, iniziava a soffrire la povertà. In certi ambienti si guardava con nostalgia ai tempi passati, quando tutti avevano un posto di lavoro e una sicura anche se forse piccola paga mensile. Nelle successive elezioni i partiti politici formati dagli ex-comunisti, che in omaggio ai nuovi tempi chiamavano adesso socialdemocratici, hanno ricevuto un alto numero dei voti. Alla domanda come mai i comunisti in alcuni paesi ex-comunisti sono tornati a governare, Giovanni Paolo II rispondeva:

Qui bisogna distinguere. Non si tratta tanto di un ritorno del comunismo come tale, quanto di una reazione all'inefficienza dei nuovi governi, che tra l'altro non sorprende. L'unica classe politica che sia esistita per cinquanta anni è quella comunista. Loro sapevano bene come funziona la politica, come opera il parlamento e così via. E gli altri, quelli che ora vengono definiti come il "centro" oppure la "destra", non erano preparati a governare, perché non ne avevano la possibilità. Erano forti e uniti nell'opposizione, come in Polonia ai tempi di Solidarność, ora si sono divisi. È un po' il vizio polacco, in un certo senso un vizio atavico, quello di un esagerato individualismo che conduce alla frammentazione e divisione della scena socio-politica. Forti cioè nell'opposizione, ma non nella proposta costruttiva, nel governare[26].

Giovanni Paolo II era convinto che la sua vigorosa battaglia contro l'ideologia del comunismo fosse giusta e che la storia dell'umanità presto avrebbe dato proprio a lui una chiara conferma. Conoscendo fin dalla gioventù diverse forme delle persecuzioni, sapeva che il sistema comunista non dividerà mai con nessuno il potere politico, sapeva delle persecuzioni delle persone attive nelle organizzazioni della chiesa cattolica, tradizionalmente opposte al nuovo governo.

---

[25] Jas Gawronski, *Il mondo di Giovanni Paolo II,* 13-14.
[26] Jas Gawronski, *Il mondo di Giovanni Paolo II,* 14.

Numerosi patrioti, tra i quali anche persone attive nella resistenza contro i tedeschi, subito dopo la fine della seconda guerra mondiale furono arrestati e maltrattati. Furono dichiarati persone pericolose per il nuovo potere politico e come tali, spesso senza un processo giudiziario o solamente con un processo manipolato, furono uccisi nelle carceri o nei campi di lavoro forzato. Fino ad oggi non si conosce il destino di molte persone, definite dal nuovo potere nemici del popolo. I loro corpi sono scomparsi per sempre e le loro tombe non sono mai state trovate.

Non tutto ciò che faceva il comunismo era sbagliato. L'idea dell'uguaglianza delle persone, il diritto all'istruzione, le prestazioni dello stato nel campo sociale, devono essere viste positivamente. Giovanni Paolo II, valutando lo sviluppo della società dopo la guerra, poneva l'accento anche su alcuni cenni positivi del passato:

> Ci vuole oggi un confronto preciso e oggettivo, accompagnato da un vivo senso di discernimento. I fautori del capitalismo a oltranza, in qualsiasi forma, tendono a misconoscere anche le cose buone realizzate dal comunismo: la lotta contro la disoccupazione, la preoccupazione per i poveri...
>
> Nel sistema del socialismo reale un eccessivo protezionismo dello Stato ha portato però anche dei frutti negativi. È sparita l'iniziativa privata, si è diffusa l'inerzia e la passività. Ora, cambiato il sistema, la gente si è trovata senza esperienza, senza capacità di combattere in proprio, disabituata alla responsabilità personale. Al tempo stesso ci sono state anche delle persone intraprendenti che hanno subito dimostrato iniziativa economica, hanno saputo approfittare dell'iniziale spirito di sbandamento per arricchirsi, non sempre in maniera lecita e onesta. Gran parte di queste persone – per le ragioni che ho detto – sono membri dell'ex nomenclatura. Come si vede è molto difficile questo passaggio da un sistema all'altro. Anche i suoi costi sono molto alti: il dilagare della disoccupazione, della povertà e della miseria[27].

A Riga, durante il suo viaggio nei paesi baltici, il pontefice ha confermato che nel marxismo o nel socialismo c'è un "nocciolo di verità". In ricordo dell'insegnamento della chiesa cattolica rilevava la differenza tra il comunismo e il capitalismo. Nel comunismo c'è stata una grande preoccupazione per il sociale, mentre il capitalismo era piuttosto individualista. Ma non si dovrebbe dimenticare che quest'attenzione al sociale nei paesi del socialismo reale ha avuto un prezzo molto alto, pagato con un grande degrado della vita dei cittadini.

Nonostante le società europee siano adesso governate in forma democratica, le grandi difficoltà che devono essere superate sono legate con il fatto che nel mondo si trovano anche manifestazioni degenerate del capitalismo. Esso è cambiato, ed è in buona parte merito anche del pensiero

---

[27] Jas GAWRONSKI, *Il mondo di Giovanni Paolo II*, 15.

socialista. Il capitalismo oggi almeno in parte è diverso, ha introdotto degli ammortizzatori sociali, grazie all'azione dei sindacati, di diverse manifestazioni e di scioperi, e ha alla fine anche varato una politica sociale, è controllato dallo Stato e dai sindacati. In alcuni paesi è rimasto purtroppo nel suo stato "iniziale", quasi come nel XIX secolo.

Terminando l'argomento vorrei ancora presentare un altro pensiero di Giovanni Paolo II: quello sul futuro destino dell'Europa, dei diversi popoli, delle differenti culture e delle diverse tradizioni religiose. Il lungo muro di Berlino era non solo una forma di divisione della società europea in due differenti blocchi ideologici ed economici. Per gli europei occidentali il muro di Berlino era almeno anche una simbolica forma di sicurezza e protezione per vivere in pace, per lavorare in tranquillità e alla fine per arricchirsi. Il Papa, con la sua grande esperienza e competenza, valutando la pluralistica situazione dal punto di vista mondiale rilevava tra altro:

> Adesso dobbiamo guardare verso tutta l'Europa dell'Est e preoccuparci di quanto vi sta accadendo, altrimenti ci crollerà addosso. Così mi diceva, e io trovo questa osservazione molto interessante. Del resto essa viene confermata anche da quanto succede con la guerra balcanica. La Comunità europea ripiegata piuttosto su se stessa è troppo indifferente e poco efficace nel risolvere quel problema e lascia soffrire gli innocenti. Così gli accorati appelli del Papa e della Santa Sede a favore della pace diventano quasi come una voce che suona nel deserto.[28]

Giovanni Paolo II, nel percorso degli anni, grazie ai numerosi viaggi in tutto il mondo, ha incontrato tantissime persone: solo alle Udienze Generali del mercoledì (in totale oltre 1160) hanno partecipato più di diciotto milioni di pellegrini, senza contare le udienze speciali e le cerimonie religiose. Milioni di pellegrini sono venuti a Roma nel corso del Grande Giubileo dell'anno 2000, oltre i milioni di fedeli incontrati nelle visite pastorali in Italia e nel mondo. Il pontefice polacco ha celebrato 147 cerimonie di beatificazione, ha proclamato 1.338 beati e cinquantuno canonizzazioni, per un totale di 482 santi. Ha tenuto nove concistori, in cui ha creato 231 (+ 1 in pectore) cardinali.

Morì a Roma il 2 aprile 2005. I solenni funerali in Piazza San Pietro e la sepoltura nelle Grotte Vaticane furono celebrati l'8 aprile. La sua beatificazione si è svolta a Roma il 1° maggio 2011 e il 27 aprile 2014 è stata celebrata da Papa Francesco la sua canonizzazione, insieme con Papa Giovanni XXIII.

---

[28] Jas Gawronski, *Il mondo di Giovanni Paolo II,* 18.

IGNACY TOKARCZUK (1918-2012) – UN VESCOVO INDOMITO

Marek INGLOT SJ
Pontificia Università Gregoriana, Roma

Riassunto: Il comunismo è stato un periodo di prova per la Chiesa di Cristo. L'ideologia comunista non condivideva le idee e i principi della dottrina cristiana. Non solo questo, ma in virtù della lotta di classe, ha combattuto con diversi mezzi contro il popolo di Dio. Un esempio di resistenza è stato il vescovo Ignacy Tokarczuk. Le pagini seguenti intendono presentare i punti portanti della lotta di questo rappresentante di Cristo contro le idee comuniste. Dopo una breve biografia, sono presentati i mezzi e gli strumenti della buona battaglia per la vittoria del Vangelo.

Parole chiave: comunismo, Ignacy Takarczuk, Chiesa, vescovo, resistenza.

Ignacy Tokarczuk[1] fu vescovo della diocesi i Przemyśl dei Latini – una città situata nella Polonia sud-orientale – negli anni 1965-1993 e fu il primo

---

[1] Nella presentazione della persona e dell'operato di Ignacy Tokarczuk mi baso principalmente sul libro: *"Nie można zdradzić Ewangelii". Rozmowy z abp. Ignacym Tokarczukiem* ["Non si può tradire il Vangelo". Conversazioni con l'arcivescovo Ignacy Tokarczuk], Rzeszów – Kraków 2012. Il libro è una trascrizione delle conversazioni che fece con mons. Tokarczuk Mariusz Krzysztofiński nel febbraio e marzo del 2011, quindi verso la fine della lunga vita del prelato. I. Tokarczuk vi racconta la sua vita; dell'autore della registrazione sono l'introduzione e le note a pie di pagina. Il curatore indica pure la principale bibliografia riguardante il nostro Personaggio. Da questo libro traggo le informazioni generali riguardanti la persona e la vita del mons. Tokarczuk. Molte delle informazioni sono dovute alla mia conoscenza personale del vescovo Tokarczuk: ero suo diocesano e l'ho incontrato moltissime volte in varie occasioni.

Dell' ampia e ricca bibliografia, contenente le memorie del vescovo di Przemyśl, libri-interviste, raccolte di omelie e prediche, monografie, raccolte di studi, fra le pubblicazioni più importanti possiamo elencare (oltre a quelle indicate nelle note di questo articolo): *Księga jubileuszowa 25 lat pasterskiego posługiwania ks. biskupa Ignacego Tokarczuka* [Volume pubblicato in occasione del giubileo per il 25° della missione di pastore del vescovo Ignacy Tokarczuk], a cura di Jerzy F. Adamski, Małgorzata Rudnicka, Brzozów-Stalowa Wola 1991; Ignacy Tokarczuk, *W starciu z totalitaryzmem. Rozmowy przeprowadził Tadeusz Fredro-Boniecki* [In contro con il totalitarismo. Le conversazioni le realizzò Tadeusz Fredro-Boniecki], Paris 1994; Ignacy Tokarczuk, *Od Zbaraża do Przemyśla* [Da Zaraż a Przemyśl], a cura di Lucyna Żbikowska, Marki-Struga 1998; Ignacy Tokarczuk, *Z przemyskiej "twierdzy"* [Dalla "fortezza" di Przemyśl], parte 1, 2, a cura di Lucyna Żbikowska, Marki-Struga 1999; *Z Arcybiskupem w nowe tysiąclecie (rzecz o abp. I. Tokarczuku)* [Con l'Arcivescovo al nuovo millenio (contributo sull'arcivescovo I. Tokarczuk)], parte 1, 2, a cura di Lucyna Żbikowska, Marki-Struga 2001; Jan Gołąb, *Działalność prawodawcza arcybiskupa Ignacego Tokarczuka w diecezji przemyskiej (1965-1993)* [L'attività legislativa dell'arcivescovo Ignacy Tokarczuk nella diocesi di Przemyśl (1965-1993], Krosno 2002; Sabina Bober, *Persona non grata. Biskup*

arcivescovo metropolita di questa sede (dal 25 marzo 1992). Dal giugno del 1991 era arcivescovo *ad personam*, per volere di papa Giovanni Paolo II. La sua autorità morale e il suo deciso e inflessibile atteggiamento di fronte alla realtà comunista, nonché il suo significativo posto e ruolo in seno all'Episcopato della Polonia influì decisamente e in modo significativo sulle vicende e sulla vita della diocesi in quel periodo. La diocesi di Przemyśl[2] visse un periodo di rinascita non solo in ambito religioso e pastorale, ma anche in quello sociale: la gente si rese conto del suo posto e del suo ruolo oggettivo nella società e nell'ambito dello Stato –fatto che, in un sistema totalitario, condusse necessariamente al confronto con il regime comunista[3].

Ignacy Tokarczuk fu uno dei personaggi più importanti, uno dei grandi protagonisti, nell'Episcopato polacco – dopo card. Stefan Wyszyński, Primate di Polonia, e card. Karol Wojtyła, arcivescovo di Cracovia[4]. Membro del Consiglio Permanente della Conferenza Episcopale Polacca, il vescovo Tokarczuk fu uno dei principali ideatori e protagonisti attivi nell'allora

Ignacy Tokarczuk i władze PRL [Persona non grata. Il vecovo Ignacy Tokarczuk e le autorità della PRL (Reppublica Popolare di Polonia – M. I.)], Lublin 2005; Andrzej Garbarz, *Działalność duszpastersko-społeczna arcybiskupa Ignacego Tokarczuka* [L'attività pastorale e sociale dell'arcivescovo Ignacy Tokarczuk], Rzeszów 2006; Jarosław Szarek, "Prostą drogą (bp Ignacy Tokarczuk)" [Su strada dritta (vescovo Ignacy Tokarczuk)], in Maciej Korkuć – Filip Musiał – Jarosław Szarek, *Po dwóch stronach barykady PRL. Towarzysze, Zdrajcy. Bohaterowie. Niezłomni* [Nelle due parti della baricatta della PRL. Compagni. Traditori. Eroi. Indomiti], Kraków 2007, 244-253; Mariusz Krzysztofiński, *Postawa ks. abp. Ignacego Tokarczuka wobec komunizmu* [L'atteggiamento dell'arcivescovo Ignacy Tokarczuk di fronte al comunismo], in *Historia bliższa ludziom. Prace ofiarowane Księdzu Profesorowi Janowi Kracikowi w 70. rocznię urodzin* [La storia più vicina alla gente. Studi in onore del sacerdote Professore Jan Kracik al suo 70° compleanno], Kraków 2011, 207-215.

[2] La diocesi fu eretta a Przemyśl nel 1375. Dopo la seconda guerra mondiale un terzo del suo territorio si venne a trovare nell' Ucraina sovietica – cinque decanati con 70 parrocchie (con circa 190 mila fedeli, 180 sacerdoti e 170 chiese). Nel 1992, in seguito all'istituzione della nuova amministrazione ecclesiastica in Polonia effettuata da Giovanni Paolo II (bolla *Totus Tuus Poloniae populus*, 25 marzo 1992), fu elevata a sede metropolitana. Nella stessa città esisteva anche (dal 1691) la diocesi della Chiesa greco-cattolica che, nel 1996, divenne arcidiocesi (arcieparchia) di Przemyśl-Varsavia.

[3] Cfr. Jan Draus, "Wstęp" [Introduzione], *Studia Rzeszowskie* [Studi di Rzeszów], X (2003) 9 (Questo volume della rivista, curato da J. Draus, è dedicato all'arcivescovo Ignacy Tokarczuk nella ricorrenza del suo 85° compleanno e del 60° di sacerdozio).

[4] L'episcopato polacco era unito e compatto attorno al Primate Wyszyński. Fra gli altri vescovi, accanto a Karol Wojtyła e Ignacy Tokarczuk, si distinguevano Antoni Baraniak, arcivescovo di Poznań (1957-1977); Bolesław Kominek, amministratore e poi arcivescovo di Wrocław (1967-1974), cardinale dal 1973; Zygmunt Choromański, vescovo ausiliare di Varsavia e Segretario generale della Conferenza Episcopale Polacca (1946-1968). Per i contatti dei monsignori Wojtyła e Tokarczuk vedi: *"Nie można zdradzić Ewangelii"*, 93-98; Marek Lasota, "Wspólne drogi kardynała Karola Wojtyły i arcybiskupa Ignacego Tokarczuka" [Le strade comuni del Cardinale Karol Wojtyła e l'arcivescovo Ignacy Tokarczuk], *Studia Rzeszowskie*, 67-74.

politica della Chiesa di fronte allo Stato comunista. “Fu un anticomunista intransigente” (Jan Żaryn) – conclude uno dei massimi studiosi delle relazioni Chiesa – Stato nel periodo della Polonia sotto il regime comunista[5]. Sin dall’inizio Tokarczuk fu considerato (e trattato!) dalle autorità comuniste come il vescovo “più antiregime”, uno dei principali nemici del sistema. E in quanto tale, e a causa della sua attività in difesa dei diritti dei fedeli, mons. Tokarczuk, fu, tra i vescovi polacchi, quello più attaccato e perseguitato dalle autorità del regime comunista – dalla metà degli anni Sessanta fino alla fine del regime in Polonia[6].

Da papa Giovanni Paolo II – come abbiamo già menzionato – venne elevato alla dignità di arcivescovo *ad personam*, il 2 giugno 1991 – durante la visita del Pontefice a Przemyśl. E dalle autorità dello Stato polacco venne insignito, il 3 maggio 2006, della più alta onorificenza in Polonia: “Order Orła Białego” (Onorificenza dell’Aquila Bianca). Il 14 aprile 1993 il papa Giovanni Paolo II accettò le sue dimissioni dall’ufficio di arcivescovo metropolita di Przemyśl.

* * *

Ignacy Tokarczuk nacque il 1° febbraio 1918 a Łubianki Wyżne, vicino a Zbaraż, nei territori sud-orientali dello Stato polacco (oggi in Ucraina). A Zbaraż frequentò il ginnasio e conseguì la maturità nel maggio del 1937. Pochi mesi dopo entrò nel Seminario Diocesano di Lviv (Leopoli) e divenne studente della Facoltà di Teologia dell’Università di Giovani Casimiro a Lviv. Lo scoppio della seconda guerra mondiale e l’annessione delle terre orientali della Polonia all’Unione sovietica (dal 17 settembre 1939) lo costrinsero a interrompere gli studi e nascondersi per evitare l’arruolamento all’esercito sovietico. Tornò a Lviv nel settembre del 1940 e continuò gli studi nel Seminario clandestino. Il 21 giugno 1942 fu ordinato sacerdote a Lviv, dal vescovo ausiliare di Lviv Eugeniusz Baziak. La sua prima parrocchia fu Złotniki, dove il 22 febbraio 1944 miracolosamente evitò la morte per mano dei nazionalisti ucraini (UPA). Tornò a Lviv, dove lavorò come vicario parrocchiale nella chiesa di Santa Maria Maddalena. Occupata la

---

[5] “Ignacy Marcin Tokarczuk – nieprzejednany antykomunista” [Ignacy Marcin Tokarczuk – un anticomunista intransigente], *Studia Rzeszowskie*, 93-102.

[6] Fra le numerose monografie riguardanti la storia della Chiesa In Polonia nel periodo di nostro interesse (specialmente dedicati alle relazioni Stato – Chiesa, e che dedicano molto spazio alla persona e all’operato di mons. Tokarczuk”, vogliamo segnalarne qui solo tre: Antoni Dudek – Ryszard Gryz, *Komuniści a Kościół w Polsce (1945-1989)* [I comunisti e la Chiesa In Polonia], Kraków 2003; Zygmunt Zieliński, *Kościół katolicki w Polsce 1944-2002* [La Chiesa cattolica In Polonia 1944-2002], Radom 2003; Jan Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944-1989)* [Le viccende della Chiesa cattolica in Polonia (1944-1989)], Warszawa 2003.

città dai sovietici, Ignacy Tokarczuk abbandonò Lviv nel novembre del 1945. Mai tornò alle sue terre, alle quali era legato affettivamente e vivamente sempre e fino alla fine[7].

Dopo un breve periodo a Katowice, nella Slesia, nelle cosiddette Terre Ricuperate [dalla Germania – M. I.], dove era vicario parrocchiale, si stabilì a Lublino. Nell'ottobre del 1946 iniziò gli studi presso l'Università Cattolica di Lublino, dove – nel 1951 – conseguì il dottorato in filosofia. Fu assistente presso la Facoltà di Filosofia di quest'Università e fu anche professore presso il Seminario Diocesano di Lublino. In segno di protesta contro la decisione delle autorità universitarie di introdurre nell'Università un'organizzazione comunista per la gioventù (Związek Młodzieży Polskiej – Associazione della Gioventù Polacca), nel 1952 Tokarczuk rinunciò al lavoro presso l'Università Cattolica e andò a Olsztyn, situata al nordest della Polonia (Terre Ricuperate). Vi fu – fino al 1962 – professore di filosofia al Seminario Diocesano. Nel 1958 organizzò – senza il permesso delle autorità comuniste – un pellegrinaggio degli studenti a Jasna Góra (Częstochowa) – causa per cui le medesime rifiutarono il consenso alla nomina di Tokarczuk a parroco a Olsztyn. Nel 1962 Ignacy Tokarczuk tornò a Lublino per prendere la cattedra di Teologia Pastorale presso la Facoltà di Teologia dell'Università Cattolica.

Il 3 dicembre 1965 fu nominato vescovo di Przemyśl. E questo per … distrazione del primo ministro del governo comunista Józef Cyrankiewicz. Difatti, il governo che non permise la nomina di Tokarczuk a parroco mai avrebbe accettato la candidatura di Tokarczuk a vescovo. Cyrankiewicz dimenticò semplicemente di rispondere al Primate Wyszyński. E secondo gli accordi bilaterali avrebbe dovuto farlo entro tre mesi dalla presentazione fatta da Wyszyński. La mancanza della risposta veniva considerata come risposta favorevole. E fu così che accadde con la nomina di Ignacy Tokarczuk a vescovo di Przemyśl...

Il nuovo ordinario di Przemyśl prese possesso della diocesi il 21 dicembre 1965 e il 6 febbraio 1966 fu consacrato nella sua cattedrale. Il consacrante principale fu il card. Stefan Wyszyński. Nel suo stemma episcopale fece scrivere le parole: "Deus Caritas". Appena ordinato vescovo fu nominato dal card. Wyszyński membro della Commissione Comune dell'Episcopato e del Governo. Le autorità reagirono decisamente contro questa nomina, per cui la Commissione non iniziò mai a funzionare. Presto mons. Tokarczuk assurse a uno dei

---

[7] Fu (ed è sempre – leggendo) commovente sentirlo parlare su questo argomento… Cfr. *Solidarność – Nowa. Wywiad z ks. abp Ignacym Tokarczukiem* [Solidarność (Solidarietà – M. I.) – Nuova. L'intervista con l'arcivescovo Ignacy Tokarczuk], in: http://www.solidarnosc.rzeszow.org.pl [accesso 17.11.2013]. L'intervista è stata pubblicata in: "Tygodnik Solidarność" [Settimanale Solidarność], n° 46 (16.11 2007).

protagonisti della politica della Chiesa di fronte al regime ed elaborò una propria linea nel guidare la diocesi che spiccava sullo sfondo di altre diocesi.

Ignacy Tokarczuk svolse la carica di ordinario di Przemyśl per 28 anni. Iniziò il suo ministero alla vigilia delle celebrazioni del Millennio del Battesimo della Polonia (1966), nel periodo della crisi delle relazioni Stato – Chiesa e delle repressioni della gerarchia della Chiesa polacca in seguito ad una famosa lettera dei vescovi polacchi ai vescovi della Germania del 18 novembre 1965. Questo – dalla fine della seconda guerra mondiale – fu il secondo grande attacco del potere comunista contro la Chiesa cattolica e la sua gerarchia (il primo ebbe luogo negli anni 1949-1956). Il governo di arcivescovo Tokarczuk lo lasciò quattro anni dopo la caduta del sistema comunista, all'inizio della formazione del nuovo Stato polacco, la cosiddetta III Repubblica. Egli, a differenza di molti altri pastori nella Polonia comunista, credeva fermamente che il comunismo sarebbe arrivato presto alla sua fine. E questa fine la vide lui stesso.

* * *

Come si è appena detto, il vescovo Ignacy Tokarczuk inizò il governo della diocesi di Przemyśl nel momento della lotta aperta dei comunisti contro la Chiesa cattolica, contro la gerarchia e contro i fedeli. Così ricorda, egli stesso, l'inizio della sua missione[8]:

> Quando si avvicinava il giorno della consacrazione (…) ho fatto il ritiro nel convento dei Bernardini [frati minori – M. I.] a Leżajsk. Lì pregavo come devo fare, come devo compiere il mio ministero, da dove iniziare? Tutto dipendeva dal governo, anche la nomina di un parroco, per non parlare del restauro delle chiese, di ergere un crocefisso. Come devo svolgere il mio ministero episcopale? E allora, in quella preghiera, ho capito che bisogna iniziare a svegliare il coraggio nella gente (…) E ho capito che devo iniziare il mio lavoro dalle cose piccole: ricordare alla gente delle campagne che non avevano la propria chiesa le piccole cappelle che erano situate presso le vie e lì celebrare le messe. In tali cappelle, dove c'era posto solo per alcune persone, lì si radunava la gente. (…) Già allora cominciavano le prime indagini, le prime punizioni. Spiegavo ai fedeli: non abbiate timore, non abbiate paura. Se la pena [finanziaria – M. I.] sarà molto alta, vi aiutiamo tutti, tutta la diocesi. Nessuno ci sarà lasciato solo[9].

E così ebbe inizio il fenomeno per il quale il vescovo Tokarczuk divenne famoso: la costruzione delle chiese. Ovviamente, lo faceva senza il permesso delle autorità statali e – anzi – contro le leggi dello Stato. Si iniziava – in

---

[8] Nel tradurre qui e in altri passi, le parole di I. Tokarczuk, conserviamo il suo stile e le espressioni da lui usate che portano i segni della sua età (aveva 93 anni nel momento delle registrazioni delle conversazioni).

[9] *"Nie można zdradzić Ewangelii*, 49.

numerosissimi casi –, appunto, da una piccola cappella, che con il tempo veniva pian piano ingrandita. I fedeli vedendo l'atteggiamento del pastore e sentendolo tutto dalla loro parte, cominciavano – sempre con il suo consenso e appoggio, non poche volte anche alla insaputa dei parroci – ad adattare a luogo di culto vari edifici, e a costruire le cappelle, le chiesette e le chiese: molto semplici. Importante era iniziare la costruzione: il giorno dopo veniva il vescovo a benedire questo luogo di culto. Ci sono casi che una tale chiesa provvisoria venisse fatta durante una notte! La mattina veniva il vescovo, la benediceva e … nessuno aveva il coraggio di chiuderla e distruggerla. È molto eloquente l'esempio della costruzione in un solo giorno della chiesa a Koniaczków, che fu costruita – addirittura – paradossalmente … nel giorno della festa nazionale della Repubblica Popolare Polacca (22 luglio), nel 1977; il fatto che il cronista della parrocchia commentò sul colpo: "Il potere fa festa, il popolo costruisce"[10]. Negli anni 1968-1980 vennero costruite in questo modo decine di chiese e cappelle. Quando, alla fine del 1965 il vescovo iniziò la sua missione a Przemyśl, nella diocesi c'erano 539 chiese e cappelle; nel 1976, dopo 10 anni, esse erano 718. Fino al 1993, quando Ignacy Tokarczuk portò a termine la sua missione la diocesi si era arricchita di più di 400 chiese[11].

Il motivo per cui il vescovo si decise di fare così era il desiderio di unire i fedeli attorno alla religione, alla vita religiosa – "intorno all'altare". "Ho capito che la mia prima mossa dev'essere di avvicinare l'altare alla gente"[12]. Tuttavia quanto più accostava la gente alle questioni della fede e della religione, tanto più cresceva la resistenza dei fedeli e – generalmente – della società di fronte alle autorità e al governo comunista[13].

Ciò che caratterizzava l'atteggiamento e tutta la vita di pastore di Ignacy Tokarczuk non era la lotta diretta contro il sistema comunista e la sua ideologia – anche se questo, in un certo senso, pure avveniva. "Non attacco,

---

[10] „Władza świętuje – naród buduje". Cit. dietro Jan MUSIAŁ, „Represje wobec budowniczych kościołów w Diecezji Przemyskiej" [Repressioni contro costruttori delle chiese nella Diocesi di Przemyśl], *Studia Rzeszowskie*, 125.

[11] Cfr. Jan MUSIAŁ, *Represje wobec budowniczych kościołów w Diecezji Przemyskiej*, 117-128. Cfr. anche: Adam BONIECKI, *Budowa kościołów w diecezji przemyskiej* [Le costruzioni delle chiese nella diocesi di Przemyśl], Paris 1980; Stanisław NABYWANIEC, „Działania biskupa Ignacego Tokarczuka na rzecz ratowania cerkwi grekokatolickich" [L'operato del vescovo Ignacy Tokarczuk in salvataggio delle chiese greco-cattoliche], *Studia Rzeszowskie*, 129-139.

[12] Ignacy TOKARCZUK, „Boże zwycięstwo" [La vittoria di Dio], *Studia Rzeszowskie*, 142.

[13] Ignacy TOKARCZUK, *Boże zwycięstwo*, 148. Cfr. anche Jan DRAUS, „Arcybiskup Ignacy Tokarczuk a opór społeczny w Diecezji Przemyskiej" [L'arcivescovo Ignacy Tokarczuk e l'opposizione sociale nella Diocesi di Przemyśl], *Studia Rzeszowskie*, 109-116; Bogdan STANASZEK, *„Zdecydowany przeciwnik ustroju…". Władze PRL wobec ks. Edwarda Frankowskiego* [„L'avversario deciso del regime…". Le autorità della PRL di fronte a don Edward Frankowski], Sandomierz 2007.

ma difendo" – era solito dire. "Io non attacco nessuno, io solo difendo"[14]. Confermare i fratelli nella fede – questo era il suo scopo, la meta del suo ministero. Egli ci teneva ad "approfondire la fede nei fedeli, affinché fosse "più forte"; la carità, affinché fosse più profonda; e la speranza, affinché fosse "più fiduciosa"[15]. E questo lo voleva ottenere assicurando la partecipazione dei fedeli alla vita religiosa. Faceva tutto allo scopo di creare nei fedeli le condizioni che rendessero o facilitassero il compimento delle pratiche religiose. Su questo punto aveva idee e scopi molto chiari: una parrocchia non poteva contare più di 10 mila fedeli e la distanza della chiesa (o un altro edificio di culto) non poteva essere superiore di 2-3 chilometri dalle abitazioni dei fedeli, perciò questa sua priorità delle nuove chiese e l'ampio sviluppo della rete di parrocchie: ne eresse circa 220 nuove[16]. E nel suo governo e apostolato pastorale accentuava i seguenti aspetti e caratteristiche: la devozione mariana, l'azione caritativa, la pastorale in favore della sobrietà (come rimedio al problema dell'alcoolismo), la pastorale delle famiglie, della gioventù e degli studenti universitari, la pastorale degli agricoltori e di altri gruppi e strati sociali e/o formazioni[17].

Il secondo ambito dell'attività pastorale in cui si distingueva mons. Tokarczuk erano le prediche. Le prediche di Ignacy Tokarczuk erano famosissime. Erano attese dalla gente e seguite moltissimo. Ed erano seguite assiduamente … anche dagli agenti dei servizi segreti. Già all'inizio del suo ministero di vescovo – durante le celebrazioni del Millennio – l'ordinario di Przemyśl tenne 73 prediche che erano considerate dai servizi segreti come contenenti "elementi ostili"[18]. Criticava in esse la lotta dello Stato alla Chiesa, alla religione, la discriminazione dei sacerdoti e dei vescovi; biasimava la mancanza di norme e principi morali del sistema politico, che aveva le sue ripercussioni nel sistema dell'educazione della gioventù; rilevava gli errori delle autorità e tutti gli atti contrari alla Costituzione dello Stato; difendeva i diritti dei fedeli e di ogni uomo. Nel 1971 – secondo i servizi segreti polacchi – il vescovo tenne 114 discorsi pubblici, fra omelie, prediche e conferenze. Di queste 29 ebbero "carattere ostile": il vescovo rimproverava spesso le autorità comuniste per la mancanza di tolleranza, per l'ateizzazione della società, per la lotta contro la religione nonché criticava le relazioni socio-economiche che generavano patologie (alcolismo, furti, etc.)[19].

---

[14] *"Nie można zdradzić Ewangelii*, 67.

[15] Andrzej Garbarz, „Działalność duszpasterska biskupa Ignacego Tokarczuka" [L'attività pastorale del vescovo Ignacy Tokarczuk], *Studia Rzeszowskie*, 31.

[16] Cfr. *"Nie można zdradzić Ewangelii*, 83; Andrzej Garbarz, *Działalność duszpasterska biskupa Ignacego Tokarczuka*, 29-47.

[17] Cfr. Andrzej Garbarz, *Działalność duszpasterska biskupa Ignacego Tokarczuka*, 29-47.

[18] Cfr. *"Nie można zdradzić Ewangelii*, 9.

[19] Jan Żaryn, *Ignacy Marcin Tokarczuk – nieprzejednany antykomunista*, 95.

Questo atteggiamento e comportamento del vescovo gli attirò sin dall'inizio – e non poteva essere diversamente – l'ostilità delle autorità. Il vescovo Tokarczuk divenne uno dei più combattuti rappresentanti della Chiesa cattolica polacca. I comunisti cercavano in tutti i modi di impedirlo nella sua attività e di attaccarlo: si tratta di attacchi continui e in varie forme. Gli attacchi furono tra i più spietati: vessazioni, materiali compromettenti, provocazioni, accuse, imputazioni, interrogazioni, minacce – incluse anche quelle di essere ucciso – e il sistema di spionaggio installato nel palazzo vescovile. Tutto questo continuamente, ogni giorno, tuttavia egli rimaneva indomito, mai si piegò. Mai accettò qualche compromesso[20]. E subito informava di tutto i fedeli: era questo il suo principio e il metodo da lui seguito…

Ovviamente nulla lo fermò. Sin dal primo giorno del suo ministero episcopale (e anche da prima!) mons. Tokarczuk era fermo e intransigente nei confronti delle autorità politiche ed amministrative della Polonia comunista. Desiderava – ciò sottolineava durante la cerimonia della sua consacrazione – essere "pastore per cui non c'è compromesso"[21]. Questo fu il suo principio: nessun compromesso con il regime comunista e la sua ideologia. E sin dall'inizio lo accompagnava – in questo suo cammino – il principio e il motto: "Perseverare e vincere" (tale è anche il titolo di uno dei suoi libri – di omelie, prediche e conferenze scelte –, pubblicati nel 1988[22]). E mai si piegò di fronte alle autorità del regime. Una sola volta – cercando e sperando di trovare il consenso delle autorità – si rivolse ad esse con la richiesta di approvare la nomina, da lui fatta, di un parroco. Dopo aver ottenuto risposta negativa mai più seguì questa legge. Questa fu la prima e l'ultima volta[23]… All'inizio degli anni Settanta, di fronte a qualche concessione con cui il nuovo governo di Edward Gierek cercava di accattivarsi la benevolenza della Chiesa, mons. Tokarczuk pur essendo aperto, si mantenne molto cauto: aperto a qualche compromesso e mai al conformismo! Diceva, infatti, in

---

[20] Cfr. Piotr Chmielowiec, „Działania lokalnego aparatu bezpieczeństwa wobec biskupa Ignacego Tokarczuka" [L'agire dei servizi segreti nei confronti del vescovo Ignacy Tokarczuk], *Studia Rzeszowskie*, 75-91; Piotr Chmielowiec – Mariusz Krzysztofiński, „Ignacy Tokarczuk abp. Trzeba oprzeć wszystko na prawdzie" [Ignacy Tokarczuk, arcivescovo. Bisogna fondare tutto sulla verità], in *Nigdy przeciw Bogu. Komunistyczna bezpieka wobec biskupów polskich* [Mai contro Dio. I servizi segreti comunisti nei confronti dei vescovi polacchi], a cura di Józef Marecki, Filip Musiał, Warszawa-Kraków 2007, 417-622.

[21] Ignacy Tokarczuk, *Kazania pasterskie 1966-1992* [Prediche pastorali 1966-1992], Przemyśl 1992, 16.

[22] *Wytrwać i zwyciężyć*, Paryż 1988.

[23] Per quanto riguarda le nomine dei parroci, il vescovo Tokarczuk, come primo fra gli ordinari polacchi negli anni del sistema totalitarista comunista, intraprese il tentativo – che si rivelò efficace – di recuperare l'indipendenza della Chiesa, aprendo la strada per la Chiesa in Polonia. Cfr. Jan Draus, *Arcybiskup Ignacy Tokarczuk a opór społeczny w Diecezji Przemyskiej*, 111.

una riunione del Consiglio Permanente della Conferenza Episcopale Polacca (febbraio 1972): "Dobbiamo stare molto attenti per non conformarsi. Il compromesso ci dev'essere (*do ut des*), ma non oltre"[24].

La terza causa, dopo le costruzioni delle chiese e le prediche di questo particolare odio dei comunisti nei confronti del vescovo Tokarczuk fu la sua intransigenza nelle relazioni della Chiesa con il governo che cercava, nei primi anni Settanta, di raggiungere qualche accordo con la Chiesa. Si voleva ottenere qualche avvicinamento con il Vaticano. I comunisti volevano farlo trattando direttamente con i rappresentanti della Santa Sede, evitando ed escludendo l'episcopato polacco. Ignacy Tokarczuk era assolutamente e apertamente contrario alle trattative e a un accordo Chiesa – Stato che portava avanti la diplomazia vaticana con il governo comunista dietro le spalle dell'Episcopato polacco. Qui Tokarczuk non cedette neanche un millimetro. E lo fece vedere in vari momenti e occasioni. Fu accusato allora – è non era l'unica volta – di essere il principale ostacolo sulla strada verso la normalizzazione dei rapporti fra Stato e Chiesa[25].

E fu in questo periodo e in queste circostanze [era l'anno 1977 – *M.I.*] che il vescovo Tokarczuk ebbe due incontri nella Segreteria di Stato della Santa Sede. Il primo fu con l'arcivescovo Luigi Poggi, che dal 1973 era nunzio e delegato della Santa Sede per le trattative con i governi comunisti dell'Europa Centro-orientale[26]. Il secondo – con Poggi e l'arcivescovo Agostino Casaroli, della Segreteria di Stato, uno dei creatori e principale attore (= quello che portava avanti) dell'*Ostpolitik* del Vaticano. Entrambi insistevano su Tokarczuk perché cambiasse la sua posizione, il suo atteggiamento. Ascoltiamo il vescovo indomito stesso:

> Due volte avevo nella Curia Romana incontri con Poggi e con gli altri. Essi esigevano da me di cambiare l'atteggiamento politico nei confronti delle autorità, del governo, etc. Allora ho risposto: "Io non lotto con nessuno, io non perseguito nessuno. Io soltanto difendo la verità dei cattolici, della nostra nazione e io non posso cambiare nulla. Questo sarebbe contro la mia coscienza. Ciò che faccio io non lo faccio per sport, per qualche capriccio". Lui [Luigi Poggi – *M.I.*] non diceva nulla. Allora io ho detto chiaramente: "Se la Santa Sede crede che io sia un

---

[24] Citazione dietro Jan Żaryn, „Kościół katolicki w PRL – wybrane zagadnienia, hipotezy, prowokacje" [La Chiesa cattolica nella PRL – argomenti, ipotesi e provocazioni scelti], *Pamięć i Sprawiedliwość* [Memoria e Giustizia] 1(7) (2005) 11 e 19.

[25] Cfr., fra tante pubblicazioni, Zygmunt Zieliński, „Taktyka władz PRL w negocjacjach ze Stolicą Apostolską do czasu wyboru papieża Jana Pawła II" [Tattica delle autorità della PRL nei negoziati con la Santa Sede fino all'elezione del papa Giovanni Paolo II], *Studia Rzeszowskie*, 49-55.

[26] Il 1° agosto 1973 mons. Luigi Poggi venne nominato nunzio con incarico speciale per le relazioni con la Polonia, Ungheria, Cecoslovacchia, Romania e Bulgaria; il 7 febbraio 1975 fu destinato a capo della delegazione del Vaticano per i contatti permanenti con la Polonia.

ostacolo, allora vi prego di dimettermi dal mio incarico, ma da solo mai mi dimetterò. Perché non ho fatto nulla di male. Curo la verità, il bene di tutta la gente. E questo non piace agli esponenti della politica. Io mai lascerò"". E continua il vescovo Ignacy: "Dopo pochissimo tempo, il giorno dopo e due giorni dopo, mi chiamano di nuovo. Allora c'erano più persone – accanto a Poggi c'era anche Casaroli, che diventerà più tardi Segretario di Stato. E chiedono lo stesso: che io cambi il comportamento. Dissi: "Cambiare – non posso. Io non ho fatto nulla di male. Servo la Chiesa, servo la nazione. Se credete che lo faccio male, vi prego di dimettermi. Non serberò alcun rancore. Troverò qualche lavoro – farò ciò che potrò, ma io da me stesso non rinuncerò, perché questo è contro la coscienza, contro la verità". Allora mi mandano dal Segretario di Stato. Il Segretario di Stato, allora la seconda persona, il secondo personaggio dopo il papa, era un Francese, Jean-Marie Villot. Ho domandato: "E lui che cosa mi dirà? Lo stesso che voi mi dite? – Allora ditegli voi stessi ciò che io ho detto. Non ha nessun senso andarvi. Sapete bene qual è la mia posizione, qual è la verità. Dimettetemi, ma io non cambio la mia posizione e da me stesso, solo, non rinuncerò".

E fu allora che il vescovo di Przemyśl consegnò la sua sorte nelle mani di papa Paolo VI.

Non fu dimesso… E continuò il suo ministero nella stessa linea. Appena dopo la caduta del regime, nel 1991, mons. Luigi Poggi, gli diede ragione, e gli chiese scusa per le insistenze e le pressioni di un tempo…

La lotta di Ignacy Tokarczuk contro il sistema comunista, contro l'ateismo e contro il regime – lotta che contribuì sicuramente alla caduta del comunismo in Polonia – si espresse anche nel sostenere i vari movimenti di opposizione al governo, nell'appoggiare i concreti rappresentanti dell'opposizione anticomunista. Fu considerevole il numero di oppositori che lo visitavano, trovando sempre appoggio e aiuto – incluso quello materiale. Bisogna aggiungere – per chiarezza – che l'atteggiamento dei gerarchi non era uguale… Questo suo atteggiamento era sempre ed è ancora particolarmente stimato e apprezzato da loro[27]. Don Jerzy Popiełuszko, oggi beato martire, si consultava con il vescovo di Przemyśl per il suo atteggiamento e la sua azione[28].

---

[27] Cfr. „Być chrześcijaninem w społeczeństwie i państwie. Z Januszem Krupskim rozmawia Wojciech Chudy" [Essere cristiano nella societa e nello Stato. Janusz Krupski intervistato da Wojciech Chudy], *Ethos* 2-3 (1992) 256; Jan Żaryn, „Bp Ignacy Tokarczuk" [Vecovo Ignacy Tokarczuk], in *Opozycja w PRL. Słownik biograficzny 1956-1989* [L'opposizione nella PRL. Dizionario biografico], vol. 2, a cura di Jan Skórzyński, Warszawa 2002, 337-339; Jan Draus, *Arcybiskup Ignacy Tokarczuk a opór społeczny w Diecezji Przemyskiej*, 112-116; Bohdan Cywiński, „Świadectwo trudnego przykładu» [La testimonianza del difficile esempio], *Studia Rzeszowskie*, 103-108; Mateusz Wyrwich, *Kapelani „Solidarności" 1980-1989* [I cappellani della „Solidarność" 1980-1989], vol. 2, Warszawa 2007, 265-281 (la parte dedicata al Mons. Tokarczuk è intitolata: *Nie mówiłem ostro, tylko otwarcie* [Non parlavo duramente, ma apertamente].

[28] Cfr. *"Nie można zdradzić Ewangelii*, 99-106.

* * *

Durante la sua lunga vita mons. Ignacy Tokarczuk aveva vissuto tanti momenti belli e consolanti e ne dà testimonianza dappertutto. Invece per quanto riguarda il momento più difficile – dice – fu la situazione in cui fu costretto a dire "no" alla Segreteria di Stato, durante le conversazioni con i monsignori Casaroli e Poggi.

> Sì, questo è stato nel mio lavoro pastorale, nel mio episcopato, il momento più difficile. Perché l'uomo [si riferisce a se stesso – M. I.] rispetta e riverisce il Signor Iddio, sa chi è il Papa, sa che cosa è la Chiesa, ma, comunque – dall'altra parte – sa che cosa è la verità, che cosa è la coscienza, sa che cose è conoscere la realtà, la situazione. Ho detto: "Monsignore, io non lo posso fare. Voi credete che io sto facendo male, sto recando danno, allora dimettetemi. Non avrò alcuna pretesa, alcun rammarico, alcun rancore. Qualche lavoro me lo troverò – ciò che potrò fare e se le circostanze lo permetteranno. Ma io in questo non cedo, qui non cedo. Non posso cambiare, perché ciò che sto facendo non è un litigio. Io non attacco nessuno, io solo difendo, quando le autorità, il partito ci attaccano: la società, la Chiesa e anche la mia persona (…) Signori, la coscienza è per me la direttiva. Ritengo che la mia coscienza sia ben orientata, non sviata, illuminata, retta, perciò non posso agire contro la mia coscienza. Perciò, se credete che io stia nuocendo – dimettetemi"[29].

Umilmente fermo – anche in questa circostanza.

E ancora per quanto riguarda un altro momento forse il più triste e doloroso. Questo l'ho sentito dalla sua stessa bocca. Era l'anno 2009. Eravamo in quattro a tavola, a Stara Wieś: lui e tre gesuiti. Uno dei miei confratelli gli fece la domanda: "Eccellenza, qual è stato il momento più duro, più triste per Lei, nella sua vita?" Rispose subito, senza pensarci un momento: "L'accusa di collaborare con la Gestapo"! Collaborazione, questa, che avrebbe causato la morte di alcuni polacchi. L'accusatore fu uno degli uccisori – era agente dei servizi segreti dello Stato polacco – dell'attuale beato martire, don Jerzy Popiełuszko, durante il loro processo svoltosi nel 1985[30]. L'arcivescovo lo diceva con un dolore autentico… Tuttavia, neanche una tale accusa lo poteva domare nel vivere i suoi ideali, e non lo domò. Anche qui lui ha perseverato e ha vinto!

---

[29] Ignacy Tokarczuk, *Boże zwycięstwo*, 145-146. Cfr. anche *Nie można zdradzić Ewangelii*, 66-69.

[30] *Nie można zdradzić Ewangelii*, 105-106. Su quest'argomento cfr., fra l'altro, Witold Jedynak, *Walka o prawdę. Próba skompromitowania biskupa Ignacego Tokarczuka w czasie procesu toruńskiego* [La lotta per la verità. Il tentativo di screditare il vescovo Ignacy Tokarczuk durante il processo di Toruń], Sandomierz 2005.

E allora – e non soltanto allora, in quella circostanza – il popolo si mosse in difesa del suo Pastore[31]. Ma la storia non finisce qui: gli uccisori di don Popiełuszko, dopo anni, si rivolsero al vescovo Tokarczuk, chiedendo le scuse e perdono. – "Questi uomini prima mi consideravano come nemico; dopo è proprio in me che riponevano la più grande fiducia. Paradosso – apparentemente": confessava l'arcivescovo Ignacy[32]. Ancora una volta: le storie delle vite delle persone sono imprevedibili…

* * *

"Monsignore, faccia tutto il possibile per rendere più forte la parte sudorientale della Polonia attraverso l'azione della Chiesa"[33] – queste furono le ultime parole e raccomandazioni indirizzate dal cardinale Stefan Wyszyński al vescovo Tokarczuk poco prima della morte del Primate, nel 1981. Era proprio quello che Ignacy Tokarczuk faceva già sin dall'inizio della sua missione di Pastore in queste terre e lo fece – con frutti abbondanti e duraturi – fino alla sua fine, nel 1993. E continuò a farlo anche dopo – in quanto vescovo emerito, fino alla sua morte. Il Pastore guardava – più ancora – anche oltre le frontiere della sua diocesi e oltre le frontiere orientali della Polonia. "Lì sono le mie parrocchie" – diceva guardando verso l'Oriente[34]. Credeva di vedere il giorno in cui i sacerdoti della sua diocesi sarebbero andati oltre le frontiere orientali della Polonia. Nel frattempo accoglieva e aiutava in vari modi possibili chi arrivava da oltre frontiera[35]. Pensava con sollecitudine anche oltre: a tutto il Continente europeo e alla sua unità[36].

L'insieme dell'opera di mons. Tokarczuk la riassume in modo eloquente mons. Edward Frankowski[37], uno dei confidenti più intimi e dei più stretti collaboratori del vescovo nella sua opera, nonché uno dei più fedeli imitatori del suo atteggiamento anticomunista, dal 1989 al 1992 vescovo ausiliare di Przemyśl:

---

[31] Cfr. La lettera-testimonianza dei parrocchiani di I. Tokarczuk. Copia in possesso dell'autore.

[32] *Annunziavo, semplicemente, la verità. Intervista con l'arcivescovo emerito Ignacy Tokarczuk, del 2000. Conversazione con Jaromir Kwiatkowski*, in http://wpolityce.pl/polityka/134802-po-prostu-glosilem-prawde-rozmowa-z-ks-arcybiskupem-seniorem-ignacym- tokarczukiem-z-2000-r [accesso 17.11.2013]. Cfr. anche: *Nie można zdradzić Ewangelii*, 105-106.

[33] *Nie można zdradzić Ewangelii*, 82.

[34] *Nie można zdradzić Ewangelii*, 68. 70-71.

[35] Cfr. *Solidarność – Nowa. Wywiad z ks abp Ignacym Tokarczukiem*, in: http://www.solidarnosc.rzeszow.org.pl [accesso 17.11.2013].

[36] Cfr. Ignacy Tokarczuk, „Perspektywy wspólnej akcji na rzecz jedności Europy w pluralizmie", *Libertas* 2-3 (1985) 23-36.

[37] Cfr. Edward Frankowski, „Zmagania o kościół", *Studia Rzeszowskie*, 151-159; B. Stanaszek, *„Zdecydowany przeciwnik ustroju…". Władze PRL wobec ks. Edwarda Frankowskiego*, Sandomierz 2007.

> Accanto agli edifici sacri, si stava creando una Chiesa viva, e nella lotta con questa Chiesa viva le autorità della PRL [Repubblica Popolare Polacca – *M.I.*] furono destinate alla sconfitta e – in realtà – furono sconfitte da essa. Questo fu un fenomeno, non solo per la Chiesa polacca ma anche su scala universale, che nel periodo di soli venticinque anni portò frutti tanto abbondanti che le più audaci immaginazioni umane non avrebbero potuto prevedere e darle il giusto peso. Le autorità comuniste consideravano mons. Tokarczuk uno dei più pericolosi nemici del sistema comunista e volevano – a tutti i costi – impedire la sua attività, incluso un tentativo di uccisione. Si verificò il contrario: l'opera di vita dell'arcivescovo Ignacy Tokarczuk affrettò la caduta del sistema imposto alla Polonia e pericoloso per la Nazione[38].

Alla vigilia della sua morte, in occasione del 70° anniversario della sua ordinazione sacerdotale, mons. Ignacy Tokarczuk ricevette le seguenti espressioni di encomio da parte di papa Benedetto XVI:

> Ti ringrazio per la singolare testimonianza di fedeltà a Cristo e la coraggiosa organizzazione delle strutture diocesane, per la costruzione di numerose chiese ed erezione di parrocchie nel difficile periodo del totalitarismo comunista, malgrado le restrizioni da parte delle autorità[39].

L'arcivescovo Ignacy Tokarczuk morì a Przemyśl il 29 dicembre 2012. I suoi funerali si svolsero il 2 gennaio 2013: fu sepolto nei sotterranei dell'arcicattedrale.

---

[38] Cit. dietro: Jerzy F. Adamski, „Mocarz Prawdy. Rzecz o arcybiskupie Ignacym Tokarczuku", *Nasza Gmina Dydnia* III (2012) 9 (traduzione nostra).

[39] Cit. dietro: Jerzy F. Adamski, „Mocarz Prawdy", 11 (traduzione nostra).

ANTON DURCOVICI: FROM CRADLE TO THE FOOT OF CALVARY

Alois MORARU

Riassunto: L'argomento di questo studio è centrato sulla vita del grande vescovo martire Anton Durcovici. Visto lo spazio limitato, le pagini seguenti si soffermano soprattutto sull'ultima parte dell'esistenza terrena di Durcovici: il ministero di pastore della diocesi di Iasi, culminando con l'arresto a Popesti Leordeni. Il lavoro ha un carattere prevalentemente biografico. Però vuole mettere in risalto anche dei principi teologici ed ecclesiali di cui si è avvallato il vescovo nella sua attività pastorale. Non viene dimenticata anche la dimensione esortativa: la fedeltà e la resistenza dei seguaci di Cristo per ottenere il premio del vincitore.

Parole chiave: Durcovici, resistenza, martirio, Calvario, comunismo.

We are about to witness a long-awaited moment by both historians and the Christians of the Diocese of Iasi and not only. The important event of the beatification of martyr Bishop Anton Durcovici has sparked great interest among the researchers of his biography, but we are aware that the further deepening of his life and activity cannot be limited. The official biography presented on May 17, 2014 and titled *The Martyr Bishop Anton Durcovici. From cradle to grave*, printed by the "Sapientia" Publishing in Iasi is a synthesis of the research conducted by Danut Dobos PhD, Emanuel Cosmovici and the priests Alois Moraru, Fabian Dobos, Stefan Lupu, Cornel Cadar and Isidor Iacovici, scientific summary that can be improved with new and valuable information. Of all these data, the present study summarizes certain information in order to give us the biographical landmarks of Anton Durcovici from cradle (birth – Deutsch Altenburg, May 17, 1888) to the foot of Calvary (his arrest – Popesti Leordeni, June 26, 1949), his martyrdom being presented in another study.

The documentary summary that I propose in this study is the result of an extensive research begun by Father Florian Müller[1] and continued by the Roman Catholic Diocese of Iasi, through the Department of Scientific Research, from 1999 to 2002, when we have dedicated a special edition of the journal "Buletin istoric"[2] to this topic. However, our research has not stopped there, but continued until today, Danut Dobos, PhD, having an

[1] Florian MÜLLER, *Dr. Anton Durkowitsch – ein Martyrer unserer Zeit*, Donzdorf 1992. Only the Romanian translation will be quoted from now on.

[2] The Roman Catholic Diocese of Iasi, through the Department of Scientific Research, *Buletin istoric* 3 (2002).

important role in this continuous effort, as he identified several biographical sources and generously offered us the documents discovered. Considering the archives as the safest means for closely following our martyr bishop, of the many sources that I had available, I have selected the personal notes of the student, priest, bishop and convict Anton Durcovici. I also recall some of the archives I have studied: the Vatican archives of the educational institutions where Anton Durcovici studied during 1906-1911, the Vatican Secret Archives, Archives of the *De Propaganda Fide* Congregation, the archives of the Catholic Dioceses of Bucharest and Iasi and the archives of the Roman Catholic Theological Institute of Iaşi etc.

As we can read in this Baptism certificate[3], Anton was born on May 17, 1888, in Deutsch Altenburg[4] (Austria), in house no. 38, into the family of Franz Durkowitsch şi Maria Mittermaier[5]. He was baptized a few years later, on May 21, in the local church dedicated to the Assumption of the Virgin Mary[6], by the priest Josef Adolf Hall[7], his godfather being F. Mittermaier from Deutsch Altenburg.

[3] Document issued by Fr. G. Heinschink, the parish priest of the Catholic community of the Parish of Deutsch-Altenburg, on April 24, 1896, the baptism being registered under the *Registration of the baptized* column, tome D, p. 258, no. 19.

[4] Until the eleventh century, the city was called "Altenburg". As indicated in the historical documents and by an inscription on a milestone from the Roman period: (T(itus) Calidius / P(ublii filius) Cam(ilia tribu) Sever(us) / eq(ues) item optio / decur(io) coh(ortis) I Alpin(orum) / item (centurio) leg(ionis) XV Apoll(inaris) / annor(um) LVIII stip(endorium) XXXIIII / h(ic) s(itus) e(st) / Q(uintus) Calidius fratri / posuit), at the beginning of the first century after Christ, Carnuntum was a military camp founded by General Tiberius; during the period 16-31, it became the centre of the Roman defence along the Danube; in 193, Septimius Sever was proclaimed king in Carnuntum and around the year 800 the first Germanic inhabitants settled down here. The first documentary mention of the form Deutsch-Altenburg dates back to 1083 (cf. „Geographie und Geschichte der Marktgemeinde Bad Deutsch-Altenburg, dem Geburtsort des Märtyrerbischofs Dr. Anton Durkowitsch", in G. Rabeder – M. Pacher – G. Withalm, *Die altpleistozänen Bären von Deutsch-Altenburg (Niederösterreich),* Vienna 2010).

In the documents appeared later on we find the name "Deutsch-Altenburg", so as to make the distinction between this locality and the one in Hungary, the "Hungarian Altenburg" and to eliminate any confusion with the "Altenburg" region in Horn. As of 1928, the locality is given the name "Bad Deutsch-Altenburg". This name is probably given by an old pre-existing fortress with the name "Burg". (cf. F. Müllner – *BAD DEUTSCH-ALTENBURG, von der Frühzeit bis zur Gegenwart*, Bad Deutsch-Altenburg, 1973)

[5] *The pastoral letter* of Msgr. Marcu Glaser, addressed to all the priests and believers, on the appointment of Msgr. Anton Durcovici as Bishop of Iasi, of November 25, 1947, in the Archives of the Roman Catholic Theological Institute of Iasi (=AITRC Iaşi), file no. 3/1947 (*Episcopal correspondence*), f. 37; cf. *idem*, file no. 4/1947, f. 43; file no. 6/1947, ff. 64, 75, 82 and 104; file no. 9/1947, f. 169.

[6] The Church of "Marienkirche" was built in 1028, upon order by King Stephen of Hungary.

[7] Father Adolf Hall was the parish priest of the Deutsch Altenburg Parish during 1882-1890, being the 16th parish priest of the community. We mention that the Deutsch Altenburg Parish was created in 1717.

We do not know the exact reason why Anton Durcovici's ancestors settled down in Austria, but we can assume that they came to Deutsch Altenburg for economic reasons. Anton Durcovici's paternal grandfather had Croatian origins, his name was George Durkowitsch and he was a farmer, and his grandmother was called Ana Greigeritsch. As I have already mentioned, Anton's mother was called Mary Mittermaier, was born in 1857 and descended from a rather wealthy family: Anton Mittermaier and Maria Hofmeister[8]. The child Anton Durcovici has only known his paternal grandparents, as the maternal ones were already dead when he was born (1888). Anton's father, Franz Durkowitsch, was born on September 30, 1856 was of Croatian origin and had Austrian nationality, lived in Deutsch Altenburg[9] at no. 38 and was a quarry worker. As a reservist, he participated in the actions of annexation of the provinces of Bosnia and Herzegovina to the Austro-Hungarian Empire, from where he returned ill with tuberculosis, which led to his premature death at only 36 years and five months old, on February 5, 1893[10].

After the death of his father Franz, the Durcovici family faced great hardships and privation. The young widow strove to provide for her sons, Francis and Anthony, working as a washerwoman and seamstress. In these circumstances, Maria Durcovici had to look for another way to support the family. She had an aunt, married to an inn owner, named Österreicher, who settled in Bessarabia and owned a small inn with a postal station in Chisinau, called "The Rooster". In 1877, the Russo-Turkish war broke out, and Chisinau became an important centre behind the Russian front. Very rich tsarist officers constantly visited "The Rooster" inn and so the Österreicher family quickly accumulated a significant wealth. Later on, Chisinau was deserted turning into a small provincial town and the Österreicher family sold the inn and bought a restaurant in Iasi[11]. It was to this location that Maria Durcovici decided to come together with her two children. After a boat trip on the Danube through Budapest, Belgrade, the Iron Gates and Galati, and then by cart all the way through Moldova, Anton Durcovici arrived in Iasi together with his family, where his aunt received him with great joy[12].

---

[8] Archives of the "Saint Joseph" Cathedral Church in Bucharest, *Matricula mortuorum*, tome VIII, p. 413.

[9] Cf. Anton Durcovici, *Note personale*, in the Archives of the Roman Catholic Diocese of Iaşi (= AERC Iaşi), personal file *Anton Durcovici*, unnumbered.

[10] Cf. Florian Müller, *Viața episcopului de Iaşi dr. Anton Durcovici, martir*, Iaşi 1993, 9; cf. Idem, "Declarație pentru procesul de beatificare a ep. Anton Durcovici", in *Dosarul pentru beatificarea episcopului Anton Durcovici*, Iaşi 1999, 182.

[11] Cf. Florian Müller, *Viața episcopului de Iaşi dr. Anton Durcovici, martir*, 9.

[12] Florian Müller, *Viața episcopului de Iaşi dr. Anton Durcovici, martir*, 11.

After a year, Mr Österreicher died, after which his wife sold the restaurant and moved from Iasi to Bucharest[13].

Regarding the issue of Anton Durcovici's first arrival in Iasi, we wonder about the date when this occurred. The first biographer of the martyr bishop presents a few testimonies that clearly speak of the year 1896. Subsequently, as published in all the works up to date, researchers from Iasi issued another hypothesis: 1894, relying on the studies that Anton Durcovici attended at the Parochial School in Iasi during the scholastic year 1895-1896. During the preparation of this study, we have discovered a keepsake that Anton's brother, Franz Durkowitsch, received on the day of his Confirmation, June 5, 1895 – in the church dedicated to "St. Stephen", from the bishop Coloman Belopotoczky (1845-1914)[14], document which indicates another date for the arrival of the Durcovici family in Iasi: 1895.

As we do not have any correspondence between Maria Durcovici and her aunt in Iasi, we assume that the coming to the capital of Moldova occurred in the summer of 1895, after which the brothers Franz and Anton Durcovici tried to learn Romanian. In the autumn of the same year they were both admitted to the Roman-Catholic elementary school in the Parish of Iasi, which enabled students to better deepen general knowledge *according to the best Western methods*[15]. As the present study only focuses on Anton Durcovici, we mention now that Franz also attended courses at the Parish school in Iasi and Ploiesti, and once settled in Bucharest, he embraced the profession of sculptor specializing in restoration[16]. He married Margaret Aigner, and then settled in Hainburg where he died. Before moving there, in the autumn of 1933, he paid a visit to his brother, Fr. Anton Durcovici, on his way back from Rome. On a family photo taken on that occasion we can see some of the relatives of Franz Durkowitsch.

Considering the documents found after the year 2000, we reach the conclusion that the Durkowitsch family arrived in Iasi in the summer of 1895[17], and almost immediately Anton Durcovici was admitted in the first

---

[13] Florian MÜLLER, *Viața episcopului de Iaşi dr. Anton Durcovici, martir*, 59. In the statement for the beatification of Martyr Bishop Anton Durcovici, Father Florian Müller argues that the departure to Bucharest occurred in 1898, without mentioning that the Durkowitsch family lived in Ploiesti between 1896 and 1898.

[14] *Gedenkblatt Franz Durcowitsch,* in the Archives of the Roman Catholic Diocese of Iaşi (= AERC Iaşi), file *Anton Durcovici – various documents*, unnumbered.

[15] Cf. Archives of the Malopolskiej Province in Kracow (photocopies in AITRC Iaşi), doc. no. 3572, f. 125.

[16] Cf. Florian MÜLLER, *Viața episcopului de Iaşi dr. Anton Durcovici, martir*, 59.

[17] Although he contradicts himself on several occasions in his work *Dr. Anton Durkowitsch – ein Martyrer unserer Zeit*, Donzdorf, 1992, published in Romanian translation by "Presa Bună" Publishers in Iaşi, in 1993, and in Italian translation by the "Sapientia" Publishers

grade at the Primary school for boys of the Catholic Parish of Iasi[18], which he finished in June 1896, with good results, as witnessed by the document issued for his registration with the schools in Bucharest[19]. In his certificate of studies issued on April 20, 1898 by the principal of the school in Iasi, Fr. Francisc Janik, the student Anton Durcovici finished the school year 1895-1896 with the following results: Romanian language – 7, mathematics – 9.50, other sciences – 7.25, dexterities – 7.75, general average mean – 7.87. With these grades, according to the *School transcript of records*, page 163, he successfully completed the first grade, being ranked third out of a total of 16 students. During the school year when Anton Durcovici went to this school, 1895-1896, a total of about 50 Catholic students attended the Parochial school in Iasi, together with other Orthodox or Lutheran children. It was not until the beginning of the new scholastic year, 1896-1897, that the Functioning authorization (recognition) of the school was issued, in November 18, 1896. The main educational subjects were: Religion, German, Romanian, reading and mathematics.

In the summer of 1896, Anton Durcovici left the capital of Moldova and was registered with the Catholic school in Ploiesti, where he attended the first grade classes in Romanian and the second grade classes in German[20]. The parish of that town was amongst the largest Catholic communities in the Archdiocese of Bucharest, with 1,800 faithful; the parish priest was Fr. Iuliu Hering, who was also director of the Parish primary school[21]. Father Felix Pongracz founded the school in 1856, which functioned at first in a rented house. After the completion of the construction of the church in 1864, the house at its right, which served as a chapel, was renovated and made available to the school, which functioned here until 1904, when a building was bought on the C. Enescu street, at no. 11 (today known as Aurel Vlaicu Street).

Back when Anton Durcovici studied here, this school had a ground and a first floor and it had the shape of a square occupying the whole yard. The Catholic School in Ploiesti, with teaching in Romanian, observed the public curricula, but also taught children French, German and handwork and craft. In his certificate issued on February 9, 1897 by the priest director of

---

in Iaşi, in 2012, father Müller mentions in his statement on occasion of the process of beatification: "In 1895, mother Maria, together with her two children, Anton and Franz, moved to Iasi (Romania), to one of her aunts who owned a restaurant".

[18] Cf. Alois Moraru – Dănuț Dobos, "Din istoria operelor sociale catolice din Moldova până la 1948", *Buletin istoric* 1 (2000) 457.

[19] Cf. AERC Iaşi, personal file *Anton Durcovici*, unnumbered.

[20] Cf. AERC Iaşi, personal file *Anton Durcovici*, unnumbered.

[21] Cf. *Schematismus ven. cleri Archidioeceseos Bucharestiensis lat. rit. pro anno Domini 1896*, 70.

the school, Iuliu Herring, the student Anton Durcovici obtained the following results for the semester September 1896 – January 1897: conduct – 8, diligence – 6, religion and biblical history – 7, calligraphy and dictation – 7, arithmetic – 6, Romanian language – 6, German – 7, drawing – 6[22]. Seventy students attended this school during the school year 1897-1898[23].

After two years in Ploiesti, in the summer of 1898, the Durcovici family moved to Bucharest in a house on Izvor Street, at no. 81, where Anton was enrolled in the fourth grade of the "Saint Andrew" Primary School on Calea Calarasilor, no. 10[24]. As he mentioned in a personal note[25], during this school year, on May 22, 1899, Anton Durcovici received the Sacrament of Confirmation[26]. During the school year 1899-1900, besides the Primary school on Calea Călăraşilor, no. 12, the first high school class was created and Anton Durcovici was one of the students. He was one of the 452 students who began a new school year on September 15, 1899[27]. Between 1899-1901, the student Anton Durcovici attended the first two years of secondary school at the Archdiocesan School on Calea Călăraşilor, no. 10, managed by fr. Egesius[28]. At the end of this period of time, more precisely on July 6, 1901, the student Anton Durcovici was given a certificate of studies for enrolment at the Archdiocesan Seminary in Bucharest[29].

At Father Luciu Fetz's recommendation and based on the "certificate for the successful completion of the second grade in sciences at the Catholic Archdiocesan School in Bucharest", on September 9, 1901, Anton Durcovici

---

[22] Cf. AERC Iaşi, personal file *Anton Durcovici*, unnumbered.

[23] Cf. *Schematismus ven. cleri Archidioeceseos Bucharestiensis lat. rit. pro anno Domini 1897,* 8 and 14.

[24] "St. Joseph" Public Archdiocesan Primary School in Bucharest, *Anuarul I – anul şcolar 1929-1930*, Bucharest 1929, 3; cf. Matei SEIKEL, *Şcoala Arhiepiscopală „Sf. Andrei", anuar. Anii şcolari 1816-1930*, Bucharest 1930, 28.

[25] Following closely the notes in these personal observations, document kept in the AERC Iaşi, personal file *Anton Durcovici*, we can correlate the data collected from various documents with those recorded by Anton Durcovici himself.

[26] *Note personale*, in AERC Iaşi, personal file *Anton Durcovici*, unnumbered. The document issued on July 20, 1905, by the vicar priest Leon Pourriere, certifies that he received the sacrament of Confirmation on May 25, 1899, from the Archbishop of Bucharest, Monsignor Francisc Xaveriu von Hornstein, in the "metropolitan church dedicated to Saint Joseph" in Bucharest, his godfather being Rudolf Seer. The Confirmation of the child Anton Durcovici was recorded in the Register of the Confirmed in 1899, at number 63. (cf. APF Rome, fund „*Nuova Serie*", tome 494, f. 224)

[27] Cf. *Schematismus ven. cleri Archidioeceseos Bucharestiensis lat. rit. pro anno Domini 1899*, 11; cf. Matei SEIKEL, *Şcoala Arhiepiscopală „Sf. Andrei", anuar. Anii şcolari 1816-1930*, 58-60.

[28] *Schematismus ven. cleri Archidioeceseos Bucharestiensis lat. rit. pro anno Domini 1900*, Bucharest 1900, XI.

[29] Cf. AERC Iaşi, personal file *Anton Durcovici*, unnumbered.

was admitted by the future Archbishop Raymund Netzhammer to the "Holy Spirit" Archdiocesan Seminary in Bucharest. The student passed the examination with the Director of studies, Fr. Carol Auner[30], the minutes of the examination being recorded in the school archives under no. 195/1901-2[31]. In order for him to be admitted, Anton Durcovici had also received another recommendation from fr. Egesius, from the Congregation of the Brothers of the Christian Schools, director of the Archdiocesan Schools, on July 9, 1901[32]. Looking at the transcripts of school results and registers' sheets, we can notice the progress made by the student Anton Durcovici progress during secondary school years[33]. In September 1902, Anton Durcovici was received in the fourth grade of sciences, and finished as *the first among five*, with an average of 7.83, with *exemplary* conduct, *very good* attention and *very good* diligence[34]. The following school year of 1904-1905 will bring for the student Anton Durcovici a special novelty: he begins to study philosophy, coordinated by Fr. Paul Wloczka, already in the sixth grade of high school education. After five years, the seminarian Anton Durcovici graduated high school (grades 3-7), successfully passing the Baccalaureate exam[35]. On October 6, 1906, the Director of Studies of the "Holy Spirit" Seminary, Fr. Carol Auner handed him his high school diploma. A few days later, on October 23, the management of the "Holy Spirit" Seminary in Bucharest issued the *Certificate of Maturity of the student Anton Durcovici*[36].

The Roman period follows for Anton Durcovici, between 1906 and 1911. On October 30, 1906 loaded with a file of certificates of studies and good conduct[37], as well as numerous recommendations from the superiors, he stepped for the first time in the Eternal City[38]. The first academic year in Rome began on November 4, 1906 being enrolled at the Pontifical Academy of St. Thomas Aquinas, scholastic philosophy class, in order to complete the courses attended during the 6th and 7th year at the "Holy Spirit" Seminary in Bucharest[39]. After more than a year spent in Rome, on December 8,

---

[30] Cf. *Schematismus ven. cleri Archidioeceseos Bucharestiensis lat. rit. pro anno Domini 1902,* Bucharest 1902, X.

[31] Cf. AARC Bucharest, fund the "Holy Spirit" Seminary, *Matricola 1893-1932*, 174.

[32] AARC Bucharest, fund the "Holy Spirit" Seminary, file no. 2 (1878-1942), f. 98.

[33] AARC Bucharest, fund the "Holy Spirit" Seminary, *Matricola 1893-1932*, 174.

[34] AARC Bucharest, fund the "Holy Spirit" Seminary, *Matricola 1893-1932*, 190.

[35] Cf. Florian Müller, *Viața episcopului de Iaşi dr. Anton Durcovici, martir*, 13.

[36] APF Roma, fund „*Nuova Serie*", tome 494, f. 227.

[37] Besides these, we also discover additional documents: medical protocols, medical certificates etc., released by doctors in Deutsch Altenburg and Bucharest. (cf. APF Rome, fund „*Nuova Serie*", tome 494, ff. 225-226)

[38] Cf. Florian Müller, *Viața episcopului de Iaşi dr. Anton Durcovici, martir*, 13-14.

[39] Cf. Anton Durcovici, *Note personale*, in AERC Iaşi, personal file *Anton Durcovici*, unnumbered. In the booklet of the "De Propaganda Fide" Congregation, *Alumni Colegii Urbani*, at page 7 it is mentioned that Anton Durcovici began his studies on November 2, 1906.

1907, the seminarian Anton also made his oath of fidelity to the Urban Pontifical College[40], before Cardinal Gotti, prefect of the „De Propaganda Fide" Congregation at that time[41]. The seminarian Anton Durcovici has not neglected the obligations assumed or entrusted and, as he hoped, during the same academic year he received the tonsure in the Basilica of "St. John Lateran", on March 14, 1908, and a year later, on July 25, 1909, he also received the subdiaconate[42] in the church of Saint Appolinaris in Rome. During the two years dedicated to the completion of his philosophical formation, the student Anton Durcovici prepared the paper "Anima humana, licet omnius spiritualis, corpori tamen unitur ut forma substantialis"[43], deepening the work of the *Angelic Doctor* – Saint Thomas of Aquinas (1225-1274). Following the completion of these academic studies and the presentation of his thesis, the seminarian from Bucharest obtained the doctorate degree in Philosophy at the famous University of St. Thomas Aquinas, his diploma being signed by Cardinal Satolli on December 3, 1908[44]. With such a solid philosophical basis, the seminarian Anton Durcovici dedicated himself with great diligence and tireless industriousness to the study of theology at the "De Propaganda Fide" College, the culmination of the years of theology being the presentation of the doctoral thesis at the Urban University in June 1910[45].

With the presentation of his doctorate thesis in theology, the student Anton Durcovici finished his theological studies, but as he was too young, more precisely not yet 24 years of age, as he did not have the canonical age yet, his ordination was postponed. Therefore, he remained at the college, and Rector Bonzano asked him to accept the mission of prefect of the first year following a rigorous regulation[46]. Meanwhile, with a canonical dispensation of 19 months and 25 days granted by the Holy See, he received

---

[40] *Regolamento del Venerabile Pontificio Collegio Urbano „De Propaganda Fide"* stated at no. 4: "All the Urban College students are required to make the pontifical vow before the Cardinal Prefect or his delegate, six months after the entry into college, if aged 14 or six months after the date of fulfilment of this age, if entered in college at a younger age". (ACU Rome, file 4/19)

[41] Cf. ACU Roma, *Libro per i giuramenti degli alunni dall'anno 1905 all' anno...,* 63

[42] Cf. Anton Durcovici, *Note personale*, in AERC Iaşi, personal file *Anton Durcovici*, unnumbered.

[43] The summary of this paper, presented during the examination of December 3, 1908, has been represented by Anton Durcovici during the philosophy lessons he gave in Bucharest on March 7, 1941 – for students in the 7th grade, and in Timişul de Jos, on March 7, 1945 – for students in the 8th grade. (Cf. AERC Iaşi, personal file *Anton Durcovici*, unnumbered)

[44] AERC Iaşi, personal file *Anton Durcovici*, unnumbered.

[45] AERC Iaşi, personal file *Anton Durcovici*, unnumbered.

[46] ACU Rome, file XI 4/17, ff. 23-26.

permission from Pope Pius X on August 18, 1910[47] and on September 24, 1910 the theologian Anton Durcovici was ordained priest in the Basilica San Giovanni in Laterano through the laying on of Cardinal Petru Respighi's[48] hands. The following day, the Sunday of September 25, 1910 and the Nineteenth of Ordinary Time, the new priest celebrated his first Mass in the Chapel of the Urban College, during which songs for the welcoming of the new priest were interpreted as well as Ravanello's Missa[49]. As Rector Bonzano[50] anticipated, besides his duties as prefect Anton Durcovici took up the study of Canon Law at the Seminario Romano, where he completed a degree in Law in a year's time, obtaining a Bachelor's Degree in ecclesiastical law on July 3, 1911[51].

After the end of the academic year 1910-1911 and the final university examination in Canon Law, on July 29, 1911, the priest Anton Durcovici left Rome, a day after finishing his duties as prefect of the Urban College[52]. It is worth mentioning the words noted in the "Remarks" section of a folder: "Exemplar in omnibus excelentissimus. Pietate, ingenio disciplinae observantia omnium princeps"[53]. As the first biographer of the priest Anton Durcovici told us, on his way to Bucharest he stopped at the shrine of Loreto and visited his birthplace. He celebrated his first Mass in Deutsch Altenburg, surrounded by his relatives[54].

From Vienna, the priest Anton Durcovici arrived in Bucharest on August 23, 1911, where he received several missions from his superiors[55]: professor and prefect of the Seminary in Bucharest, teacher at the secondary

---

[47] The document was signed by Msgr. Alois Veccia, secretary of the "De Propaganda Fide" Congregation between 1899-1911 (cf. Peter Guilday, "The Sacred Congregation *De Propaganda Fide*, 1622-1922", in *The Catholic Historical Review*, tome 6, Cleveland 1922, 485), and has the number 1669/1910. (copy in AERC Iaşi, file *Anton Durcovici*, unnumbered)

[48] Cf. ACU Rome, file II/2, *Ordinazioni degli alunni del Coll. Urbano*, f. 56.

[49] ACU Rome, file IV/25, *Diario Musico,* f. 231.

[50] In order to remove all confusions made in some papers and studies printed so far, between Giovanni Bonzano and Giovanni Bergamo, we mention here that the rector Giovanni Vincenzo Bonzano occupied this function until February 2, 1912, when he was appointed apostolic delegate to the United States and titular bishop of Melitene by Pope Pius X. There is no rector of the "De Propaganda Fide" College by the name of Bergamo.

[51] AERC Iaşi, personal file *Anton Durcovici*, unnumbered.

[52] Cf. ACU Rome, file *Alumni Colegii Urbani*, p. 7.

[53] ACU Rome, file IV, *Elenco degli alunni del Collegio Urbano, dall' anno 1895 all' anno 1962*, position 258.

[54] Cf. Florian MÜLLER, *Viaţa episcopului de Iaşi dr. Anton Durcovici, martir*, 15.

[55] For those wanting to trace the priest and later on bishop Durcovici "step by step", we suggest the detailed analysis of the file *Liber Missarum sacerdotis Durcovici*. The Archives of the Roman-Catholic Theological Institute of Iaşi only has the last such registry, indicating the intention, stipend, type, place and date of the Mass celebrated, as well as some observations for the period of time between March 1943 – June 1949.

school attached to the "St. Andrew" boarding school, "parochus currens" (administrator) of the parishes in Giurgiu (1911-1916), Buzau (1913-1916) and Targoviste (1911-1916, 1923-1924, 1926-1927), rector of the chapel of the Sisters of Notre Dame de Sion (August 1911 – August 1920), prefect of the "St. Andrew" Catholic school and teacher at the "Tomis" Science School (February 1918 – August 1920), and director of the "St. Andrew" Catholic school (August 21, 1920 – July 1925). In September 1924 he was appointed director of the Archdiocesan Seminary and then of the Theological Academy. Despite being given so many missions, he also found time to be confessor at the cathedral of St. Joseph, president of the Men's Marian Congregation (from May 1920), spiritual of the "tertiaries", censor of books...: a life of work, zeal and dedication. As he wrote in a personal record, Anton Durcovici temporary administered the churches dedicated to the Holy Saviour (February-December 1918), to Saint Helena (February to September 1919) and again the one in Targoviste (March 1923 – August 1924)[56]. Besides the teaching and pastoral activities already mentioned, many others can be added, which have been less presented in the biographies dedicated to the Bishop Durcovici. One of these refers to the essential contribution made for the printing of the Catholic newspaper of information and opinion titled "Farul nou", on January 1, 1934. We also mention the fact that in the interwar period he collaborated with articles in publications such as "Revista Catolica", "Jugendfreund" and "Crainicul". Since November 3, 1936, every Tuesday evening father Anton Durcovici presented 26 theology lessons inspired by the works of St. Thomas of Aquinas in the Cathedral of Saint Joseph in Bucharest. This vast and fruitful activity led to his awarding with several honorary titles, such as Canon of the Archdiocesan Cathedral of Saint Joseph in Bucharest (March 8, 1923), pro-synodal judge for the archdiocesan tribunal in Bucharest, pro-synodal examiner, domestic prelate of His Holiness Pope Pius XI, and also decorated by the King of Romania with the "Crown of Romania" receiving the rank of officer[57].

On October 30, 1947, Pope Pius XII appointed the priest Anton Durcovici as Bishop of Iasi[58]. Within a few days, more precisely on November 14, King Michael I signed the decree 2137 of the Ministry of Religious Affairs, recognizing his appointment to the dignity and function as Bishop of the

[56] Cf. *Note personale*, in AERC Iaşi, personal file *Anton Durcovici*, unnumbered.

[57] Alois Moraru, *Viața eroică a episcopului Anton Durcovici (cateheze)*, Presa Bună, Iaşi 2013.

[58] AERC Iaşi, file *Corespondență cu familia*, f. 14; cf. Alois Moraru – Iosif Răchiteanu, *Păstorii Diecezei de Iaşi şi rectorii Seminarului diecezan*, Iaşi 2004, 29; cf. Ioan Mărtinaş – Gaspar Bachmaier, *Bine ai venit, Stăpâne!*, Iaşi 1948, 11-13.

Roman Catholic Diocese of Iasi[59]. On November 18, 1947, the Ministry of Religious Affairs informed the chosen bishop that he was to be recognized only after taking the oath of fidelity to the sovereign and obedience to the laws of the country[60]. In his own turn, on November 27, 1947, Bishop Durcovici sent the Ministry of Religious Affairs the copy of the speech he was to read before the king on occasion of his taking of the oath, asking to be notified about the date and schedule of the ceremonies[61]. Inexplicably, however, Msgr. Anton Durcovici will have to wait almost five months until his consecration as bishop. The oath taking has been delayed in the first phase (November 27 to December 20, 1947) as King Michael was on a visit to England, to attend the wedding of the future Queen Elizabeth II. Upon his return to the country, the king moved to Sinaia, from where he will be called on December 30, 1947 to Bucharest and forced to abdicate. Between January 1 to April 1, 1948, the Groza government did everything in its power to delay as much as possible the loyalty oath, and therefore the consecration[62]. This delay has caused some confusion in the two Catholic dioceses, of Bucharest and Iasi, with the farewell ceremonies scheduled for Bishop Durcovici to leave the faithful people of Bucharest on the evening of November 30, 1947, as well as the ceremony for his the consecration in the cathedral of Iaşi scheduled for the first half of December 1947[63].

Meanwhile, on November 25, 1947, the apostolic administrator of the Diocese of Iaşi, bishop Marcu Glaser, sent a circular letter to all Catholics in Moldova informing them about the appointment of Mgr. Anton Durcovici as bishop of Iaşi. The letter was to be read in every parish church, as well as in all the subsidiary churches, on the first Sunday after receiving it. After a brief presentation of the biography of the new bishop of Iasi, Msgr. Marcu Glaser describes his personality, inviting the faithful to pray for the elected bishop of the Diocese of Iasi, for him to be able to guide the flock to the port of salvation[64]. On January 2, 1948, the chosen Bishop Durcovici went on an audience to the Ministry of Religious Affairs, suggesting to the Minister Ion Nistor that he be sworn in before the Metropolitan Archbishop Alexandru Cisar, being assisted by a government representative. Bishop Durcovici motivated his request by saying that the Denominations Act of 1928 did not expressly provide the authority before which one had

---

[59] *Monitorul Oficial*, no. 264/14 November 1947, part I.

[60] AERC Iaşi, file 1/1947, f. 180.

[61] AERC Iaşi, file 1/1948, ff. 67-72.

[62] Cf. Dănuț Doboş, „Noi mărturii privind viața şi activitatea episcopului Anton Durcovici", in *Buletin istoric* 3 (2002) 59.

[63] Cf. AERC Iaşi, file 1/1947, f. 23; file 2/1954, ff. 31-35,38-39.

[64] AERC Iaşi, file 3/1936, f. 175; AITRC Iaşi, file 3/1947, ff. 37-38.

to be sworn in[65]. The Ministry of Religious Affairs refused this request, but promised to find a way for the swearing in ceremony. On the same day, before the archbishop Alexandru Cisar, he took his oath of loyalty to the Popular Republic of Romania, as the government required all priests and bishops in the country to do. We present the text of this oath: "I swear to be faithful to the People and to defend the Popular Republic of Romania against all enemies from inside and from abroad. I swear to observe the laws of the Popular Republic of Romania and to keep the secret in the service established by the State"[66]. Finally, in a telegram to the bishop elected, in March 1948, the Minister Ioan Nistor notified him on the date he had set for the taking of the oath of fidelity, April 1, 1948, at 10 o'clock at the presidency of the Council of Ministers[67]. The chosen Bishop Durcovici, like all the other Catholic bishops, added the following phrase to the oath required by the Romanian government "all that is not against the law of God and the salvation of souls"[68].

This impasse overcome, Anton Durcovici was consecrated bishop on April 5, 1948 in the Cathedral of Saint Joseph in Bucharest by Archbishop Gerald Patrick O'Hara, apostolic nuncio in Romania, accompanied by Archbishop Alexandru Cisar and Bishop Marcu Glaser[69]. The procession went from the bishop's palace to the cathedral, where the organ resounded and where the episcopal ordination would begin shortly. A special ceremony followed, which profoundly touched those present. A festive dinner was organized after the Mass in the palace of the Apostolic Nunciature, with many speeches and many photos[70].

After the consecration and the preparation of the transfer to Iaşi, Bishop Durcovici arrived in the Moldovan capital, by train, on April 13, 1948, accompanied by Canons Gheorghe Horvath and Gustav Müller. Bishop Marcu Glaser greeted him at the train station, while the cathedral priests, professors and seminarians waited him at the bishopric residence, receiving him in a resounding chorus[71]. The Council of the Diocese of Iasi established the protocol for the takeover of the diocese, and the following day, the enthronement ceremony took place in the Cathedral of the Assumption[72]. The new bishop gave a short speech, which he ended as follows: "Therefore God has

[65] Cf. AERC Iaşi, file 1/1948, f. 98.

[66] AERC Iaşi, file 2/1945, f. 45.

[67] AERC Iaşi, file 2/1948, f. 27.

[68] AERC Iaşi, file 2/1937, f. 380.

[69] Cf. AERC Iaşi, file *Corespondență cu familia*, f. 15; cf. Dănuț Doboş – Anton Despinescu, *Episcopul Anton Durcovici. O viață închinată lui Dumnezeu şi Bisericii*, Iaşi 2002, 115.

[70] Cf. Ioan Mărtinaş – Gaspar Bachmaier, *Bine ai venit, Stăpâne!*, 18-27.

[71] Cf. AERC Iaşi, file 1/1948, f. 123.

[72] Ioan Mărtinaş – Gaspar Bachmaier, *Bine ai venit, Stăpâne!*, 35-36.

sent me, his humble servant, to the Diocese of Iasi in order not that I may be served, but in order that I may serve everyone with al my might until my last breath". The sermon was delivered by Father Ioan Mărtinaş and after the Mass, the Bishop walked down the middle of the cathedral blessing the congregation. Accompanied by the sounds of the organ and the orchestra playing Händel's *Hallelujah*, the procession walked toward the bishop's palace. The coat of arms of Bishop Anton Durcovici features a ship that carries the Lamb of God with the banner of victory, set on a stormy sea; above it, in the middle, is the cross between the crozier and the mitre and at the bottom is the bishop's motto: *Beatus popolus cuius Dominus est Deus* (*Ps* 143,15) ("Blessed is the nation whose God is the Lord")[73]. Many photos were taken on this occasion, and later on integrated in the volume „Bine ai venit, Stăpâne!" ("Welcome, Master!"), work published under the coordination of Fathers Ioan Mărtinaş and Gaspar Bachmeier. The book includes "reverential documents, speeches and notes upon the consecration and enthronement of His Excellency Msgr. dr. Anton Durcovici as Catholic bishop of Iaşi"[74].

The pastoral work carried out by Blessed Anton Durcovici as bishop of Iasi is based on his being aware that God has chosen him as shepherd to guide the Catholics in Moldova. The new bishop signed his first pastoral letter on the very day of his enthronement in the cathedral of Iasi (April 14, 1948). Addressing both the clergy and lay people, Bishop Durcovici expressed his hope to be among them as soon as possible, just as the shepherd wishes to be among his sheep and the father together with his children. Then he expresses his feeling of adoration of Christ present in the Holy Communion in all the churches of the diocese, asking Him to reverse his graces upon the whole local Catholic Church of Iasi[75]. The new bishop of Iasi explains then the motto on his coat of arms: Blessed is the nation whose God is the Lord (*Ps* 143.15), urging his subjects to be strong in their faith, virtue that is to be fed through participation in the holy sacraments, especially by receiving the Holy Communion, which is the only path to true happiness and to the kingdom of the divine Lamb. The first pastoral letter of Bishop Anton Durcovici ends with the invitation to all the Catholics in Moldova to support him in his pastoral work through prayer.

---

[73] See the study prepared by Anton Coşa, „Stema episcopului Anton Durcovici", published in Ştefan Lupu (coord.), *În umbra crucii*, Iaşi 2013, 198-207.

[74] Dănuț Doboş, „Episcopul Anton Durcovici: *Bine ai venit, Stăpâne!"*, in Ştefan Lupu (coord.), *În umbra crucii*, 397-398.

[75] AERC Iaşi, file 3/1936, ff. 181-183. Bishop Anton Durcovici asked that this pastoral letter be read from the pulpit in all parish churches and subsidiary churches on the first Sunday or solemnity upon its receipt.

After a month, in his circular letter of May 21 1948, Bishop Anton Durcovici announces the schedule of his canonical visits and to confer the sacrament of Confirmation[76]: Galați (Sunday, June 6, 1948), Butea (Thursday, June 10, 1948), Fărcăşeni (Saturday, June 12, 1948), Răchiteni (Sunday, June 13, 1948), Adjudeni (Tuesday, June 15, 1948), Buruieneşti (Thursday, June 17, 1948), Oțeleni (Sunday, June 20, 1948), Tămăşeni (Sunday, July 4, 1948), Sagna (Monday, July 5, 1948), Roman (Tuesday, July, 6 1948). For different reason, this program has undergone some changes, but has been improved with other visits.

On July 18, 1948, Bishop Durcovici sends out another circular letter announcing the schedule of his canonical visits and to confer the sacrament of Confirmation in the northern part of the diocese by Bishop Marcu Glaser[77]: Suceava (August 1-2, 1948), Gura Humorului (August 3-4, 1948), Vatra Dornei (August 5-6, 1948), Câmpulung (August 7-8, 1948), Rădăuți (August 9-10, 1948), Siret (August 11-12, 1948), Cacica (August 13-14, 1948), August 15, 1948: the feast day and the pilgrimage to Cacica with the presence of the bishops. On August 7, 1948, bishop Durcovici notifies Bishop Marcu Glaser, who was in Siret, that he can no longer come to Cacica, being retained in Iasi: “Our seminar is closed and taken into state ownership. They have been working at the inventory for five days now and it is still not done. They have also started inventorying at the episcopal house yesterday. It will probably take a week”[78]. The same circular announces his canonical visit and the administration of the sacrament of Confirmation at: Hălăuceşti (Sunday, August 29, 1948), Zăpodia (Monday, August 30, 1948), another subsidiary church (Tuesday, August 31, 1948), Barticeşti (Wednesday, September 1, 1948), Gherăeşti (Thursday, September 2, 1948), Iugani (Saturday, September 4, 1948), Săbăoani (Sunday, September 5, 1948), Pildeşti (Monday, September 6, 1948).

A month later, on August 25, 1948, Bishop Marcu Glaser, vicar general, sends a circular letter presenting the schedule of the canonical visits and the administration of the sacrament of Confirmation in the Deanery of Iasi[79]: Cotnari (Sunday, September 5, 1948, arrival on Saturday, September 4), Bălțați (Monday, September 6, 1948, arrival in the morning at 9 o’clock, return to Iasi in the evening), Răducăneni (Wednesday, September 8, 1948, arrival on Tuesday at 6 o’clock in the evening), Adămeşti (Friday, September 10, 1948, by train, leaving at 6.15 o’clock in the morning) and

[76] AERC Iaşi, file 3/1948, f. 337.
[77] AERC Iaşi, file 3/1948, f. 394.
[78] AERC Iaşi, f. 427.
[79] AERC Iaşi, f. 440.

Huşi (Sunday, September 12, 1948, going to Huşi by train, leaving the day before).

During Bishop Anton Durcovici's canonical visit to some parishes in the diocese of Iasi and, after January 1949[80] to some communities in the Archdiocese of Bucharest (Deanery of Oltenia), the prelate, while conferring the sacrament of Confirmation during the holy Mass, urged the young confirmed and those present at the celebration to keep intact the faith they have received through Baptism and the spiritual bond with the Holy See. All these are presented in detail, by the Bishop of Iasi, in his statement on April 26, 1950 while in the custody of the Securitate (Department of State Security, the secret police agency of Communist Romania) in Bucharest[81]. We present below a few paragraphs of this statement, in which we can identify some places of the Diocese of Iasi that have been visited and blessed by Bishop Anton Durcovici;

> The subject of my preaching to the faithful in Iasi and during the canonical visits both in Moldova and the Deanery of Oltenia was one of the dogmatic or moral truths of the Catholic catechism, urging the faithful to strongly keep these truths and to conscientiously observe Christian duties.

As for the visits to the communities in the centre of the diocese, we can see that the first visit was in Gherăeşti, occasioned by the feast day of the church, on May 19, 1948. After visiting other Catholic communities of the diocese, Bishop Anton Durcovici arrived in Butea on June 11, 1948, where he preached about the Holy Trinity, patron of the church, inviting the faithful "to honour the three divine persons, the Father, the Son and the Holy Spirit when they make the sign of the cross". After visiting the communities of Şcheia and Fărcăşeni, while being in Oteleni, between 13 and 16 June 1948, he preached about Saint Anna, the patron of the church and "recalled the obligation of parents to educate their children the Christian way". From there he went to Buruieneşti, where, he conferred the sacrament of Confirmation on June 17, preaching about St. Joseph, "a model of Christian worker, diligent and conscientious, combining prayer and work". A day later, Bishop Anton Durcovici was in Adjudeni, where he spoke about the Holy Spirit as "the one who sanctifies the Christian soul" and recalled that a Christian has the duty not to offend this distinguished guest by

[80] On January 17, 1949 Bishop Anton Durcovici was appointed apostolic administrator of the Archdiocese of Bucharest, as Archbishop Alexandru Cisar had given his resignation for political reasons. (cf. Ovidiu Bozgan, *România versus Vatican. Persecuția Bisericii Catolice din România Comunistă în lumina documentelor diplomatice franceze*, Bucharest 2000, 56, note 22)

[81] Cf. Anton Durcovici, *Nu sunt de acord. Declarații din arestul Securității Bucureşti*, Iaşi 2011, 69-89.

committing sin. After his pastoral visit in the community of Rotunda, the bishop Anton Durcovici visited the parish of Răchiteni, on June 20, 1948. There he preached about Saint Anthony of Padua, who is "example and help for all Christians in the hardships of life". He urged the faithful to work without being discouraged, despite the damages caused by the River Siret flooding the village.

After two weeks spent in Iasi, Bishop Anton Durcovici visited the parish of Săbăoani, on July 3, where he spoke about God the Almighty, "that no one can match, urging those present to fully trust Him". In the city of Roman, on July 4, 1948, he spoke about "the duty of every Christian to save his soul and about the personal responsibility of each person before the judgment of God". A day later he visited the community in Tămăşeni and then the parish of Gherăeşti again (July 6).

In July and August 1948, the Bishop Anton Durcovici interrupted the visits to the centre of the bishopric, being spotted in other parts of the Diocese of Iasi as well as in Bucharest, Oradea and Iasi. In early September, Bishop Durcovici is again present in the Roman area, where we find him for three days in Gherăeşti (1-3), and after he visits the communities in Iugani and Barticesti. On September 5th he is back to Săbăoani, after which he visits the Catholic community in Pildesti[82]. Here, on September 6th, he preaches about the patron of the church, the Assumption of the Virgin Mary and "urges the faithful to live in dignity on earth and never forget the heavenly homeland". There followed many other visits to parishes in Piatra Neamt, Bacau, Onesti and Focsani. After all these visits, the Bishop Anton Durcovici concluded: "In many places in Moldova, there is a custom according to which after the Mass during the canonical visit, believers, in front of the parish house or clergy house, thank the Bishop and express their wishes; a custom which has also been preserved for the visits in 1948, because local authorities also wanted to keep this tradition for the faithful to know that religion is free. To their thanking, I always responded very briefly, so I do not think my answer lasted more than a minute, that I would not forget them in my prayers not even for a day, for God to always help them in everything related to their soul and body; afterwards giving them the hierarchical blessing, I concluded with the Catholic greeting: Praised be Jesus Christ"[83].

So, after the enthronement Bishop Anton Durcovici went from parish to parish, to consecrate them to the Immaculate Heart of Mary. As indicated by the contemporaries, the faithful people received the bishop as a messenger from God. Some people accompanied him from one parish to

---

[82] The National Council for the Study of the Securitate Archives, fund *Penal*, file 38, f. 102.

[83] Anton Durcovici, *Nu sunt de acord...*, 89.

another, being fascinated by his ascetic, spiritualized persona. During three months, from June 6 to September 12, 1948, the Bishop of Iaşi visited and administered the sacrament of Confirmation in many communities. This was the shepherd sent by God as a shepherd to guide the flock in the terrible times of communist persecution. Little wonder, then, that the Securitate began to take note, but was afraid to act because they feared the people. Upon his return to Iasi, the Securitate summoned Bishop Durcovici. He refused to go, but the following day a general arrived at the bishop's palace to arrest him. He was so impressed by the Bishop that he left as he had come. As we read in the archive documents, the officers of the Securitate tried to capture even the slightest political meaning in the words Bishop Durcovici uttered during his canonical visits or during the sermons of the Masses. The Bishop's correspondence and circular letters were closely monitored in order to detect any information considered as "antidemocratic". With the wisdom and prudence that characterized him, the Bishop of Iasi did not offer the Securitate any opportunity to accuse him of something that flagrantly infringed the state laws and, therefore, the Securitate tried to recruit informants among the Catholic priests, but failed to do so:

> The penetrations among the Catholics for the purpose of obtaining information is the most spiny issue. (...) The objective is to expand the informative network, by penetrating as deeply as possible among the clerical elements, in order to know any action undermining the regime in due time[84].

The Bishop of Iasi was followed step by step and the Securitate was seeking any occasion to have him arrested. Bishop Durcovici's effort in reorganizing the religious life in the Diocese of Iasi under the continuous pressure from the government and the communist police was remarkable. In the most difficult moments, such as when priests were arrested or during the dramatic events from Fundu Răcăciuni, Faraoani, Prăjeşti, Oteleni, Bargauani and Butea of 1949, the bishop imposed the most urgent and appropriate measures. Their purpose was to urge priests and villagers to maintain public order and peace, on the one hand, and not to provoke the communist authorities, on the other hand[85]. Sensing the strategy of communist challenges, Bishop Durcovici permanently visited the Catholic communities to calm the spirits and encourage the faithful, as well as to collect information on the events as they occurred[86].

---

[84] Newspaper *Scânteia* 1450 (June 13, 1949).

[85] The Archive of the Diocese of Iasi contains the file of the referendums of March 1949, the original minutes with the voting results, signed by the village mayors and parish priests and the decision taken by the bishop.

[86] Cf. Dănuț Doboş, „Episcopul Dr. Anton Durcovici – martir al Bisericii Catolice", *Buletin istoric* 1 (2000) 133-134.

As mentioned already, besides the major challenges in the Diocese of Iasi, Bishop Durcovici had to also deal with those in the Archdiocese of Bucharest, making both physical and mental superhuman efforts. He will be constantly forced to dedicate himself to the problems at the level of the relation with the communist state and the violation of religious freedoms by the state, problems that worsened in the summer of 1948. We refer in particular to the unilateral termination of the Concordat by the communist regime on July 18, 1948, and the decrees 175, 176 and 177 of August 1948 on the communist education reform and the regime of religions in the new realities of communist Romania[87]. In assessing as accurately as possible the consequences of these antireligious actions, Bishop Durcovici asked a confidential report from the lawyer Anton Vladimir Frollo from Bucharest, who wrote that through its hostile acts the communist government openly declared their hostility to the Catholic Church[88].

Faced with these laws, Bishop Durcovici signed in August 1948 a memorandum in which he disputed all the normative communist acts on religious matters[89]. The closing down of the seminars in Iasi and Bucharest particularly affected him, as he was seeing the efforts made and work carried out for 36 years completely thwarted. On September 2, 1948, he requested the Ministry of Religious Affairs that the properties and assets of the seminars in Iasi, Halaucesti and Luizi Calugara be given back to him, as well as the Franciscan Novitiate in Săbăoani[90]. Furthermore, in an attempt to rescue the premises of the former Catholic institutes and schools, on September 9, 1948, he asked the government that those institutions be declared *monasteries*. He will ask that the same be done for the school buildings in the Roman Catholic Archdiocese of Bucharest: on January 28, 1949 he asked the Ministry of Religious Affairs that the buildings of the Brothers of the Christian Schools be declared monasteries, but he was unsuccessful[91]. Related to the Seminary in Iasi, in the autumn of 1948, Bishop Durcovici committed to solve this issue in the only way imposed and accepted by the government, by organizing a joint seminar in Alba Iulia. In doing so, he prepared a project of the seminary, which he then proposed to the Ministry of Religious Affairs. In a letter sent on September 9, 1948, to the archbishop Alexandru Cisar, Bishop Durcovici wrote the following: "Our thought, as you know, is that by doing so we will prepare students up to the

[87] Cf. Cornel DAMIAN, „Concordatul dintre Sfântul Scaun şi România – aspecte istorico-juridice", *Pro memoria*, Bucharest 2 (2003) 172.

[88] Cf. AERC Iaşi, file 1/1948, ff. 73-74.

[89] AERC Iaşi, file 1/1948, ff. 114-115

[90] AERC Iaşi, file 2/1948, unnumbered.

[91] AERC Iaşi, file 2/1948, unnumbered.

priesthood according to a program of about nine years"[92]. The government rejected this project, as well as Durcovici's observations related to the Cantor School in Alba Iulia[93].

Amid this general hostility to the Catholic Church[94] and to monasticism, the communist authorities had an extremely critical vision of the Roman Catholic orders and congregations. Between 1948-1951 the regime's unfavourable comments against the Catholic Church abound[95]. After the decree by which bishop Ioan Suciu is removed from his see appears in the *Official Gazette* on September 3, 1948, on September 18 the other bishops are removed from their sees as well: Traian Frenţiu of Oradea; Alexandru Rusu from Baia-Mare; Ioan Balan from Lugoj. Only Iuliu Hossu from Cluj and Vasile Aftenie from Bucharest (he was vicar general) remained in their sees. The government hoped that they would be more concessive. Then, gradually, the Roman Catholics bishops followed[96]. The persecution of the Catholic Church, following the Soviet model, led to a virulent anti-Catholic and anti-papal campaign, which Bishop Anton Durcovici had to condemn. The international structure of the Catholic Church was not to the liking of new regime, the Vatican being associated to the "Western imperialist camp", which led to the repeal of the Concordat between the Holy See and Romania, on July 18, 1948, ending all subsequent agreements. As an immediate consequence, the Apostolic Nuncio in Bucharest was expelled from Romania. Before the expulsion, at the request of Pope Pius XII, the Nuncio Gerald Patrick O'Hara secretly consecrated several bishops: Ioan Ploscaru, Ioan Dragomir, Ioan Chertes, Iuliu Hirtea, Alexandru Todea, Ioan Duma etc. They have assured a certain continuity of the Catholic Church in Romania. This campaign included direct persecutions and diversionary tactics

---

[92] AERC Iaşi, file 3/1948, f. 34.

[93] AERC Iaşi, file 1/1948, f. 261.

[94] Of the dozens of books published and that address this issue, we only mention a few recent ones: Sergiu Grossu, *Calvarul României Creştine*, Chişinău 1992; Cicerone Ioniţoiu, *Cartea de aur a rezistenţei româneşti împotriva comunismului*, tome I, Bucharest 1995; The National Institute for the Study of Totalitarianism, *Biserica întemniţată. România, 1944-1989*, Bucharest 1998; Ovidiu Bozgan, *România versus Vatican (Persecuţia Bisericii Catolice din România comunistă în lumina documentelor diplomatice franceze)*, Bucharest 2000; Gheorghe Pătraşcu, *Zile de încercare şi de har – amintiri din închisoare*, Roman 2002; Ion Bota – Cicerone Ioniţoiu, *Martiri şi mărturisitori ai Bisericii din România (1945-1989),* Cluj-Napoca 2001; M. Bucur – L. Stan, *Persecuţia Bisericii Catolice în România. Documente din Arhiva Europei Libere (1948-1960)*, Târgu-Lăpuş 2005; The National Commission for the Study of the History of the Catholic Church in Romania, *Biserica Romano-Catolică din România în timpul prigoanei comuniste (1948-1989),* Iaşi 2008; Stephane Courtois (coord.), *Dicţionarul comunismului*, tome I, Iaşi 2008 etc.

[95] See the National Archives of Romania, fund *Direcţia Generală a Poliţiei*, file 114/1948.

[96] Cf. Dănuţ Doboş – Anton Despinescu, *Episcopul Anton Durcovici...*, 119.

to discredit the Church according to local circumstances, the number of believers, the organizational structure and the intensity of religious life. Moreover, anti-Catholic propaganda aimed to prepare the public opinion to accept measures that would limit the autonomy of the Church, the nationalization of denominational schools, the confiscation of church properties and the termination of all existing agreements with the Vatican. The priests and hierarchs who opposed the cooperation with the regime were replaced by vicars general elected among the canons of those institutions, as they did not want a "church of catacombs", that is an institution outside the control of the communist regime[97].

Forced by these political tensions, without being aware of it, on June 9, 1949, Bishop Anton Durcovici celebrated his last Mass in Iasi, in the chapel of the episcopal palace, "to honour the Immaculate Heart of Mary, with a personal intention"[98]. Following that day, as apostolic administrator of the diocese of Bucharest[99], bishop Durcovici made several canonical visits in order to administer the sacrament of Confirmation in Turnu-Severin (June 12), Craiova (June 13), Târgu-Jiu (June 14), Râmnicu-Vâlcea (June 16), Slatina (June 17), Piteşti (June 18) and Câmpulung-Muscel (June 19)[100].

The same was scheduled for Sunday, June 26, 1949, when the sacrament of Confirmation was to be administered in the parish of Popeşti Leordeni. Bishop Durcovici had spent the night in the Archbishop's palace in Bucharest and planned to ride to Popesti Leordeni in the morning in the Archbishop's car. At 7 o'clock on Sunday morning the Archbishop's driver informed him that the palace was surrounded by Securitate forces and that the car was not allowed to leave. Father Vasile Begu arrived by taxi to the Archbishop's palace and asked Bishop Durcovici to go and administer the Sacrament of Confirmation as six hundred and fifty young people waited inside the church. The bishop decided to go, although he was in real danger, accompanied by professor Rafael Friedrich. They left the palace, on foot, passing in front of the cathedral, where many people had already gathered for the Holy Mass. They took a tram to the last stop, near the Belu Cemetery and set off to Popesti, 2 kilometers away. As soon as they were out in the open fields a car caught up with them and three Securitate men got out and forced Bishop Durcovici inside.

Thus begins a new phase of Bishop Anton Durcovici's Calvary, which will end with his martyr death, on December 10, 1951, in a cell in Sighetu Marmației.

---

[97] Cf. The Vatican Secret Archives, fund *Arh. Nunz. Romania*, file 108, f. 228

[98] AITRC Iaşi, *Liber missarum,* the day of 9th June 1949.

[99] Cf. The Vatican Secret Archives, fund *Arh. Nunz. Romania*, file 108, f. 108.

[100] Cf. Anton Durcovici, *Nu sunt de acord...*, 79-83.

PONTIFICAL DIPLOMACY. THE HOLY SEE AND THE COMUNIST COUNTRIES IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE*

PhD Fr. Anton COŞA

Riassunto: Il lavoro presente intende trattare il tema del rapporto tra la diplomazia pontificia e il comunismo. Si possono riportare vari argomenti per dimostrare l'influenza della Santa Sede per far crollare i sistemi totalitari nell'Est Europa. Da evidenziare soprattutto il contributo di Giovanni Paolo II, buon conoscitore dell'ideologia comunista, difensore della libertà e grande protettore dei diritti della persona umana.

Parole chiave: diplomazia pontificale, comunismo, Santa Sede, Est Europa.

The Roman-Catholic Church is the only religious institution[1] that can enter into diplomatic relations and that interests itself in international law, acting through the Holy See, an international sovereign subject of singular characteristics. In other words, the subject who interacts with other actors[2] of international life is the Holy See[3], not the Catholic Church as a community of believers and neither[4] the Vatican City State.

The Holy See is the Holy Father himself inasmuch as he is an independent, universal, spiritual authority, together with the organizations of the Roman Curia that collaborate with his mission. The Holy See thus requires the existence of a genuine public international *status*, such as given by the definition of subject *sui iuris*[5], meaning the Holy See defines for itself its juridical organization and does not receive it from outside, and as such,

* Paper presented at the International Symposium "The role of the Roman-Catholic Church in Eastern Europe in the fall of communism", scientific event organized by the "Saint Joseph" Roman-Catholic Theological Institute in Iasi, the "Alexandru Ioan Cuza" University in Iasi, the Pontifical Gregorian University of Rome and the State University in the Republic of Moldova, Iaşi, May 8, 2014.

[1] Marta Lago, *Acțiunea internațională a Sfântului Scaun*, translated by Fr. Mihai Pătraşcu, available at http://www.ercis.ro.

[2] Cf. *Sfântul Scaun*, available at http://www.mae.ro.

[3] Carlo Fabris, "Presenza della diplomazia pontificia", *Rivista di studi politici internazionali*, new series, year 73, no. 289, Rome 2006, 71.

[4] Winfried Schulz, "Lo Stato della Città del Vaticano e la Santa Sede", *Apollinaris*, year 51, Rome 1978, 672.

[5] Marta Lago, *Acțiunea internațională a Sfântului Scaun*.

can enter into relationship with other states, which results in the diplomatic relations with a significant number of states.

Therefore, the Holy See is a recognized entity[6] in international relations[7], with spiritual and universal authority, sovereign subject of international law[8], of religious and moral character[9].

The Holy See (as a subject of international law) has the right to external representation; it has diplomatic representatives in different countries of the world, just as the Holy See hosts diplomatic missions of other countries[10].

The whole pontifical diplomatic corps accredited as such, is entitled to diplomatic immunity[11], and enjoys all privileges and freedoms ensured by the international law in force. Moreover, by tradition, the *Apostolic Nuncio* is the Dean[12] of the accredited diplomatic corps.

Ever since the beginning of tis existence[13], the Holy See has frequently participated[14] in councils, conferences, congresses (international meetings, in general), its diplomats being present both as observers and as participants[15], at the same level with the other secular states.

Studies[16] on the diplomatic relations of the Holy See indicate that it began to intensify its presence within International Bodies at the end of

---

[6] Cf. *Sfântul Scaun*, available at http://www.mae.ro.

[7] Joseph JOBLIN, "Il ruolo internazionale della Santa Sede", *La Civiltà Cattolica*, year 151, tome III, Rome 2000, 160.

[8] Ombretta FUMAGALLI CARULLI, *Il governo universale della Chiesa e i diritti della persona*, with five excellent lessons by: Giovanni Battista Re, Crescenzio Sepe, Mario Francesco Pompedda, Jean-Louis Tauran, Julián Herranz, Milan, Vita e Pensiero Editrice, 2003, 275.

[9] Carlo FABRIS, "Presenza della diplomazia pontificia", 82.

[10] Cf. *Storia della Chiesa*, directed by Hubert JEDIN, X/1, *La Chiesa nel ventesimo secolo (1914-1975)*, Jaca Book Edizioni, Rome 1975, 20-21.

[11] Giuseppe DALLA TORRE, *La città sul monte – Contributo ad una teoria canonistica sulle relazioni tra Chiesa e comunità politica*, AVE, Rome 1996, 132; Lorenzo SPINELLI, *Il diritto pubblico ecclesiastico dopo il Concilio Vaticano II*, Giuffrè Editore, Milan 1985, 142.

[12] See: "Misiunea nunțiului apostolic", in the *„Presa Bună" Almanack*, Iaşi 2002, 63; Carlo FABRIS, "Presenza della diplomazia pontificia", 70.

[13] Anna CARLETTI, "Il contributo della diplomazia pontificia alla costruzione di una nuova società internazionale", article during the seminary: *L'agire agapico come categoria interpretativa per le scienze sociali*, Mariapoli Centre of Castelgandolfo, Rome, January 17-18, 2011, available http://www.social-one.org.

[14] Anna CARLETTI, "Il contributo della diplomazia pontificia...".

[15] Ombretta FUMAGALLI CARULLI, *Il governo universale della Chiesa e i diritti della persona*; Jean-Louis TAURAN, "La presenza della Santa Sede negli organismi internationali", in Ombretta Fumagalli CARULLI, *Il governo universale della Chiesa e i diritti della persona*, 367-376.

[16] See, among others: Paolo BREZZI, *La diplomazia pontificia*, Institute for International Political Studies, Milan 1942; Giuseppe DE MARCHI, *Le nunziature apostoliche dal 1800 al 1956*, Edizioni di Storia e Letteratura, Rome 1957; Igino CARDINALE, *Le Saint-Siège et la diplomatie*, Paris – Tournai – Rome – New York 1962; Pierre BLET, *Histoire de la représentation diplomatique du Saint Siège des origines à l'aube du XIXème siècle*, Vatican City, Vatican

the Second World War, during which these bodies were faced with a significant increase both in terms of number and the importance of their mission[17].

The diplomatic activity of the Holy See over time has given rise to various external comments, some favourable, others rather superficial. However, both reviews classified the activities of the Holy See in the field of international law[18].

Points of view coming from inside were also expressed by some Catholic organizations, which supported the need for a Catholic Church as an institution only "spiritual"[19], with no connection with the secular world, as well as, and which is particularly important, the imperious need to condemn the authoritarian regimes and injustices faced by the people and existing communities around the world.

Much has been said related to the fact that "the purpose of the Church is not political or social, but religious"[20] and spiritual[21]. At the same time, however, another aspect was also emphasized, namely that the Roman-Catholic ecclesiastical institution "addresses people living in a particular context"[22] and who need guidance based on the religious truth, which can only be achieved by the Church[23]. Therefore, there you have it, in the end; it is this that generates the purpose of the international[24] activity of the Holy See, in other words of its diplomacy, meant to solve the various problems of humanity.

Furthermore, at the international level, the Holy See takes part[25] in practical actions regarding the various problems faced by the peoples of the world, sharing and supporting their legitimate interests, contributing

---

Archives, 1982; Giovanni Barberini, *Chiesa e Santa Sede nell'ordinamento internazionale. Esame delle norme canoniche*, Giappichelli Editore, Turin 1996; Michael F. Feldkamp, *La diplomazia pontificia. Da Silvestro I a Giovanni Paolo II. Un profilo*, Editoriale Jaca Book, Milan 1998; Şerban Turcuş, *Sfântul Scaun în relațiile internaționale. Între societatea perfectă şi poporul lui Dumnezeu*, România Press, Bucharest 2008.

[17] Antonio Messineo, "La comunità mondiale", *La Civiltà Cattolica*, year 114, tome V, Rome 1963, 313.

[18] Giovanni Caprile, "Ispirazione e scopi della diplomazia pontificia", *La Civiltà Cattolica*, year 125, tome I, Rome 1974, 271-273.

[19] Simion Belea, "Rolul Sfântului Scaun în Comunitatea Internațională", *Caietele Institutului Catolic*, year IX, no. 1, Bucharest 2010, 230; Carlo Fabris, "Presenza della diplomazia pontificia", 82.

[20] Simion Belea, "Rolul Sfântului Scaun în Comunitatea Internațională", 231.

[21] Carlo Fabris, "Presenza della diplomazia pontificia", 82.

[22] Simion Belea, "Rolul Sfântului Scaun în Comunitatea Internațională", 231.

[23] Joseph Joblin, "La presenza della Chiesa sul piano internazionale", *La Civiltà Cattolica*, year 126, tome IV, Rome 1975, 13-28.

[24] Idem, *loc. cit.*, 2000, p. 158-162.

[25] Carlo Fabris, "La diplomazia pontifícia come presenza della Santa Sede nella vita delle chiese locali, presso la comunità nazionale e internazionale", *Angelicum*, tome 83, no. 1, Rome 2006, 177-209.

in a practical way to overcome existing difficulties at a given time, launching initiatives in the most diverse areas (education, culture, healthcare and humanitarian assistance in general), thus contributing to the promotion of human values and of peace[26].

In the process of establishing the post-war world, the imposition and subsequently the intensification of the Soviet hegemony over Central and Eastern Europe represented a significant phenomenon[27]. Under the protective umbrella of the Red Army, a systematic substantial change of the political-economic system of the countries in the region was performed, in accordance with the Soviet communist totalitarian[28] model, emerging in a number of communist regimes, obedient to Moscow. Thus, between 1945-1948, the Soviet Union[29] included in its sphere of influence most of the countries in Central and Eastern Europe, as communist regimes were being imposed in Poland, Hungary, Romania, Bulgaria, Yugoslavia, Albania, Czechoslovakia and East Germany.

In a very short time horizon, using strategies appropriate for the concrete realities of each country in the region and, at the same time, taking advantage of the deep crisis caused by the World War II, the Soviets will impose[30] their own political and ideological system. However, the survival of the new political power, as the communism theorists conceived it, was not possible if not through a *top-down*[31] reconstruction of the whole society, which meant that the new regime would enter into conflict with the structures and institutions that ensured its own democratic and dynamic existence[32].

The religious policies promoted by the so-called "people's democracy"[33] regimes in Central and Eastern European countries[34] were modelled according

---

[26] Giovanni CAPRILE, "La diplomazia pontificia a servizio della pace", *La Civiltà Cattolica*, anno 123, tome I, Roma 1972, 263-266.

[27] Ioan Marius BUCUR, "Relațiile României cu Sf. Scaun la începutul Războiului Rece", *Studia Theologica*, tome V, no. 1, Cluj-Napoca 2007, 1, available at http://www.studiatheologica.cnet.ro.

[28] Violeta BARBU, "Memoria totalitarismului dintr-o perspectivă catolică. O dezbatere istorică", *Dialog Teologic*, no. 25, Iaşi 2010, 52.

[29] André GLUCKSMANN, *Bucătăreasa şi mâncătorul de oameni. Eseu despre raporturile dintre stat, marxism şi lagărele de concentrare*, Humanitas, Bucharest 1991, 32.

[30] Ioan Marius BUCUR, "Relațiile României cu Sf. Scaun la începutul Războiului Rece", 1.

[31] Ioan Marius BUCUR, "Relațiile României cu Sf. Scaun la începutul Războiului Rece", 1.

[32] Zbigniew BRZEZINSKI, *Marele eşec. Naşterea şi moartea comunismului în secolul douăzeci*, Dacia, Cluj-Napoca 1993, 21-26.

[33] Ioan Marius BUCUR, "Relațiile României cu Sf. Scaun la începutul Războiului Rece", 2.

[34] The Holy Father, "«*I come before you as a witness to human dignity*», Pope John Paul II's address of October 5, 1995 at the General Assembly of the United Nations Organization, on the occasion of the 50th anniversary of the founding of the United Nations Organization", in the *„Presa Bună" Almanack*, Iaşi 1996, 28.

to a complex set of determinants, of which we mention the ethno-confessional configuration, relations between ethnic and confessional majorities and minorities, cultural horizon of that society, the attitude of churches during the war etc.

Moreover, the always more obvious deterioration of relations between the USA and the USSR resulted in an increased Soviet hegemony in the countries of Central and Eastern Europe and the already very limited space for diplomatic dialogue will be annihilated by the new political exigencies imposed on the states by the *people's democracy* following the Conference in Szklárska Póreba[35] from 22 to 27 September 1947. Here, "delegations of nine European communist parties, seven of which are in power (USSR, Bulgaria, Hungary, Poland, Romania, Czechoslovakia and Yugoslavia) and two are strongest in Western Europe (France and Italy), found the *Cominform[36],* a centralized body[37] designed to ensure a better coordination of the actions of the founding communist parties (of the "anti-imperialist and democratic camp"[38] – under the guidance of the Soviet Union) facing the actions of the "imperialist and antidemocratic camp"[39] – under the umbrella of the United States of America.

Born during the Cold War, the *Cominform* is clearly a response[40] to the *Truman Doctrine*[41] (March 1947) and the *Marshall Plan[42]* (June 1947), aimed at directing[43] the communist parties around the world. Therefore, fidelity to the USSR and the Soviet political system becomes the touchstone for all the leaders of the "people's democracy" regimes in Central and Eastern Europe[44], and the Catholic Church is considered, both in its political discourse[45] and practical action, "a serious obstacle for the expansion of the Soviet influence in Central and South-East Europe"[46]. For example, on

---

[35] Ioan Marius BUCUR, "Relațiile României cu Sf. Scaun la începutul Războiului Rece", 9.

[36] Jean NOUZILLE, *Catolicii din Moldova. Istoria unei minorități confesionale din România*, Sapienția, Iaşi 2010, 272.

[37] The name *Cominform* is in fact an abbreviation of the Russian name: „Информационное бюро коммунистических и рабочих партий" meaning the "Communist Information Bureau".

[38] Lilly MARCOU, *Le Kominform. Le communisme de guerre froide*, Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, Paris 1977, 330

[39] Lilly MARCOU, *Le Kominform. Le communisme de guerre froide*, 330.

[40] Jean NOUZILLE, *Catolicii din Moldova*, 272.

[41] Henry KISSINGER, *Diplomația*, BIC ALL, Bucharest 1998, 397.

[42] Zbigniew BRZEZINSKI, *Marele eşec...*, 244-245.

[43] Jean NOUZILLE, *Catolicii din Moldova*, 272.

[44] Geoffrey SWAIN – Nigel SWAIN, *Eastern Europe Since 1945*, Macmillan, Basingstoke 1993, 56.

[45] Şerban TURCUŞ, "Le Saint-Siège dans le discours politique roumain (1947-1953). Considérations", *Transylvanian Review*, tome VI, no. 1, Cluj-Napoca 1997, 135-147.

[46] Jean NOUZILLE, *Catolicii din Moldova*, 273.

February 22, 1948, one of the Romanian communist leaders – Gheorghe Gheorghiu-Dej, secretary of the Romanian Communist Party at the time, unequivocally stated, "the Catholic Church is the only organized obstacle that still prevents the final establishment of the popular democracy system in Romania"[47].

The conference in Szklárska Póreba and the foundation of the Cominform are considered, "by certain Catholic groups, as a logical consequence of the Soviet policy, which hopes to create the United States of Europe and to form a compact camp of the East with Bulgaria, Hungary, Poland, Romania, Czechoslovakia and Yugoslavia"[48].

For the Holy See, the experience of the previous relations with Soviet Russia, called for caution and reserve. Therefore, refusing improvised initiatives, the Holy See has not chosen the confrontation path, as it would not assume any responsibility for breaking diplomatic relations with the new governments imposed by the Soviets[49] in the countries of Central and Eastern Europe.

On the other side, however, the presence of diplomats with the rank of ambassador at the head of the Holy See diplomatic offices in countries in Central and Eastern Europe had a symbolic value, but also a practical one that the new communist leaders will not want to accept anymore.

In the context of the intensification of the "Cold War"[50], the communist regimes[51] have decided the unilateral interruption of diplomatic relations[52] with the Holy See and thus the expulsion of its diplomatic representatives, in a discourteous manner, without respecting diplomatic customs and violating the most elementary rules of international law.

During the period following the Second World War, the Catholic Church faced serious and new problems[53]. The countries of Central and Eastern Europe were controlled by the communist regimes, which led to expulsions, threats, and restriction of individual freedoms etc., which are specifics of totalitarian regimes[54].

---

[47] Daniel Barbu, "Ultimul obstacol", *Verbum*, year II, no. 1-6 (January-June), Bucharest 1991, 34.

[48] Jean Nouzille, *Catolicii din Moldova*, 273.

[49] Andrea Riccardi, *Il Vaticano e* Mosca, Laterza, Roma – Bari 1993, 95.

[50] Ioan Marius Bucur, "Relațiile României cu Sf. Scaun la începutul Războiului Rece", 12.

[51] See: "Sfinții şi martirii, adevărată forță a Bisericii. Martirii secolului XX – comemorare ecumenică", *„Presa Bună" Almanack*, Iaşi 2001, 52.

[52] Cf. *România-Vatican. Relații diplomatice*, tome I (1920-1950), Editura Enciclopedică, Bucharest 2003, 334.

[53] Pierre Pierrard, *Histoire de L'Église Catholique*, Desclée, Paris 1991, 285.

[54] Raymond Aron, *Democrație şi totalitarism*, All Educational, Bucharest 2001, 212-213.

During his speech on March 5, 1946 in Fulton city, American state of Missouri, in the presence of American President Harry Truman, Winston Churchill (invited to Westminster College to receive the Doctor Honoris Causa title) said a phrase that became famous: "From Stettin in the Baltic to Trieste in the Adriatic, an iron curtain has descended across the Continent"[55]. In this speech, the British prime minister draws the world's attention on the imminent danger[56] posed by Soviet Russia and world communism[57].

During those difficult times for the Catholic Church, Pope Pius XII[58] urged the countries of Central and Eastern Europe to establish the so-called "Churches of silence"[59] in opposition to the so-called "national Catholic Churches"[60] (created by the communist regimes and implicitly disavowed by the Holy See). For the Catholics and their shepherds, under the communist regime, the *silence* was no dream and no fear either, but a "heroic vigil"[61].

During the *Cold War*[62], the Vatican diplomacy and Pope Pius XII[63] intervened to ensure peace and observation of the rights of people and nations. Stalin himself had answered the wish of Pope Pius XII, for the Holy See to participate in peace talks (after the Second World War), with the famous rhetorical question, "The Pope? How many divisions has he got? "[64] Later on, in 1953, upon Stalin's[65] death, Pope Pius XII said in his own turn: "Now he will see how many divisions we have got"[66].

---

[55] Alexandr JAKOVLEV, *Ce vrem să facem din Uniunea Sovietică*, Humanitas, Bucharest 1991, 126.

[56] Henry KISSINGER, *Diplomația*, 388.

[57] Cf. „New York Times", March 6, 1946.

[58] Pope Pius XII launched the idea of a "Church of silence" in his Christmas message of 1951; Jean CHÉLINI, *Histoire de l'église du Christ. L'Église sous Pie XII*, tome 2, L'après-guerre (1945-1958), Fayard, Paris 1989, 446.

[59] Pierre PIERRARD, *Histoire de L'Église Catholique*, 285; Jean CHÉLINI, *Histoire de l'église du Christ. L'Église sous Pie XII*, 446.

[60] Dănuț DOBOȘ – Sebastian DOBOȘ, "Biserica Romano-Catolică din România în anii regimului comunist (1948-1989)", *Buletin Istoric*, no. 9 (journal of the Department of historical research of the Roman Catholic Diocese of Iaşi), Presa Bună, Iaşi 2008, 184-185.

[61] Želimir PULJIĆ, "Alois Card. Stepinac – un erou exemplar din rândul mulților păstori eroi", *Dialog Teologic*, no. 24, Iaşi 2009, 42.

[62] Zbigniew BRZEZINSKI, *Europa Centrală şi de Est în Ciclonul Tranziției*, Diogene, Bucharest 1995, 209.

[63] Francesco GLIGORA – Biagia CATANZARO, *Breve storia dei papi da S. Pietro a Giovanni Paolo II*, Panda Edizioni, Padova 1979, 256.

[64] Emil DIAC, *Papa Pius al XII-lea, apărător al drepturilor omului. Teză de doctorat* (scientific coordinator, Professor Isidor Mărtincă, PhD), University of Bucharest, Faculty of Roman-Catholic Theology, 2012, 10.

[65] Roy MEDVEDEV, *Despre Stalin şi stalinism. Consemnări istorice*, Humanitas, Bucharest 1991, 349.

[66] Emil DIAC, *Papa Pius al XII-lea, apărător al drepturilor omului*.

Understanding the difficulties faced by the United Nations, Pope Pius XII[67] (1939-1958) encouraged the constructive initiatives in post-war international relations, promoting and supporting (through diplomatic means[68]) the conclusion of fair treaties.

Moscow, on the other hand, did not issue publicly a centralized plan for abolishing Catholic Church in the countries occupied by the Red Army, but urged communist "national" leaders to "take care of the problem" as soon as possible.

The methods "chosen"[69] by the promoters of so-called "popular democracies"[70] in their fight against the Catholic Church[71] are strikingly similar (in varying proportions, of course) in all the countries of Central and Eastern Europe: breaking the ties with the Holy See by closing the Apostolic Nunciatures (as diplomatic representatives of the Holy See); the persecution and arresting of bishops, priests and members of religious congregations; the suppression and censorship of Catholic publications; the suspension of religious education and the nationalization of the Catholic denominational schools; the abolition of the Catholic orders and congregations etc.

Behind the "Iron Curtain"[72], at the instigation of Moscow, all the forces of communist repression[73] will set in motion to liquidate the Roman-Catholic Church and squash the spiritual manifestations in the countries under Soviet influence.

In these conditions, characterized by the worsening of the situation of the Catholic Church in the countries within the sphere of influence of the USSR, the main concern of the Holy See was the opposition to the communist regime that had engulfed the countries of Central and Eastern Europe. The reaction of Pope Pius XII became increasingly obvious, effective and official.

On July 1, 1949, the Catholic Church (through the Holy Office) delimited itself from the communist ideology. The official statement stated that those Christians who confess, defend and propagate the Communist doctrine put

---

[67] August FRANZEN – Remigius BÄUMER, *Istoria papilor*, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice, Bucharest 1996, 421-430.

[68] Jean CHÉLINI, *Histoire de l'église du Christ. L'Église sous Pie XII*, 395.

[69] Wilhelm DANCĂ, "*«Nu sunt de acord». Biserica şi Statul la Mons. Anton Durcovici*", *Dialog Teologic*, no. 26, Iaşi 2010, 74.

[70] Guy HERMET, *Istoria naţiunilor şi a naţionalismului în Europa*, Institutul European, Iaşi 1997, 247.

[71] Aristide BRUNELLO, *La Chiesa del silenzio. Fatti e documenti sulla persecuzione contro la Chiesa cattolica nei paesi communisti dell'Est-Europa*, Paoline, Ostia (Rome) 1953, 326.

[72] Jean CHÉLINI, *Histoire de l'église du Christ. L'Église sous Pie XII*, 445.

[73] Dănuţ DOBOŞ, "Justiţia politică şi «vinovăţia» de a fi catolic în anii regimului comunist", *Dialog Teologic*, no. 25, Iaşi 2010, 43.

themselves *ipso facto* in the situation of excommunicated people, because they become apostates adhering to a materialist and anti-Christian philosophy.

In a speech to the Catholic Action in Rome on February 20, 1949, offering a panoramic view of the persecutions, Pope Pius XII was outraged by the fact that

> a Government hostile to religion has struck this time at a Prince of the Church [referring to the arrest, trial, imprisonment and house arrest of the Hungarian Cardinal Mindszenty n. n.], venerated by the vast majority of his people, is no isolated case; it is one of the links in the long chain of persecutions which certain dictatorial States are carrying out against Christian life and doctrine [...]. Can [the Pope] then be silent, when in a certain country men tear with violence or fraud from the centre of Christianity, from Rome, the Churches united to her, imprison all the Greek Catholic Bishops because they refuse to apostatize from their faith, persecute and arrest priests and faithful because they refuse to leave their true Mother Church? Can the Pope be silent when a minority regime removes from parents the right to educate their own children, in order to draw those children away from Christ? Can the Pope be silent, when a State, exceeding the limits of its competence, arrogates to itself the power to supress dioceses, to depose Bishops, to upset the organization of the Church, and to reduce it below the minimum requirements for the effective cure souls?[74].

And things were to worsen increasingly more. In 1949, the space to manoeuvre of the Catholic episcopates in the countries of Eastern Europe was very little. In Hungary, Cardinal Mindszenty[75] was in prison since December 1948; in Croatia, the Archbishop of Zagreb, Alojzije Stepinac[76], was in prison[77] since May 17, 1945[78]; in Czechoslovakia, the archbishop of Prague, Josef Beran[79], was under house arrest; all Eastern Catholic bishops of Romania and Ukraine[80] are arrested and their dioceses are suppressed; on June 26, 1949 the Bishop of Iasi, Anton Durcovici[81], is arrested (imprisoned in Bucharest,

---

[74] Emil Diac, *Papa Pius al XII-lea, apărător al drepturilor omului*.

[75] Gábor Harmai, "Catolicii maghiari şi fidelitatea față de valorile spirituale în timpul regimului comunist", *Dialog Teologic*, no. 24, Iaşi 2009, 127.

[76] Juraj Batelja, "Fericitul Alojzije Stepinac, martir al unității Bisericii", *Dialog Teologic*, no. 24, Iaşi 2009, 104.

[77] Angel Kosmac, "Il Cardinale Štepinac, un testimone vilipeso", *La Nuova Europa* – International cultural magazine, no. 3/1999, apud "Cardinalul Štepinac, un martor disprețuit", in the *„Presa Bună" Almanack*, Iaşi 2001, 53-70.

[78] Želimir Puljić, "Alois Card. Stepinac...", 43.

[79] Stanislav Balik, "Biserica Catolică din Cehia în timpul comunismului", *Dialog Teologic*, no. 24, Iaşi 2009, 113.

[80] Iosif Svidnitskyi, "Mărturia Bisericii Catolice din Ucraina în timpul prigoanei comuniste", *Dialog Teologic*, no. 24, Iaşi 2009, 122.

[81] Anton Coşa, „«Athletae memoriae». Însemnări genealogice, biografice şi istorice", *Arhiva Genealogică*, VII(XII), 1-4, "Sever Zotta" Romanian Institute of Genealogy and Heraldry, Iaşi 2000, 225-228.

Jilava and then Sighet, where during the night of December 10 to 11, 1951 passes away in the "death cell"[82]).

At the diplomatic level, the representatives of communist states unilaterally denounce the *Concordats* previously concluded between the Holy See and countries of Central and Eastern Europe: Lithuania, Latvia, Romania, Yugoslavia, Poland, Austria and Czechoslovakia.

It is quite obvious that the presence of diplomats with the rank of ambassador at the forefront of diplomatic offices of the Holy See in the Central and Eastern Europe had a symbolic value and a practical one as well that the Soviets no longer accepted[83].

During the early years of the *Cold War*[84], Pope Pius XII remains important for Romanians as well, especially for his encouraging apostolic letter "*Veritatem facientes*"[85] of March 27, 1952. By this letter, the Sovereign Pontiff took action against the persecution of the Catholic Church in Romania, mentioning the sufferings of Catholics bishops, priests and faithful in this space, defending their freedom of expression and exercise of religion. The approach of Pope Pius XII is especially worth recalling as, during those years, prisons in Romania and other countries in the communist bloc were already filled with many Catholics, both lay people, priests and bishops.

The death of Joseph Visarionovici Stalin, which occurred on the 5th day[86] of March[87] in 1953, ends the initial phase of the *Cold War*, with "a certain ideological relaxation"[88] being felt in the communist bloc. However, the destalinization[89] did not lead to any relaxation neither in the relations between the West and the post-Stalinist regime in Moscow, nor in the relations between the state and the Catholic Church in the communist countries.

Western allies did nothing to support anti-communist protests in Poland (where on September 25, 1953 Cardinal Stefan Wyszyński was arrested[90]) and Hungary or to prevent any the Soviet intervention in Hungary in the

---

[82] Florian MÜLLER, *Viața Episcopului de Iaşi, Dr. Anton Durcovici, Martir*, Presa Bună, Iaşi 1993, 42-43.

[83] Ioan Marius BUCUR, "Relațiile României cu Sf. Scaun la începutul Războiului Rece", 8.

[84] André GLUCKSMANN, *Bucătăreasa şi mâncătorul de oameni*, 32.

[85] PIUS XII, *Veritatem facientes*, March 27, 1952, Libreria Editrice Vaticana, Rome, passim.

[86] Vasili GROSSMAN, *Panta Rhei*, Humanitas, Bucharest 1990, 32.

[87] Zbigniew BRZEZINSKI, *Europa Centrală şi de Est în Ciclonul Tranziției*, 216.

[88] Wilhelm DANCĂ, *"«Nu sunt de acord». Biserica şi Statul la Mons. Anton Durcovici"*, 74.

[89] R. AUBERT – J. HAJJAR – J. BRULS – S. TRAMONTIN, *Nuova storia della Chiesa*, tome 5, part II, *La Chiesa nel mondo moderno*, Marietti, Turin 1979, 442.

[90] Tadeusz ROSTWOROSWKI, "De la Wyszyński la Ioan Paul al II-lea, Drumul spre libertate. Primatul cardinal Ştefan Wyszyński", *Dialog Teologic*, no. 24, Iaşi 2009, 92.

autumn of 1956 (following the popular uprising against the communist regime), having "other priorities"[91].

The Holy See was the only one to make its voice heard during those moments, within the limits set by international law. Thus, on October 28, 1956, Pope Pius XII publishes the *Luctuosissimi Eventus* encyclical letter[92], strongly condemning the Soviet invasion of Hungary. Among other things, this important pontifical document reads: "Our paternal heart is deeply moved by the sorrowful events which have befallen the people of eastern Europe and especially of Our beloved Hungary, which is now being soaked in blood by a shocking massacre. And not only is Our heart moved, but so too are the hearts of all men who cherish the rights of civil society, the dignity of man, and the liberty which is due to individuals and to nations"[93].

The Sovereign Pontiff is back with new standpoints on November 1, 1956 (*Laetamur admodum* encyclical letter[94]) and on November 5, 1956 (the *Datis nuperrime* encyclical letter[95]) condemning every time the Soviet military intervention and praying for peace. He also speaks about these events during his radio message on November 10, 1956 dedicated to the "present uncertainties"[96] and during his Christmas radio message of the same year, also mentioning the lack of reaction of Western countries (to this brutal incident) that put "economic interest above human life and moral values"[97].

Although repressive actions do not cease in the countries of Central and Eastern Europe, communist authorities wanting to squash any liberal movement born within the Church circles, however, during the time following Stalin's death, one can notice[98] a slight "taming of the persecution against Catholics within the power sphere of Communism"[99].

The pontificate of Pope John XXIII[100] (1958-1963) marked the beginning of a *thaw* in the Holy See's relations[101] with the communist world. In fact, this new state of affairs appeared in a context when (at the diplomatic

---

[91] Zbigniew Brzezinski, *Europa Centrală şi de Est în Ciclonul Tranziției*, 220.

[92] Jean Chélini, *Histoire de l'église du Christ. L'Église sous Pie XII*, 446.

[93] Jean Chélini, *Histoire de l'église du Christ. L'Église sous Pie XII*, 452.

[94] *Laetamur admodum* Encyclical Letter, available at http://www.vatican.va.

[95] *Datis nuperrime* Encyclical Letter, available at http://www.vatican.va.

[96] Emil Diac, *Papa Pius al XII-lea, apărător al drepturilor omului*, 29.

[97] Emil Diac, *Papa Pius al XII-lea, apărător al drepturilor omului*, 29..

[98] Giovanni Barberini, *L'Ostpolitik della Santa Sede – Un dialogo lungo e faticoso*, Il Mulino, Bologna 2007, 58.

[99] August Franzen – Remigius Bäumer, *Istoria papilor*, 429.

[100] August Franzen – Remigius Bäumer, *Istoria papilor*, 431-441.

[101] Marcel Merle, *Le Saint-Siège dans les relations Est-Ouest*, in *Le Saint-Siège dans les relations internationales*, sous la direction de Joël-Benoît D'Onorio, Éditions du Cerf, Paris 1989. 108.

level) between Eastern and Western powers a so-called *peaceful coexistence*[102] or *detente*[103] was manifesting as well (upon initiative of the Soviet Union[104]), with important consequences for the communist countries of Central and Eastern Europe.

The works of the Second Vatican Council will be opened at the initiative of Pope John XXIII (October 11, 1962). After just a few days following the solemn opening, mankind was on the verge of a nuclear war due to the crisis caused by the placement of Soviet missiles in Cuba[105]. The Sovereign Pontiff then had a series of initiatives[106] that have eased the situation and the positive solution of the dispute between the US and USSR enhanced the prestige of the Holy See in the international arena.

The Sovereign Pontiff skilfully exploited the major ecclesial event, which was the Second Vatican Council, to enhance dialogue with the communist regimes in Central and Eastern Europe, raising the issue of the participation of Catholic Bishops from communist countries in the works and the presence of "observers" from Orthodox Churches. Both goals were initially successfully completed (an exception being the Romanian Orthodox Church that refused[107] to send observers to the Council), the negotiations also leading to the release (on February 9, 1963) of the hierarch of the Ukrainian Greek Catholic Church, Metropolitan Josef Slipyj (deported to Siberia), who will afterwards live in Rome.

Among the initiatives of Pope John XXIII, we mention the *Pacem in terris* encyclical letter[108] of April 11, 1963[109], which speaks of peace between

[102] Nikita S. KHROUCHTCHEV, "Ce que je pense de la coexistence pacifique", *Études soviétiques*, no. 139, Paris 1959, 1-16.

[103] François PERROUX, *La coexistence pacifique*, 3 tomes, Presses Universitaires de France, Paris 1958; E. Van Bogaert, *Coexistence et droit international*, Pédone, Paris 1959; E. MCWHINNEY, "Le concept soviétique de «coexistence pacifique» et les rapports juridiques entre l'URSS et les États occidentaux", in „Revue Générale de Droit International Public" an. 67, no. 3, July-September, Paris, 1963, p. 545-562.

[104] Zbigniew BRZEZINSKI, *Europa Centrală şi de Est în Ciclonul Tranziţiei*, 224.

[105] Alvar DE LA LLOSA, "Révolution et Église à Cuba: le point de vue de la diplomatie française (1960-1964)", Caravelle. Cahiers du monde hispanique et luso-brésilien, no. 89, Toulouse 2007, 224.

[106] Norman COUSINS, "An Asterisk to History: Some Footnotes on the Relationship of John F. Kennedy, Pope John XXIII, and Nikita Khrushchev", in IDEM *The Improbable Triumvirate: John F. Kennedy, Pope John, Nikita Khrushchev. An Asterisk to the History of a Hopeful Year, 1962-1963*, W.W. Norton & Company, New York 1972, 7-149.

[107] Ioan RĂMUREANU, "Ce este şi ce urmăreşte aşa zisul Sinod ecumenic proiectat de Papa Ioan al XXIII-lea", *Ortodoxia*, year XIV, no. 3, July-September, Bucharest 1962, 353-383.

[108] JEAN XXIII, *Pacem in terris. La Paix entre les nation, fondée sur la vérité, la justice, la charité, la liberté*, Encyclique du 11 avril 1963, Editions du Centurion, Paris 1963.

[109] Pierre PIERRARD, *Histoire de L'Église Catholique*, 287.

peoples, of truth, justice, love and freedom[110]. For the Sovereign Pontiff, "the foundation of peace is truth, and it must be brought into effect by justice. It needs to be animated and perfected by men's love for one another, and, while preserving freedom intact"[111]. The pontifical document is addressed to "all men of good will"[112], repeating the warning of Pope Pius XII back in 1939, "Nothing is lost with peace, everything may be lost with war"[113].

Pope John XXIII considered the *Universal Declaration of Human Rights*[114] as "an act of utmost importance"[115], adopted and proclaimed by the United Nations General Assembly resolution 217 A (III) of December 10, 1948. The Sovereign Pontiff also took action about the problem of coexistence saying:

> A situation might appear where making contact and meeting on practical problems, which in the past would have seemed meaningless, could be truly fruitful today or tomorrow. The decision in what way and to what extent a fruitful collaboration is to be sought at the social, economic, cultural and political level only depends on the wisdom of those concerned[116].

Although his initiatives regarding openness to communist regimes are remarkable, he did not remain silent "on the issue of the persecution of Church"[117] but, on the first day of his pontificate, he stood by the fate of Catholics in communist bloc countries.

Pope John XXIII remains known as the originator of the Vatican *Ostpolitik*, of that "martyrdom of patience"[118] (as Cardinal Agostino Casaroli, the main protagonist and the strategist of this complex endeavour, suggestively called it), characterized by a "long and tedious dialogue"[119] between the Holy See and the communist countries of Central and Eastern Europe, which will last nearly three decades (until the collapse of communist regimes in the late 90s of the twentieth century).

---

[110] August Franzen – Remigius Bäumer, *Istoria papilor*, 438.
[111] Pierre Pierrard, *Histoire de L'Église Catholique*, 287.
[112] August Franzen – Remigius Bäumer, *Istoria papilor*, 438.
[113] August Franzen – Remigius Bäumer, *Istoria papilor*, 438.
[114] Cf. *Principalele instrumente internaționale privind drepturile omului la care România este parte*, tome I, *Instrumente universale*, Romanian Institute for Human Rights, Bucharest 2002, 5-11.
[115] August Franzen – Remigius Bäumer, *Istoria papilor*, 438.
[116] August Franzen – Remigius Bäumer, *Istoria papilor*, 439.
[117] August Franzen – Remigius Bäumer, *Istoria papilor*, 439.
[118] Agostino Casaroli, *Il martirio della pazienza. La Santa Sede e i Paesi comunisti (1963-1989)*, Edizioni Einaudi, Torino 2000, 335.
[119] Giovanni Barberini, *Chiesa e Santa Sede nell'ordinamento internazionale. Esame delle norme canoniche*, 2007.

The efforts of Pope John XXIII will be continued by Pope Paul VI (1963-1978) who, on September 29, 1963, in his speech delivered at the opening of the Second Session of the Second Vatican Council[120] recalled, "the Churches persecuted in the East"[121] where "the situation has not changed decisively"[122]. Moreover, the fact that some bishops from Communist countries who participated in the first session of the Council had not been granted authorization to travel to take part in the second session was considered even a worsening of the existing situation. The attitude of Pope Paul VI was quite prompt, asking this suggestive question: "Where are our brothers from the countries where the Church has been declared war and how is religion seen there?"[123].

The *Second Vatican Council* reaffirmed the universal vocation of the Church[124] (insisting on the mission of the Church in the world[125]), the fact that the Church is in the service of man[126], being a balance in the contemporary world[127]. The impact of the Second Vatican Council on the dialogue[128] with the communist regimes was a particular one ultimately.

Moreover, two of the conciliar documents (the Pastoral Constitution On the Church In the Modern World – *Gaudinum et Spes*[129] and the Declaration on Religious Liberty – *Dignitatis Humanae*[130]), issued on December 7, 1965 addressed a vulnerability of communism, namely the wrong conception of man or the "anthropological error"[131].

Moreover, the two important conciliar documents referred to above, will be the fundament of the Holy See's position in the Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe (CSCE) in Helsinki. At this conference (opened on July 3, 1973 and closed on August 1, 1975), the

---

[120] The Second Vatican Council took place between October 11, 1962 – December 8, 1965, in four sessions: I (October, 11, 1962-December 8, 1962), II (September 29, 1963-December 4, 1963); III (September 14-November 21, 1964), IV (September 14, 1965-December 8, 1965).

[121] August FRANZEN – Remigius BÄUMER, *Istoria papilor*, 444.

[122] August FRANZEN – Remigius BÄUMER, *Istoria papilor*, 444.

[123] August FRANZEN – Remigius BÄUMER, *Istoria papilor*, 444.

[124] *Vaticano II. Costituzioni, decreti e dichiarazioni del Concilio*, Edizioni Cinque Lune, Roma 1966, 111.

[125] *Vaticano II. Costituzioni, decreti e dichiarazioni del Concilio*, 222.

[126] *Vaticano II. Costituzioni, decreti e dichiarazioni del Concilio*, 174.

[127] *Vaticano II. Costituzioni, decreti e dichiarazioni del Concilio*, 180.

[128] Ieronim IACOB, „50 de ani de la deschiderea Conciliului Ecumenic Vatican II (11 octombrie 1962). Impactul imediat al Conciliului asupra vieții politice şi religioase din România", *Pro Memoria* (ecclesiastical history magazine of the Roman Catholic Archdiocese of Bucharest), no. 5, Bucharest 2006, passim.

[129] The Pastoral Constitution *Gaudinum et Spes*, available at http://www.magisteriu.ro.

[130] The Declaration *Dignitatis Humanae*, available at http://www.magisteriu.ro.

[131] Agostino CASAROLI, *Il martirio della pazienza...*, 40.

pontifical diplomacy has achieved a remarkable success, succeeding (in the preparatory consultations in November 1972 and June 1973) to introduce *freedom of conscience* and *religious liberty* (in the context of observing the human rights) among the topics for debate, which will later lead to the inclusion in the final document drawn up on August 1, 1975 (signed by Pope Paul VI and Archbishop Agostino Casaroli for the Holy See) on the recognition of international conventions on human rights (including here both religious liberty and freedom of conscience), thus providing[132] a new legal basis for contesting communist regimes.

On the other side, a certain change in attitude and of the Soviet government in Moscow towards the Catholic Church had already become visible, as evidenced by the telegram of congratulations[133] that Nikita Khrushchev had sent to Pope John XXIII on occasion of his 80th anniversary, in November 1961. This gesture, surprising to many, had been however anticipated by the public appreciation of the Soviet leader for the Sovereign Pontiff's efforts for peace, during an interview in early September, to the "Pravda" newspaper[134].

This transformation continued with the visit of Alexei Adjubei (Khrushchev's son-in-law[135]) to Pope John XXIII in March 1963[136], of the Soviet Foreign Minister, Andrei Gromyko[137], to Pope Paul VI in April 1966, through the audience granted to the head of the Soviet state Podgorny[138] on January 30, 1967, by the welcoming of the Foreign Minister Gromyko by Paul VI on November 12, 1970 etc. On these occasions the situation of the Church in the Soviet Union and Eastern bloc countries has also been addressed.

This apparent "relaxation" in communist Moscow's attitude to the Catholic Church was not a unitary one in all countries of Central and Eastern Europe under the Soviet umbrella. While in Poland, under the pontificate of Paul VI, the situation of the Catholic Church had improved somewhat, a visible sign of it being the lifting of the ban on leaving the country for the primate of Poland, Cardinal Wyszynski, who in 1968 will even receive authorization to travel to Rome, in Czechoslovakia instead, there was a tightening of persecution of the Church.

---

[132] Achille SILVESTRINI, "La Santa Sede nella ostpolitik e nella C.S.C.E.", in *La politica internazionale della Santa Sede. 1965-1990*, edited by Giovanni BARBERINI, Edizioni Scientifiche Italiane, Napoli 1992, 52.

[133] Agostino CASAROLI, *Il martirio della pazienza...*, 17-22.

[134] Cf. *L'Osservatore Romano*, year CI, Vatican City, Wednseday, September 6, 1961, 1.

[135] John KOEHLER, *Spioni la Vatican. Războiul Rece purtat de Uniunea Sovietică împotriva Bisericii Catolice*, Litera, Bucharest 2012, 16.

[136] Agostino CASAROLI, *Il martirio della pazienza...*, 26.

[137] Francesco GLIGORA – Biagia CATANZARO, *Breve storia dei papi da S. Pietro a Giovanni Paolo II*, 264.

[138] Francesco GLIGORA – Biagia CATANZARO, *Breve storia dei papi da S. Pietro a Giovanni Paolo II*, 264.

The events of *the Prague Spring*[139] of 1968 and the Red Army entering the capital of Czechoslovakia will unveil, once again, the real picture of the Soviet repression in the communist camp. Only in October 1970 talks between Prague and Rome will be resumed, and at the end of February 1973, as a result of difficult negotiations, four new bishops could be appointed in Czechoslovakia, given that until then this country only had a diocesan bishop and an apostolic administrator, the other 12 dioceses being administered by vicars capitulars. Likewise in Albania, the persecution of the Church continued after the Second World War, with almost half of the Catholic priests being killed.

During the pontificate of Paul VI[140] (1963-1978), the talks (started more than ten years before) could be resumed between the Holy See and Hungary, on September 15, 1964 and an agreement[141] on the appointment of six[142] new bishops[143] (a significant success of Vatican diplomacy) was even signed; later on, in 1972, four new bishops were appointed. This relative "relaxation" (however still marked by a lack of freedom of the Catholic Church in Hungary and the guardianship of the State) was possible with the "sacrifice" of Cardinal József Mindszenty.

This tall Hungarian Catholic hierarch, sent to prison by the communist authorities at the end of 1948, released during the Hungarian Revolution started in October 1956, will have to flee (because of the Soviet invasion) on November 4, 1956 to the American Embassy in Budapest, which he will leave 15 years later (September 29, 1971), being forced into another exile (imposed by the new conditions of the *Ostpolitik* of that time, setting out the relations between the Holy See and the communist countries within the Soviet Union's sphere of influence, but also the US interests in the area), settling in Vienna. Although he had been forced into an attitude of discretion, being obliged not to share information from his personal experience with the communist regime, which could harm relations between the Vatican and communist Hungary, however the moral verticality of this prelate could not be defeated and with the slogan "I can not and I do not want to be silent anymore", he published his memoirs in 1974[144] (risking suspension from the dignity of Archbishop of Esztergom).

---

[139] Guy HERMET, *Istoria națiunilor și a naționalismului în Europa*, 254.

[140] August FRANZEN – Remigius BÄUMER, *Istoria papilor*, 441-453.

[141] Cf. *Pro Acțiunea Catolică Română*, year XIV, no. 150, Rome 1969, 4.

[142] *Pro Acțiunea Catolică Română*, 4.

[143] The six bishops are the first Roman Catholic bishops appointed by the Holy See in the period following the instauration of the communist regime in Hungary.

[144] Jozsef MINDSZENTY, *Memoirs*, Macmillan Publishing, New York 1974.

A relaxation in the bilateral relations also occurred between the Holy See and Yugoslavia since 1956, leading in August 1970 to the resuming of diplomatic relations[145], translated into an exchange of diplomatic representatives. For the first time full diplomatic contacts were made between a state ruled by communists and the Holy See, Yugoslavia becoming the first communist country in Eastern Europe with an ambassador accredited to the Holy See[146]. Subsequently, on March 29, 1971, Pope Paul VI received the visit of Josip Broz Tito (Yugoslavian President[147]).

Related to the diplomatic approaches mentioned above, very interesting was the fact that many commentators of that time considered the decision of the pontifical diplomacy as "the paradigm of the future relations between the Vatican and other socialist countries"[148]. In this sense, not a few voices claimed that Mons. Mario Cagna's functions, appointed pro-nuncio in Belgrade "will not be limited to the pure representation of the Vatican in Yugoslavia, but will expand, establishing and maintaining contacts with all communist countries of Eastern Europe[149]". Comments, "generally rather cautious[150]", were however limited to applauding "this beginning of thaw intended to lead to a gradual normalization of the situation of the Catholic Church in communist countries and to engage the Vatican into an action of enhancing collaborations around the world, closed until recently, in favour of peace"[151].

The new Eastern policy of the Holy See also included the appointment of the Episcopal Commissioners in the G.D.R. as apostolic administrators on July 23, 1973. The judgement notification was sent by the Apostolic Nuncio to the dioceses in West German concerned by this decision, meaning that the territories of these apostolic administrations belonged to the Federal German episcopal sees. The appointment of an apostolic administrator meant that he would exercise his office with an immediate mandate from the Holy See. With this measure, the Apostolic See considered the changed political relations between the F.R.G. and the R.D.G. Of course this was not a final settlement.

---

[145] Cf. "Raporturi diplomatice oficiale între Sfântul Scaun şi Republica Federală Socialistă Iugoslavia", *Pro Acțiunea Catolică Română*, year XV, no. 165, Rome 1970, 1.

[146] "Raporturi diplomatice oficiale între Sfântul Scaun şi Republica Federală Socialistă Iugoslavia", 1.

[147] Francesco Gligora – Biagia Catanzaro, *Breve storia dei papi da S. Pietro a Giovanni Paolo II*, 264.

[148] Cf. *supra*, footnote no. 145.

[149] *Ibidem*.

[150] *Ibidem*.

[151] *Ibidem*.

The relations between the Holy See and Romania, after the great communist persecutions (during 1948-1964[152]) of the Roman Catholic Church in Romania, will reach (after 1964[153]) a so-called "limited relaxation"[154], marked by a series of bilateral negotiations.

Among the diplomatic contacts of the time, between the communist authorities in Romania and the emissaries of the Holy See, we mention the following: the official colloquium of December 21, 1967 between the Romanian ambassador Cornel Burtică and Mons. Agostino Casaroli, followed by another meeting on May 10, 1968[155]; the visit to the Pope Paul VI of the President of the Council of Ministers of the S.R.R., Ioan Gheorghe Maurer, and of the Foreign Minister, Corneliu Manescu, who were in Rome[156], on January 24, 1968; the visit (started on October 29, 1968) of Mons. Giovanni Cheli (advisor in the Dicastery for Foreign Affairs[157]) to Romania accompanied by Fr. Professor Petru Tocănel[158], PhD (professor at the Pontifical Lateran University, consultor in the Congregation for Oriental Churches); the talks of January 1975 between the archbishop Luiggi Poggi[159] (in charge of the relations between the Holy See and the communist states in Eastern Europe) and the Rev. John Bukovsky (diplomat, future archbishop and the first nuncio in Romania after the fall of communism in 1989 and the resuming of the diplomatic relations between Romania and the Holy See in 1990), on the one hand, and the directors of the Religious Affairs Department (who had a mandate to address the issue of regulating

[152] Dănuț Doboș – Sebastian Doboș, "Biserica Romano-Catolică din România în anii regimului comunist (1948-1989)", 178-200.

[153] In 1964, the communist regime ended officially its oppressive policy of persecution of the Catholic Church in Romania. However, the "abuses continued in various forms until 1989" (Dănuț Doboș – Sebastian Doboș, "Biserica Romano-Catolică din România în anii regimului comunist (1948-1989)", 201).

[154] Ovidiu Bozgan, *România versus Vatican. Persecuția Bisericii Catolice din România comunistă în lumina documentelor diplomatice franceze*, Sylvi, Bucharest 2000, 88-105.

[155] Ovidiu Bozgan, *Cronica unui eşec previzibil. România şi Sfântul Scaunn în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963-1978)*, Curtea Veche, Bucharest 2004, 247-248.

[156] Ieronim Iacob, „50 de ani de la deschiderea Conciliului Ecumenic Vatican II..."., passim.

[157] Ieronim Iacob, „50 de ani de la deschiderea Conciliului Ecumenic Vatican II..."., passim.

[158] Anton Coşa, "Genealogii eclesiastice catolice în Moldova", *Acta Bacoviensia*, VI, Bacău 2011, 200-204.

[159] His Excellency Ioan Robu, Metropolitan Archbishop of Bucharest, said at the news of Cardinal Luigi Poggi's passing away: *"During the communist years, he was already working for a normalization of the situation of the Catholic Church of both rites in our country. He loved Romania and our Church here, and in order to help us, he often faced the disdain of the authorities of the time and continued to defend the rights of the Church in a time when no one dared to use this expression in our country:* ***the rights of the Church****"* (Cf. Press Release – The Catholic Bishops' Conference in Romania, *A trecut la cele veşnice Cardinalul Luigi Poggi. Nunțiu itinerant în țările din Estul Europei în perioada comunistă,* Bucharest, May 4, 2010, available at http://www.arcb.ro.

the legal situation of the Catholic Church in Romania and the resuming of the relations between the Romanian state and the Vatican[160]).

On May 26, 1973 talks will be held at the highest level between the Holy See and Romania, occasioned by the visit[161] of the Head of State, Nicolae Ceausescu, to Pope Paul VI, during which the situation of Catholicism in Romania will be widely discussed.

The diplomatic negotiations between the Holy See and Romania will be constantly marked by the issue of the Roman Catholic hierarchy in Romania (appointed by the Sovereign Pontiff and canonically invested). In this regard, according to Article 22 of the new *Law on Religious Affairs*[162], published by the communist government on August 4, 1948[163], the Latin-rite Catholic dioceses in Romania had been reduced to two: the Diocese of Iasi and the Diocese of Alba-Iulia. The Catholic Archdiocese of Bucharest was incorporated in the Diocese of Iaşi, while the ones in Timişoara, Oradea and Satu-Mare were part of the Diocese of Alba-Iulia. This created a quite confusing situation. Although, canonically, each diocese kept their canonical jurisdiction, from an administrative-political point of view, as of June 1951, the Diocese of Iasi was represented before the state authorities by the Roman Catholic Archdiocese of Bucharest (Mons. Petru Pleşca receiving the title of "Pro-Vicar General"[164]), a situation will continue until 1989.

On December 16, 1965[165], Petru Pleşca is consecrated as titular bishop of Voli[166] *in partibus* (from March 11, 1951 he was managing the Diocese of Iasi as *ordinarius substitutus*[167] while being, as mentioned above, Pro-Vicar

---

[160] Ovidiu Bozgan, "Tergiversări, concesii şi imobilism. Problema restabilirii ierarhiei romano-catolice în contextul relațiilor româno-vaticane (1978-1984)", *Analele Universității Bucureşti*, Istorie, year L, Bucharest 2001, 98.

[161] National Archives of Romania, Fond *Comitetul Central al Partidului Comunist Român. Secția Relații Externe – Vizite interne şi externe*, inventar (1971-1989), page 14, file *Republica italiană*, no. 4/1973, available at http://www.arhivelenationale.ro.

[162] On August 4,1948 the Decree no. 177 on the general regime of Religions was published („Monitorul Oficial", part I, no. 178 of August 4, 1948, passim).

[163] Ioan Scurtu, *Istoria românilor de la Carol I la Nicolae Ceauşescu*, Mica Valahie, Bucharest 2010, 120.

[164] Ştefan Lupu, *Mons. Petru Gherghel, în inima diecezei: profesor, rector, ordinarius şi episcop*, available at http://www.ercis.ro.

[165] Iosif Gabor – Iosif Simon, *Necrolog (1600-2000)*, Presa Bună, Iaşi 2001, 77.

[166] Iosif Gabor – Iosif Simon, *Necrolog (1600-2000)*, 77.

[167] The *ordinarius substitutus* function was introduced in all Roman Catholic dioceses in Romania at the onset of the persecution of the Catholic Church by the communist regime, when all diocesan bishops were arrested and taken to jail. According to the dispositions of the Holy See, during those times of persecution, every bishop had to appoint two priests who, as *ordinarius substitutus* and in the established order, would succeed him in leading the diocese, to ensure continuity of the canonical jurisdiction. Thus, after the arrest of Bishop Anton Durcovici, canonical jurisdiction in the Diocese of Iasi was held by His Excel-

General of the Roman Catholic Archdiocese of Bucharest) and Jakab Antal is consecrated as titular bishop of Astigitana and auxiliary bishop of Alba Iulia, on February 13, 1972[168].

After the death of His Excellency Petru Pleşca (March 19, 1977), Fr. Andrei Gherguț[169] took over the administration of the Diocese of Iasi, as *ordinarius substitutus*. Fr. Gherguț had been appointed by His Excellency Plesca, but was not accepted by the communist authorities. Emissaries of the Holy See, Archbishop Luigi Poggi and Mons. John Bukovsky, consulting local clergy, proposed Fr. Petru Gherghel (rector of the Catholic Seminary in Iasi) to the state authorities who accepted him.

On February 21, 1978, Pope Paul VI, by decree no. 123 of the Sacred Congregation for Bishops, appointed Fr. Petru Gherghel, aged only 38 years, at the helm of the diocese of Iasi, as *ordinarius ad nutum Sanctae Sedis cum munere administratoris apostolici*[170]. The handing over ceremony was held on April 3, 1978 in the chapel of the Archbishop's palace in Bucharest, in the presence of the Holy See delegation and a small group of priests, Monsignor Petru Gherghel taking canonical possession of his diocese of Iasi as *ordinarius*[171] on April 4, 1978 during a solemn Holy Mass.

The appointment of Fr. Petru Gherghel as *ordinarius ad nutum Sanctae Sedis cum munere administratoris apostolici*, not as *ordinarius substitutus* represented a first step towards the normalization of the ecclesial situation for the Diocese of Iasi, because since the arrest of the titular Bishop Anton Durcovici[172] (June 26, 1949), it had only been led by *ordinarii substituti*. Therefore, the appointment of Fr. Petru Gherghel as Pro-Vicar of the Roman Catholic Archdiocese of Bucharest (accepted by state authorities[173]) and his appointment by the Sovereign Pontiff as *ordinarius ad nutum Sanctae Sedis*, with canonical jurisdiction and directly subordinated to the Holy See, was certainly a wise choice and a diplomatic success of papal emissaries.

---

lency Marcu Glaser, acting as Vicar General and, following the arrest of Bishop Durcovici, by the *ordinarius substitutus*. Bishop Glaser has appointed as *ordinarius substitutus* Fr. Gheorghe Pet and Fr. Wilhelm Clofanda. Fr. Gheorghe Pet has appointed as *ordinarius substitutus* Fr. Wilhelm Clofanda and Fr. Petru Pleşca (Ştefan LUPU, *Mons. Petru Gherghel, în inima diecezei: profesor, rector, ordinarius şi episcop*).

[168] Ovidiu BOZGAN, "Tergiversări, concesii şi imobilism...", 97.

[169] Iosif GABOR – Iosif Simon, *Necrolog (1600-2000)*, 38.

[170] Ştefan LUPU, *Mons. Petru Gherghel, în inima diecezei: profesor, rector, ordinarius şi episcop*.

[171] Ştefan LUPU, *Mons. Petru Gherghel, în inima diecezei: profesor, rector, ordinarius şi episcop*.

[172] Anton COŞA, „«Athletae memoriae». Însemnări genealogice, biografice şi istorice", 225-228.

[173] Ştefan LUPU, *Mons. Petru Gherghel, în inima diecezei: profesor, rector, ordinarius şi episcop*.

Thirty years had passed since the Romanian communist government led by Dr. Petru Groza unilaterally denounced (on July 17, 1948[174]) the Concordat[175] which had been concluded between the Holy See and Romania on May 10, 1927[176] (ratified by the Romanian Senate on May 25, 1929, by the Chamber of Deputies on May 29, 1929, by the Romanian government led by Iuliu Maniu on June 12, 1929[177], the minute of the ratification being signed in Rome between the Holy See and Romania, on July 7, 1929[178]).

Generally, diplomatic initiatives undertaken by the Holy See were marked by a long series of extremely difficult negotiations with communist regimes, designed to obtain at least minimum freedoms[179] for peoples under communist regimes in the countries of Central and Eastern Europe.

Pontifical diplomacy approached both international policy issues specific to the existing context (peace, disarmament, peaceful coexistence etc.) and specific topics regarding freedom of conscience, freedom of religion, the recovery of an adequate space[180] for the mission of the Catholic Churches in communist countries in Central Europe and Eastern Europe. In the latter case, the objectives focused mainly on the recognition of the Pope's authority over the Catholics in those countries, the restoring of the hierarchy within local churches and thus the possibility of communication between bishops and the Holy See[181]. Naturally, the above-mentioned objectives varied according to each country[182].

To achieve its goals, the Holy See has developed[183], besides the *diplomatic* actions (represented by Cardinal Agostino Casaroli), a *pastoral* element (represented by Cardinal Franz König), for closeness and solidarity with the Churches in the East (the association *Pro Oriente* was created in order to support this initiative).

All these bold undertakings of diplomatic nature must be correlated with the geopolitical situation on the continent during those years, with

---

[174] Ioan SCURTU, *Istoria românilor de la Carol I la Nicolae Ceauşescu*, 120.

[175] I. DUMITRIU-SNAGOV, *Le Saint-Siège et la Roumanie Moderne. 1866-1914*, tome 57, Editrice Pontificia Universitá Gregoriana, Rome 1989, 197.

[176] I. DUMITRIU-SNAGOV, *România în diplomația Vaticanului. 1939-1944*, Garamond, Bucharest 1991, 31.

[177] Ştefan LUPU, *Mons. Petru Gherghel, în inima diecezei: profesor, rector, ordinarius şi episcop*.

[178] AMBASCIATA DI ROMANIA PRESSO LA SANTA SEDE, *La Romania e la Santa Sede. Documenti diplomatici*, Vatican City 2000, 12-13, 47-61 and 71.

[179] Carlo FABRIS, "Presenza della diplomazia pontificia", 95.

[180] Cf. *supra*, footnote no. 132, p. 42.

[181] *Ibidem*, p. 43.

[182] See Agostino CASAROLI, *Il martirio della pazienza...*, 77-102 (Hungary), 123-192 (Czechoslovakia), 193-249 (Yugoslavia), 251-320 (Poland), 321-329 (Bulgaria).

[183] Giovanni BARBERINI, "L'avvio dell'Ostpolitik vaticana", în *Il filo sottile. L'Ostpolitik vaticana di Agostino Casaroli*, edited by Alberto MELLONI, , Il Mulino, Bologna 2006, 92- 105.

the evolution of the "Cold War" that "meant the confrontation between two opposing political and organizational systems"[184] (capitalist and socialist, respectively), with the Soviet policy towards socialist countries of Central and Eastern Europe and military interventions[185] in Budapest (1956) and Prague (1968), with the assertion of the "Eurocommunism"[186] in the European West (promoted by the communist parties in Italy, France and Spain), with the availability of the European allies of America "to separately negotiate truces"[187] with the Soviet Union, with the launch of the "Ostpolitik"[188] (both at the secular[189] and ecclesiastical level[190]) etc.

---

[184] Zbigniew Brzezinski, *Europa Centrală şi de Est în Ciclonul Tranziţiei*, 27.

[185] Alexandr Jakovlev, *Ce vrem să facem din Uniunea Sovietică*, 130.

[186] *Eurocommunism* is a concept launched initially by Enrico Berlinguer, the Italian Communist Party leader, after the term had become famous with the publishing of the book "Eurocommunism and State", by Santiago Carrillo, General Secretary of the Spanish Communist Party. Essentially, the Eurocommunist vision was close to Nicholas Ceauşescu's allegations about "the right of every Communist Party to establish, by itself, its fate without any external interference". Eurocommunism promoters expressed support "for the plurality of political parties, for the right to existence and activity of opposition parties and democratic alternation between the majority and minority", claiming "a continuous democratization of economic, social and political life", the securing and development of "existing bourgeois freedoms" applied to the "freedom of thought and expression, press, assemblies and associations, demonstrations, free movement of persons within the country and abroad, inviolability of private life, freedom of religion", pleading for a "full freedom of expression of philosophical and cultural trends, and artistic opinion". In a regional context, beyond the national one, eurocommunists pledged to promote "the joint action of the communist and socialist parties, of all democratic and progressive forces of all [Western] Europe". In 1976, a Conference of European Communist parties was organized in East Berlin. Kevin Devlin, "Communism in Europe. The challenge of Eurocommunism", *Problems of Communism*, tome XXVI, no. 1 (January-February), Washington D.C. 1977, 1-20; Idem, "Eurocommunism: Between East and West", *International Security*, tome 3, no. 4, Cambridge MA 1979, 81-107.

[187] Zbigniew Brzezinski, *Europa Centrală şi de Est în Ciclonul Tranziţiei*, 224.

[188] The Vatican's *Ostpolitik* strategist was Cardinal Agostino Casaroli. He is considered as the architect of Vatican foreign policy regarding the *communist bloc* under Pope John XXIII and Pope Paul VI. As a diplomat, he played a leading role in the relations of the Holy See with the communist countries behind the *Iron Curtain*. See: Agostino Casaroli, *Il martirio della pazienza...*, 335.

[189] From the secular point of view, "the policy regarding Eastern Europe" was an orientation launched by the Federal Germany Chancellor, Willy Brandt, focusing on the normalization of relations between Federal Germany and some communist countries of Central and Eastern Europe, such as the German Democratic Republic, the Polish People's Republic, Czechoslovak Socialist Republic, U.S.S.R., aimed at promoting political and economic interests of the F.R.G. (Zbigniew Brzezinski, *Europa Centrală şi de Est în Ciclonul Tranziţiei*, 225).

[190] At the ecclesiastical level, "the policy regarding Eastern Europe" was an orientation launched by Pope John XXIII, preceeding the secular initiative, with specific targets for improving the situation of Catholic Churches in the communist states of Central and Eastern Europe (Giovanni Barberini, *L'Ostpolitik della Santa Sede – Un dialogo lungo e faticoso*;

The pontifical diplomacy has acted in an extremely complicated geopolitical context and during the pontificate of Pope John Paul II, but building upon previous experiences[191] did not lose contact with the modern world, not even for a single moment.

With the pontificate of Pope John Paul II (1978-2005), the Holy See[192] redefines its concept of *European policy*, the Sovereign Pontiff even promoting a new vision of *Eastern policy*, moving from *peaceful coexistence* to a new approach of relations with the communist regimes in Central and Eastern Europe. This radical change in the Vatican diplomacy (linked to the communist system crisis) will inevitably lead to the collapse of communist regimes[193] in Central and Eastern Europe, major event at the end of the twentieth century.

The support of Pope John Paul II and the Solidarity trade union were key factors in the fight against communism, threatening not only "the communist regime of the most important European satellite of the Soviet Union"[194] (Poland), but also the communist world in Central and Eastern Europe as a whole. Thus, "Polish crisis spread over the entire decade, progressively undermining not only the Polish communist regime, but gradually contaminating other Eastern European countries"[195], including the Soviet Union (where the coming to power of a new and younger leadership, headed by Mikhail Gorbachev, led to the "perestroika"[196] phenomenon marked by the adoption of "vigorous reforms"[197] with deep consequences both internally and externally).

Pope John Paul II has consistently defended religious freedom. His efforts in this regard were based on the rules of law previously recognized in international law. Moreover, the Sovereign Pontiff was not afraid to make religious freedom one of the leitmotives of his actions, meeting the needs of the contemporary world[198], especially in Central and Eastern Europe marked by the limitations of communism. Religious freedom as international issue and national issue developed starting from the "freedom of conscience"[199]. The preamble of the first meeting of the Ecumenical Council of Churches in

---

Anna CARLETTI, "Il contributo della diplomazia pontificia alla costruzione di una nuova società internazionale").

[191] Alfred LÄPPLE, *Reportage sulla storia della Chiesa*, Edizioni Paoline, Rome 1971, 379.

[192] August FRANZEN – Remigius BÄUMER, *Istoria papilor*, 453-455.

[193] Alexandr JAKOVLEV, *Ce vrem să facem din Uniunea Sovietică*, 107.

[194] Zbigniew BRZEZINSKI, *Europa Centrală şi de Est în Ciclonul Tranziţiei*, 230.

[195] Zbigniew BRZEZINSKI, *Europa Centrală şi de Est în Ciclonul Tranziţiei*, 230.

[196] Zbigniew BRZEZINSKI, *Europa Centrală şi de Est în Ciclonul Tranziţiei*, 98.

[197] Zbigniew BRZEZINSKI, *Europa Centrală şi de Est în Ciclonul Tranziţiei*, 231.

[198] Marie ZIMMERMANN, *Structure social et eglise. Doctrines et praxis des rapports eglise-etat du XVIIIe siecle a Jean Paul II*, Cerdic Publications, Strasbourg 1981, 145.

[199] Marie ZIMMERMANN, *Structure social et eglise...*, 89.

Amsterdam in 1948[200] noted that “religious freedom is an essential element”[201] of the normal international order. This implies the universality of Christianity, Christians considering the question of freedom of religion as an international problem, wishing for this to be respected everywhere.

The *Universal Declaration of Human Rights*[202] (proclaimed by the UN on December 10, 1948) also recognized religious freedom as a fundamental human right and human freedom. During the New-Delhi Declaration in 1961, the Ecumenical Council of Churches stated inter alia: “Because all forms of freedom are inextricably connected to each other, religious freedom must be regarded as a characteristic human right that all people must be allowed to exercise. Article 18 of the *Universal Declaration of Human Rights* which enshrines freedom of religion is an acceptable basis for a sufficiently broad interpretation”[203].

During his pontificate, Pope John Paul II has undertaken numerous actions in favour of humanity, some with a deep political nuance[204]. The democratization of communist countries of Central and Eastern Europe is his doing largely, his points of view being taken into account during the years preceding the collapse of the totalitarian system[205].

Before 1989, the Sovereign Pontiff emphasized not once the need for freedom, so mocked in the countries of Central and Eastern Europe by the “tragic utopia”[206] of Marxism, raising his native Poland to the rank of model. He constantly insisted on the importance of respecting the fundamental right to the freedom of religion and freedom of conscience, “those essential columns of the structure of human rights and the foundation of every society that is truly free”[207]. Thus, the struggle for spiritual rebirth, freedom of conscience, freedom of religion, created in these countries an environment favourable to the manifestation of anti-communist actions and promotion of democratic values. From Vienna (1983) to Santiago de Compostela (1982[208]

---

200 Marie ZIMMERMANN, *Structure social et eglise...*, 89.

201 Marie ZIMMERMANN, *Structure social et eglise...*, 105.

202 Cf. *supra*, footnote no. 115.

203 Cf. *Conseil oecumenique des Eglises* (Nouvelle Delhi–1961), Delachaux et Niestlé, Neuchâtel 1961, 155-157, apud Marie ZIMMERMANN, *Structure social et eglise...*, 118.

204 Cf. “Cruciada papală împotriva corupției”, *Lumea*, no. 15-16 (1534-1535), Bucharest, May 20-26, 1993, 14-15.

205 See: “Sfinții şi martirii, adevărată forță a Bisericii. Martirii secolului XX – comemorare ecumenică”, *„Presa Bună” Almanack*, Iaşi 2001, 38-39.

206 Cf. “Europa creştină a lui Ioan Paul al II-lea” (article initially appeared in the French newspaper *Le Monde* of April 24, 1990), *Europa la zi. Buletin*, no. 17, Rompres News Agency, Bucharest, May 17, 1990, 24-26.

207 Cf. *supra*, footnote no. 34, p. 31.

208 Violeta BARBU, “Memoria totalitarismului dintr-o perspectivă catolică. O dezbatere istorică”,58.

and 1989), from Spira (1987) to Strasbourg (1989), Pope John Paul II never ceased to urge Europe to find its "Christian roots and soul"[209] once more in order to restore unity[210].

The mission[211] of John Paul II was not at all easy. The assassination attempt in Rome on May 13, 1981[212] against him is enough to understand that his efforts were facing serious and numerous obstacles[213]. Charismatic person, of an indisputable moral authority, the Sovereign Pontiff was constant throughout his life in his intransigence towards the *communist totalitarianism*[214], committing firmly at the international relations level, insisting on the human dignity and rights.

During the pontificate of John Paul II, the Roman Catholic Church has shown the world a power that "the world of politics had not revealed for centuries"[215]. Those who look more closely into the unsettled history at the end of the twentieth century cannot overlook the "thinking and persuasion effort aimed at defeating the evil"[216] made by Pope John Paul II. This *pilgrim Pope*, "by the power of faith, has contributed to the collapse of communism, the fall of the *Iron Curtain* and the ending of the *Cold War*"[217].

The content of our study shows with sufficient certainty, we believe, that the *pontifical diplomacy* has crucially contributed, along with the efforts of Catholics, priests and bishops (many of them sacrificing their lives on the altar of the fight for faith and freedom, to defend human dignity and democratic values, thus becoming true martyrs[218]), to the collapse of communist regimes[219] in Central and Eastern European countries through constant and persevering efforts.

---

[209] Cf. *supra*, footnote no. 206.

[210] Giovanni Barberini, *L'Ostpolitik della Santa Sede – Un dialogo lungo e faticoso*, 387.

[211] John Cornwell, *Un papa d'inverno. Trionfi e conflitti nel pontificato di Giovanni Paolo II*, Translation from English by Stefania Cherchi, Garzanti Libri, Milan 2000, 95-99, 111-115, 130-137.

[212] Cf. "Vatican. După atentatul asupra Papei Ioan Paul al II-lea", *Lumea*, no. 21 (916), Bucharest, May 21, 1981, 13.

[213] André Frossard, *Portrait de Jean-Paul II*, Editions Robert Laffout, Paris 1988, 65.

[214] Stefano Monolov, "Martiriul catolicilor din Bulgaria în anii socialismului. Rezistența dificilă", *Dialog Teologic*, no. 24, Iaşi 2009, 87.

[215] Jozef Makarczyk, "Ioan Paul al II-lea şi Biserica Catolică din Bielorusia", *Dialog Teologic*, no. 24, Iaşi 2009, 133.

[216] Karol Wojtila, *Poeme*, Coresi, Bucureşti 1992, 142.

[217] Jozef Makarczyk, "Ioan Paul al II-lea şi Biserica Catolică din Bielorusia", 133.

[218] Anton Coşa, "Pământul uitat... de dincolo de Prut. Rezistența catolicilor în timpul persecuției bolşevicilor în actuala Republică Moldova", *Dialog Teologic*, no. 24, Iaşi 2009, 80.

[219] Agostino Casaroli, *Il martirio della pazienza...*, 335.

CONDEMNATION OF COMMUNISM IN PONTIFICAL MAGISTERIUM since Pius IX till Paul VI

Petru CIOBANU

Abstract: The present article, based on several magisterial documents, illustrates the approach of Roman Pontiffs, beginning with Pius IX and ending with Paul VI, with regard to what used to be called „red plague", i.e. communism. The article analyses one by one various encyclical letters, apostolic letters, speeches and radio messages in which Roman Pontiffs condemned socialist theories, either explicitly or implicitly.

Keywords: Magisterium, Pope, communism, socialism, marxism, Christianity, encyclical letter, apostolic letter, collectivism, atheism, materialism.

Introduction

And there appeared another wonder in heaven; and behold a great red dragon, having seven heads and ten horns, and seven crowns upon his heads. And his tail drew the third part of the stars of heaven, and did cast them to the earth: and the dragon stood before the woman which was ready to be delivered, for to devour her child as soon as it was born. And when the dragon saw that he was cast unto the earth, he persecuted the woman which brought forth the man child. And the dragon was wroth with the woman, and went to make war with the remnant of her seed, which keep the commandments of God, and have the testimony of Jesus Christ (*Rev* 12,3-4.13.17).

These words, written over 2.000 years ago, didn't lose their value along time, since then and till now, reflecting the destiny of Christian Church and Christians – „those who guard the God words and have the Jesus testimony" – in the world, where appear so many „dragons" that have the aim to persecute Jesus Christ followers.

Many people, during the centuries of Church existence, raised against religion, the keeper of it remains to be the Church, built by Christ on the unshakable foundation of apostle Peter and which the hell gates will not be able to conquer (cf. *Mt* 16,18). Either as Roman kings were the first „martyred" of Christians, or other „fakes" that culminated, in XX century with communism and it's against religion, Christianity and church theories.

Result: the antivirus has sometimes an opposite effect then the expected one – instead of weakening and killing the virus, it strengthens and fortifies it. Maybe the comparison is not the most successful, but it reflects very

well the situation of Christian Church after its outing from catacombs: a more vivid, stronger, and more united Church. Communism, through its antireligious politics made the Church to consolidate more. Tertullian was telling the truth – and the recent reality confirms it – that *sanguis martyrum, semen christianorum* – „martyrs blood, Christians seed”[1]. As testimony for this fact are the Churches from countries that a quarter of century ago came out from communist darkness to freedom light.

1. What is communism?

It is difficult to define in some words a very complex phenomenon as it was communism. However, we will try to give it a real, but laconic definition. In *Dizionario teologico enciclopedico*, communism is indicated as a project of egalitarian community that had different theoretical formulations and multiple tentatives of concrete realization in different social experiences. The first theoretical models of communism can be found at Platoon in IV-III b.Ch. centuries. A communist society may be considered the primary Church as well, but it is not the same communism as we understand nowadays through Marx theories. The article's author calls it communism „from high”, that means a communism that has on its basis not the material communion, but the faith one: „And the multitude of them that believed were of one heart and of one soul: neither said any of them that ought of the things which he possessed was his own; but they had all things common” (*Fact* 4,32). It was a free, willingly accepted „communism” and these characteristics differ it from communism called „classic”, the Marxist one: a forced communism and oriented to materialistic and atheist ideology that had theoretical support in Marx and Engels' doctrines and represent the final point of a long historical process that considers as ineluctable the capitalism failure, class strike[2] and common property on production means[3].

[1] Tertullian, *Apology*, 50,13: PL 1, p. 534.

[2] We mention that manuals of history appeared during communist period, especially in USSR, had a powerful stress on this aspect of universal history, that was divided in periods depending on economic systems typical to a certain period: I – Primitive Community; II – slave ordering that corresponds to Antiquity, III – feudal ordering, typical to Middle Age; IV – capitalist ordering, corresponding to Modern Era; V – socialist ordering, that started after Russian Bolshevik Revolution (1917) and corresponds to Contemporary Age. We have to remember the stress made in the same manuals on great rebellions and revolutions that took place during the history, especially in Europe: rebellion of Spartacus in Roman Empire (74-71 b. Ch.); rebellion Jacqueria (1358) in France and that one of Wat Tyler (1381) in England; Bourgeois Revolution in England (1640-1648); Great French Revolution (1789-1794), that culminated with Great Socialist October Revolution (1917), that lead to the overthrow of the tsarist monarchy and instauration of Soviet power in Russia.

[3] Cf. Giuseppe Mattai, „Comunismo”, in *Dizionario teologico enciclopedico*, Piemme, Casale Monferrato 1993, 188.

2. Why did Church condemn communism?

In treating this point we will use the article of Massimo Introvigne, founder of the Centre of New Religions Studies (CESNUR), published on the website www.zenit.org, in May 16, 2009.

The article was published at the 20th anniversary of Berlin Wall fall; the author, quoting the encyclical *Divini Redemptoris* of Pope Pius XI, published in 1937, that rules against communism, mentions that communist ideology was condemned before the appearance of *Communist Manifesto* in 1848, namely by encyclical *Qui pluribus* of Pope Pius IX, that we will refer below.

The article's author indicates six reasons for which communism was condemned by Church magisterium, six reasons that author extracted from the same magisterium:

1. communism is an intrinsically perverse system by its antireligious nature and against human being;
2. communism is a monolith: historical materialism can't be separated from dialectical materialism;
3. historical materialism, hypothetically separated from dialectical materialism, is intrinsically perverse and represents a recipe not for justice, but for oppression and shame;
4. communism is not born from a noble confrontation against injustice, but from a moral and ideological vice;
5. communism is a stage of an extensive revolutionary itinerary;
6. reported at previous phases of revolutionary process, communism represents a more advanced phase, so, from the point of view of catholic doctrine, worse by its amplitude and violence[4].

Further, we will refer to some pontifical documents for showing that, since its appearance, communism „enjoyed" an almost permanent condemnation on behalf of Church through its supreme pastors' voice.

During the presentation we will use terms as „socialism", „communism", „Marxism" that, as they are used in pontifical documents, must be considered as synonyms, as if, sometimes, they are put together in the same document.

3. Condemnation of communism in pontifical magisterium

Considering the danger that the communist theories represented not only for the religious man, but generally for the human being as well, Roman pontiffs declared themselves against this class ideology. The first interventions we see immediately after the publication of *Communist Manifesto* by

[4] Cf. http://www.zenit.org/it/articles/perche-la-chiesa-ha-condannato-il-comunismo [accessed at 27.02.2014].

Karl Marx and Friedrich Engels in February 1848. Further we will analyze the condemnation of socialist and communist theories in the magisterium of Pius IX (1846-1878), Leon XIII (1878-1903), Pius X (1903-1914), Benedict XV (1914-1922), Pius XI (1922-1939), Pius XII (1939-1958), John XXIII (1958-1963) and Paul VI (1963-1978).

3.1. Pope Pius IX

Giovanni Maria Mastai Ferretti was elected as pope in June 16, 1846, two years before the publication of Marx's *Manifesto*. In 1864 it was published, as annex to the encyclical *Quanta cura*, the controversial *Syllabus of main errors of present time*, where a series of modernity errors were condemned. Among them, the pope included socialism and communism. The document reminds that these

> deseases were many times disapproved by important sentences in: encyclical *Qui pluribus* from November 9, 1846; speech *Quibus quantisque* from April 20, 1849; encyclical *Nostis et nobiscum* from December 8, 1849; speech *Singulari quadam* from December 9, 1854; encyclical *Quanto conficiamur mœrore* from August 10, 1863[5].

We will analyze shortly these documents where Pius IX declares himself against communism.

3.1.1. Encyclical *Qui pluribus*

Issued in short time after the enthronement of St. Peter, encyclical *Qui pluribus* traces the programme of the new papacy, insisting mostly on the communion with Peter's chair. Besides this, it represents an opportunity for Pius IX to condemn some of the „errors" of his time, as they were perceived at that time. Firstly, it attacks indifferentism, according to which no matter what religion you have, you can get redemption. It condemns freedom of pattern, conscience and thinking and stimulates the principles to defend catholic religion, base of any social and political order. Referring to communism, Pius IX writes:

---

[5] *Recueil des allocutions consistoriales, encycliques et autres lettres apostoliques des Souverains Pontifes Clément XII, Benoit XIV, Pie VI, Pie VII, Léon XII, Grégoire XVI, Pie IX, citées dans l'encyclique et le Syllabus du 8 décembre 1864 suivi du Concordat de 1801 et de divers autres documents*, Librairie Adrien le Clerc et Ce, Paris 1865, 20 (21). In this collection of consistorial, encyclical speeches and other apostolic letters quoted in *Quanta cura* and *Syllabus*, there were included texts in Latin and their translation in French. References that will be made to pages with Latin text, in brackets being indicated pages with French text, after which I quoted.

> The unspeakable doctrine of Communism, as it is called, a doctrine most opposed to the very natural law. For if this doctrine were accepted, the complete destruction of everyone's laws, government, property, and even of human society itself would follow. To this end also tend the most dark designs of men in the clothing of sheep, while inwardly ravening wolves. They humbly recommend themselves by means of a feigned and deceitful appearance of a purer piety, a stricter virtue and discipline; after taking their captives gently, they mildly bind them, and then kill them in secret. They make men fly in terror from all practice of religion, and they cut down and dismember the sheep of the Lord[6].

Even then, before the publication of *Communist Party Manifesto,* Pius IX seized the danger that communism may have not only for Christians, but also for each human being, threatened being, as the pontiff mentions, „everyone's laws, government, property, and even of human society itself".

3.1.2. Speech *Quibus quantisque*

It is a speech voiced by Pius IX, being exiled in Gaeta, in April 20, 1849, after the suppression of the Revolution of 1848 from Pontifical Countries and is generally against revolutionists and Masonry. However, the pope always says he is against communism, called „horrible and very fatal system… contrary to natural right and reason", system that someone wanted to introduce in Italy, and the result, in the pope's opinion, would have been „a very serious damage and a destruction of the entire human society, and not anyway, but by eliminating any principle of justice, virtue, honesty, religion"[7].

3.1.3. Encyclical *Nostis et nobiscum*

The encyclical *Nostis et nobiscum*, sometimes met also as called *Noscitis et nobiscum*, was issued by Pope Pius IX in December 8, 1849, after the publication of *Communist Party Manifesto* and it is oriented explicitly towards socialism and communism. The pope doesn't hesitate to use against these two ideologies rough terms as infamous, perverse, stupid, etc. The pontiff writes:

> You are aware indeed, that the goal of this most iniquitous plot is to drive people to overthrow the entire order of human affairs and to draw them over to the wicked theories of this *Socialism* and *Communism*, by confusing them with perverted teachings[8].

And, below, he indicates the aim of these two systems:

---

[6] *Recueil…*, 182 (183).
[7] Cf. *Recueil…*, 216 (217).
[8] *Recueil…*, 242 (243).

> As regards this teaching and these theories, it is now generally known that the special goal of their proponents is to introduce to the people the pernicious fictions of *Socialism* and *Communism* by misapplying the terms „liberty" and „equality." The final goal shared by these teachings, whether of *Communism* or *Socialism*, even if approached differently, is to excite by continuous disturbances workers and others, especially those of the lower class, whom they have deceived by their lies and deluded by the promise of a happier condition. They are preparing them for plundering, stealing, and usurping first the Church's and then everyone's property. After this they will profane all law, human and divine, to destroy divine worship and to subvert the entire ordering of civil societies[9].

The spiritual and temporal consequences of accepting and spreading those two systems that the encyclical is against are indicated by the same pontiff in the following terms:

> But if the faithful scorn both the fatherly warnings of their pastors and the commandments of the Christian Law recalled here, and if they let themselves be deceived by the present-day promoters of plots, deciding to work with them in their perverted theories of *Socialism* and *Communism*, let them know and earnestly consider what they are laying up for themselves. The Divine Judge will seek vengeance on the day of wrath. Until then no temporal benefit for the people will result from their conspiracy, but rather new increases of misery and disaster. For man is not empowered to establish new societies and unions which are opposed to the nature of mankind. If these conspiracies… there can only be one result: if the present political arrangement is shaken violently and totally ruined by reciprocal attacks of citizens against citizens by their wrongful appropriations and slaughter, in the end some few, enriched by the plunder of many, will seize supreme control to the ruin of all[10].

Confronting the danger of these ideologies, Roman pontiff forewarns the soul pastors, impelling them to be zealous and to defend catholic religion from those who, their actions and books, spread these theories in the midst of Christian population.

3.1.4. Encyclical *Quanta cura*

With all existent opposition, in December 8, 1864, during the solemnity of Immaculate Conception, Pius IX issued the encyclical *Quanta cura*. There, the pope condemns in solemn terms the modernity errors: rationalism of Christ Divinity; Gallicanism that controlled Church on behalf of state; socialism that subordinated family to the state; state monopoly on education or „statolatry"; retrenchment of religious orders, claimed by

[9] *Recueil…*, 248-250 (249-251).
[10] *Recueil…*, 252 (253).

modern conception about state; economists' doctrine that considered social organization to be a modality for obtaining material goods. The pope denied, especially, naturalism or modern faith in progress, because this proclaimed secularization of all institutions, equality of everybody before the law, full freedom of conscience and press[11].

Communism is condemned in this encyclical in the following terms:

> Moreover, not content with removing religion from public society, they wish to banish it also from private families. For, teaching and professing the most fatal error of „Communism and Socialism," they assert that „domestic society or the family derives the whole principle of its existence from the civil law alone; and, consequently, that on civil law alone depend all rights of parents over their children, and especially that of providing for education." By which impious opinions and machinations these most deceitful men chiefly aim at this result, viz., that the salutary teaching and influence of the Catholic Church may be entirely banished from the instruction and education of youth, and that the tender and flexible minds of young men may be infected and depraved by every most pernicious error and vice. For all who have endeavored to throw into confusion things both sacred and secular, and to subvert the right order of society, and to abolish all rights, human and divine, have always (as we above hinted) devoted all their nefarious schemes, devices and efforts, to deceiving and depraving incautious youth and have placed all their hope in its corruption[12].

As it may be noticed, in this text, the pontiff is against communism as one of the biggest evils that can affect the family institution that is not only the society basic cell, but it is, first of all, the domestic Church. Besides this, in his care for new generation, the pontiff condemns communism also because he is against any type of religious instruction, a fact that can affect youth, malleable enough to be deceived and depraved.

The encyclical concludes with *Syllabus*, that we made reference above, and includes communism and socialism among the errors of modern times, reminding previous documents where these two ideologies were condemned.

3.2. Leon XIII

In February 20, 1878, after only two days of conclave, the successor of Pius IX on pontifical throne was elected Vincenzo Gioacchino Raffaele Luigi Pecci, who took the name of Leon XIII, his papacy being the forth as duration of the Catholic Church history. Regarding the condemnation of his times errors, generally, is situated on the line with his predecessor Pius IX, even if in some respects he is more conciliatory.

---

[11] Petru Ciobanu, „Encyclical *Quanta cura* and *Syllabus* of Pope Pius IX in the context of fight against liberalism", *Historical newsletter* 11 (2011), 192.

[12] *Recueil…*, p. 6 (7).

The papacy of Leon XIII coincides mostly with Marxism apogee: Marx died in 1883, but in 1876 he succeeded to publish the first part of his main work, *The Capital*, the other two parts being published posthumously, in 1885 and in 1894, by Engels[13].

Leon XIII speaks about socialism in three encyclicals, but in none he provides, however, a systematic deny of socialist doctrine in his whole, a fact that can be explained by the fact that the pope doesn't have the mission to reject the social systems, but to report and condemn errors that exist in these systems[14].

3.2.1. Encyclical *Quod apostolici muneris*

In this encyclical, issued in December 28, 1878, the pope denies the socialist doctrine of right equality to revolution, materialism and opposes to it the Church traditional doctrine. He defined communism as „the deadly plague that is creeping into the very fibers of human society and leading it on to the verge of destruction"[15].

3.2.2. Encyclical *Rerum novarum*

Emblematic to his magisterium remains to be the encyclical *Rerum novarum*, issued in May 15, 1891, considered to be the foundation stone of Catholic Church social doctrine.

Rerum novarum, with an exceptional clarity, due to times, acknowledge the situation, still precarious enough and sometimes even tragic of the working class, constrained to live in misery and indicates the main obligations of both employers and workers[16]. Here, the pope wants to provide, firstly, a positive solution to the crucial problems of his time: the miserable conditions of working class. Before indicating the Christian solution, the pope examines and denies socialist solution, that proposed the collectivization of production goods[17].

The II part of Leonean encyclical is dedicated to socialism as false remedy to social problems. But Leon XIII is not limited only to socialism condemnation, as Pius IX did in previous, but explains him the doctrine reasons, contesting to the socialism ideology the pretention to abolish the private ownership and to transform it in collective ownership. Socialism deny, the

---

[13] Constant VAN GESTEL, *La doctrine sociale de l'Église*, Pensée catholique, Paris 1963; trad. it., *La dottrina sociale della Chiesa*, Città Nuova, Rome 1965, 573.

[14] Cf. Constant VAN GESTEL, *La dottrina sociale della Chiesa*, 574.

[15] LEON XIII, Enc. let. *Quod apostolici muneris*: *ASS* IX (1878) 372.

[16] Cf. Lilia SEBASTIANI, „Rerum novarum", in *Dizionario teologico enciclopedico*, 889.

[17] Constant VAN GESTEL, *La dottrina sociale della Chiesa*, 574.

pope makes it on the general principles of Christian philosophy, as he makes with liberal ideology as well[18].

Naming it „false remedy", Leon XIII indicates firstly what socialism consists of:

> To remedy these wrongs the socialists, working on the poor man's envy of the rich, are striving to do away with private property, and contend that individual possessions should become the common property of all, to be administered by the State or by municipal bodies. They hold that by thus transferring property from private individuals to the community, the present mischievous state of things will be set to rights, inasmuch as each citizen will then get his fair share of whatever there is to enjoy[19].

The deny follows immediately:

> But their contentions are so clearly powerless to end the controversy that were they carried into effect the working man himself would be among the first to suffer. They are, moreover, emphatically unjust, for they would rob the lawful possessor, distort the functions of the State, and create utter confusion in the community[20].

After developing these problems through a scholastic argumentation, the pope concludes:

> Hence, it is clear that the main tenet of socialism, community of goods, must be utterly rejected, since it only injures those whom it would seem meant to benefit, is directly contrary to the natural rights of mankind, and would introduce confusion and disorder into the commonweal [21].

This deny refers only to one of socialism theses – collectivism – but as it represents the last aim of movement, this refers the system essence itself. But the most radical opposition between socialism and Christianity may be found in everybody's ideas: on one hand, we have a conception about life open to eternity, and on the other hand, a limited conception to this world[22].

Further, Leon XIII affirms that denying private ownership and transforming it in collective ownership strikes the family as well, and it makes the future dangerous:

> It is natural that he should wish that his children, who carry on… should be by him provided with all that is needful to enable them to keep themselves decently

---

[18] Cf. Cf. Bartolomeo SORGE, *Introduzione alla dottrina sociale de la Chiesa*, Queriniana, Brescia 2006; tran. romanian, *Introducere în doctrina socială a Bisericii*, Sapientia, Iaşi 2010, 30.

[19] LEON XIII, Enc. let. *Rerum novarum*: *ASS* XXIII (1890-1891) 642.

[20] LEON XIII, Enc. let. *Rerum novarum*: *ASS* XXIII (1890-1891) 642.

[21] LEON XIII, Enc. let. *Rerum novarum*: *ASS* XXIII (1890-1891) 647.

[22] Cf. Constant VAN GESTEL, *La dottrina sociale della Chiesa*, 575.

from want and misery amid the uncertainties of this mortal life. Now, in no other way can a father effect this except by the ownership of productive property, which he can transmit to his children by inheritance[23].

In front of socialist theories that allowed the state to interfere in the family life, Leon XIII responds writing: „The socialists, therefore, in setting aside the parent and setting up a State supervision, act against natural justice, and destroy the structure of the home"[24]. Then, show the consequences of this system:

And in addition to injustice, it is only too evident what an upset and disturbance there would be in all classes, and to how intolerable and hateful a slavery citizens would be subjected. The door would be thrown open to envy, to mutual invective, and to discord; the sources of wealth themselves would run dry, for no one would have any interest in exerting his talents or his industry; and that ideal equality about which they entertain pleasant dreams would be in reality the leveling down of all to a like condition of misery and degradation[25].

3.2.3. Encyclical *Graves de communi re*

The encyclical *Graves de communi re* was issued in January 18, 1901, Leon XIII explaining here the terms „social democracy" and „Christian democracy", this being a new occasion for Roman pontiff to be against socialism:

What Social Democracy is and what Christian Democracy ought to be, assuredly no one can doubt. The first, with due consideration to the greater or less intemperance of its utterance, is carried to such an excess by many as to maintain that there is really nothing existing above the natural order of things, and that the acquirement and enjoyment of corporal and external goods constitute man's happiness. It aims at putting all government in the hands of the masses, reducing all ranks to the same level, abolishing all distinction of class, and finally introducing community of goods. Hence, the right to own private property is to be abrogated, and whatever property a man possesses, or whatever means of livelihood he has, is to be common to all[26].

3.3. Pius X

Giuseppe Sarto was elected as pope in August 4, 1903, in his magisterium being more against modernism and only in the encyclical *Il fermo proposito* (June 11, 1905) making a short reference to socialism, when he urges the priests to dedicate themselves to the improvement „he can labor

[23] LEON XIII, Enc. let. *Rerum novarum*: *ASS* XXIII (1890-1891) 645-646.
[24] LEON XIII, Enc. let. *Rerum novarum*: *ASS* XXIII (1890-1891) 647.
[25] LEON XIII, Enc. let. *Rerum novarum*: *ASS* XXIII (1890-1891) 647.
[26] LEON XIII, Enc. let. *Graves de communi re* (January 18, 1901): *ASS* XXXIII (1900-1901) 587.

on behalf of the people according to the principles of justice and charity by favoring and promoting those institutions which propose to protect the masses from the invasion of Socialism”[27].

3.4. Benedict XV

Giacomo della Chiesa was elected as pope in September 3, 1914, being crowned in September 6, the same year, given that in Europe burst out the First World War (July 28, 1914). He was a promoter of peace, many of his interventions being calls for ceasefire. During his papacy, in Russia took place the Bolshevik Revolution (1917), after it had the Soviet power with communist direction. Even at the beginning of his papacy, on the same line with his predecessors, especially with Leon XIII, he was against socialist theories.

3.4.1. Encyclical *Ad beatissimi*

The encyclical *Ad beatissimi* was issued in November 1, 1914 and represents the programmatical encyclical of the new papacy. Here, Benedict XV condemns socialism especially as promoter of class strike, one „of those four points of disorder where so grave disturbances come in the society”[28]. First of all, the pope condemns the class strike and equality theories promoted by socialists writing:

> Once they have been imbued with the fallacies of the agitators, to whose behests they are most docile, who will ever make them see that it does not follow that because men are equal by their nature, they must all occupy an equal place in the community? And further, who will ever make them see that the position of each one is that which each by use of his natural gifts-unless prevented by force of circumstances-is able to make for himself? And so the poor who strive against the rich as though they had taken part of the goods of others, not merely act contrary to justice and charity, but also act irrationally, particularly as they themselves by honest industry can improve their fortunes if they choose… Brotherly love is not calculated to get rid of the differences of conditions and therefore of classes-a result which is just as impossible as that in the living body all the members should have the same functions and dignity-but[29].

Referring strictly to socialism, Benedict XV retakes the condemnation that his predecessors made:

> It is not our intention here to repeat the arguments which clearly expose the errors of Socialism and of similar doctrines. Our predecessor, Leo XIII, most

[27] Pius X, Enc. let. *Il fermo proposito* (June 11, 1905): *ASS* XXXVII (1904-1905) 765.

[28] Benedict XV, Enc. let. *Ad beatissimi* (November 1, 1914): *AAS* 18 (November 18, 1914) 568.

[29] Benedict XV, Enc. let. *Ad beatissimi*: *AAS* 18 (November 18, 1914) 572.

wisely did so in truly memorable Encyclicals; and you, Venerable Brethren, will take the greatest care that those grave precepts are never forgotten[30].

The Roman pontiff is also against the vision of the earthly happiness belonging to socialism, showing that,

once the plastic minds of children have been moulded by godless schools, and the ideas of the inexperienced masses have been formed by a bad daily or periodical press, and when by means of all the other influences which direct public opinion, there has been instilled into the minds of men that most pernicious error that man must not hope for a state of eternal happiness; but that it is here, here below, that he is to be happy in the enjoyment of wealth and honour and pleasure: what wonder that those men whose very nature was made for happiness should with all the energy which impels them to seek that very good, break down whatever delays or impedes their obtaining it[31].

3.4.2. Motu proprio *Bonum sane*

This *motu proprio* was issued by Pope Benedict XV in July 25, 1920, being dedicated to St. Joseph, with the occasion of 50 years from proclamation of Holy Virgin Mary husband as head of universal Church by Pope Pius IX in 1870. In this document the pontiff is against socialism and his ideas:

Indeed, the realizing idea of a universal republic coming matured in covenants and waiting for the most dangerous instigators to disorder, based on the absolute equality principles of people and goods communion, where any distinction of nationality would be thrown away and wouldn't recognize neither the authority of father on children, nor the authority of public powers on citizens, not the authority of God on human society. Applied, these theories may make place to a regime of unheard terror, as that one a notable part of Europe is experiencing now. This sad regime is extending to other people as well; we see the audacity of some exalted raising plebs and causing here and there big rebellions[32].

At the same time, having care to attention the believers regarding the danger represented by socialism, Benedict XV proposes St. Joseph to them as model of gaining existence:

For the same reason, for reminding to our sons, everybody and everywhere, the duty of gaining existence through the labour of their hands and for preserving them immune to socialism contagiousness, this deadly enemy of Christian teaching, we, with great care, propose insistently St. Joseph as model of head that has to be especially imitated and honoured[33].

---

[30] Benedict XV, Enc. let. *Ad beatissimi*: *AAS* 18 (November 18, 1914) 572.
[31] Benedict XV, Enc. let. *Ad beatissimi*: *AAS* 18 (November 18, 1914) 573.
[32] Benedict XV, Motu proprio *Bonum sane* (July 25, 1920): *AAS* 8 (August 2, 1920) 314.
[33] Benedict XV, Motu proprio *Bonum sane*: *AAS* 8 (August 2, 1920) 315.

3.5. Pius XI

Achille Ratti was elected as the 259th Roman pontiff in February 6, 1922, his papacy unfolding during the whole interwar periods, till February 10, 1939, when on Europe hovered clouds of a new world conflict. Affirmation of communist theories and instauration of socialist regimes or such attempts offered to Pius XI the occasion to be vehemently against socialism and communism, the culminant point being represented by the encyclical *Divini Redemptoris* from March 19, 1937. He is the pontiff who from the Peter's chair height condemned all totalitarian regimes that had been already established in Europe. Thus, in June 20, 1931, through the encyclical *Non abbiamo bisogno*, denied fascist regime that was leading Italy since 1922; in March 14, 1937, through encyclical *Mit brennender Sorge*, condemned the German national-socialist (Nazi) regime.

And before 1937 Pius XI was against communism, a list of documents where this one is condemned being included in the encyclical *Divini Redemptoris*. Some of these pontifical acts will be analyzed further, following as a coronation, to present the encyclical from March 19, 1937.

3.5.1. Encyclical *Quadragesimo anno*

The encyclical was issued in May 15, 1931, being on the occasion of 40 anniversary of the encyclical *Rerum novarum* of Leon XIII.

Analyzing the transformations after *Rerum novarum*, Pius XI doesn't avoid affirming that real socialism is not presented univocally. Along with communism, that, „when it has come to power, it is incredible and portentlike in its cruelty and inhumanity"[34], was formed a moderated socialism as well, that seems to „approaches the truths which Christian tradition has always held sacred; for it cannot be denied that its demands at times come very near those that Christian reformers of society justly insist upon"[35].

It is impossible to have a compromise between socialism and Catholicism. This vision of Pius XI is justified by three arguments: 1) evolution within socialism, that created the so-called „moderated socialism", was not realized within all socialist parties; 2) this evolution doesn't involve abandonment, but only the attenuation of class strike; 3) there is a vain hope and a deplorable tactics in trying to attract socialists risking to lose the integrity of Catholic doctrine. Indeed, the Church can't surrender to any comma of the truth treasure that was entrusted to it[36].

---

[34] Pius XI, Enc. let. *Quadragesimo anno* (May 15, 1931): *AAS* 6 (June 1, 1931) 213.
[35] Pius XI, Enc. let. *Quadragesimo anno*: *AAS* 6 (June 1, 1931) 213.
[36] Cf. Constant van Gestel, *La dottrina sociale della Chiesa*, 586.

Before constituting Catholic socialist associations, as that from Austria, *Quadragesimo anno*, answering to the demand of Vienne nuncio, it is answered:

> And numerous are the Catholics who, although they clearly understand that Christian principles can never be abandoned or diminished seem to turn their eyes to the Holy See and earnestly beseech Us to decide whether this form of Socialism has so far recovered from false doctrines that it can be accepted without the sacrifice of any Christian principle and in a certain sense be baptized. That We, in keeping with Our fatherly solicitude, may answer their petitions, We make this pronouncement: Whether considered as a doctrine, or an historical fact, or a movement, Socialism, if it remains truly Socialism…, cannot be reconciled with the teachings of the Catholic Church because its concept of society itself is utterly foreign to Christian truth[37].

Nevertheless, Pope Pius XI concludes,

> if Socialism, like all errors, contains some truth, it is based nevertheless on a theory of human society peculiar to itself and irreconcilable with true Christianity. Religious socialism, Christian socialism, are contradictory terms; no one can be at the same time a good Catholic and a true socialist[38].

3.5.2. Encyclical *Caritate Christi*

The encyclical *Caritate Christi* was issued in May 3, 1932 and it is dedicated to Sacred Heart of Jesus. By it, the Roman pontiff stimulates the believers to use it for „endeavor to withstand, by every possible effort, the calamities by which civil society is now afflicted and those yet graver calamities threatening it in the future" and, thus, to be united „all our forces together into one solid band against these hostile ranks which are hostile both to God and to mankind"[39].

Among these „ranks" Pius XI includes communists as well, he writes about them:

> Furthermore – and this may be called the most perilous of all these evils – the enemies of all order, whether they be called Communists or by some other name, exaggerating the very grave straits of the economic crisis, in this great perturbation of morals, with extreme audacity, direct all their efforts to one end, seeking to cast away every bridle from their necks, and breaking the bonds of all law both human and divine, wage an atrocious war against all religion and against God Himself; in this it is their purpose to uproot utterly all knowledge and sense of religion from the minds of men, even from the tenderest age, for they know

---

37 Pius XI, Enc. let. *Quadragesimo anno*: *AAS* 6 (June 1, 1931) 215.

38 Pius XI, Enc. let. *Quadragesimo anno*: *AAS* 6 (June 1, 1931) 216. Cf. Bartolomeo Sorge, *Introduction in Church social doctrine*, 36.

39 Pius XI, Enc. let. *Caritate Christi* (May 3, 1932): *AAS* 6 (June 1, 1932) 178, 183.

well that if once the Divine law and knowledge were blotted out from the minds of men there would now be nothing that they could not arrogate to themselves[40].

3.5.7. Encyclical *Divini Redemptoris*

In this encyclical, issued in 1937, in March 19, in the solemnity of St. Joseph, head of universal Church, Pius XI analyzes and denies atheist communism, because Christian civilization, established by Jesus Christ is jeopardy by „is bolshevistic and atheistic Communism, which aims at upsetting the social order and at undermining the very foundations of Christian civilization"[41] through its principles of dialectical and historical materialism. The document is divided in five main sections: I) Church attitude towards communism; II) Communism doctrine and its consequences; III) Church bright doctrine; IV) Remedies and means; V) Ministers and aids of this Church social work[42].

The encyclical *Divini Redemptoris* is the most important communism doctrinal treating. Pius XI begins by reminding the teaching of his predecessors and his own interventions[43]. However, „yet despite Our frequent and paternal warning the peril only grows greater from day to day because of the pressure exerted by clever agitators"[44].

In the second part of the encyclical, the pope describes pseudo-mysticism, materialistic communism doctrine and its consequences in private, family and civil life[45]. Thus, about so-called mysticism, the pope finds:

> The Communism of today, more emphatically than similar movements in the past, conceals in itself a false messianic idea. A pseudo-ideal of justice, of equality and fraternity in labor impregnates all its doctrine and activity with a deceptive mysticism, which communicates a zealous and contagious enthusiasm to the multitudes entrapped by delusive promises[46].

Referring to materialism related to communism, materialism that was preached by the ideologists of this movement, Pius XI writes:

> The doctrine of modern Communism, which is often concealed under the most seductive trappings, is in substance based on the principles of dialectical and

[40] Pius XI, Enc. let. *Caritate Christi*: *AAS* 6 (June 1, 1932) 180.

[41] Pius XI, Enc. let. *Divini Redemptoris* (March 19, 1937): *AAS* 4 (March 31, 1937) 66.

[42] Cf. Hervé Carriere, *The Social Doctrine of the Church revisited. A Guide for study*, Pontificio Consiglio „Iustitia et Pax", Città del Vaticano 1990; trans. It., *Dottrina sociale. Nuovo approcio all'insegnamento sociale della Chiesa*, San Paolo, Cinisello Balsamo (Milano) 1993, 98.

[43] Constant van Gestel, *La dottrina sociale della Chiesa*, 601.

[44] Pius XI, Enc. let. *Divini Redemptoris*: *AAS* 4 (March 31, 1937) 68.

[45] Constant van Gestel, *La dottrina sociale della Chiesa*, 602.

[46] Pius XI, Enc. let. *Divini Redemptoris*: *AAS* 4 (March 31, 1937) 69.

> historical materialism previously advocated by Marx, of which the theoricians of bolshevism claim to possess the only genuine interpretation. According to this doctrine there is in the world only one reality, matter, the blind forces of which evolve into plant, animal and man… In such a doctrine, as is evident, there is no room for the idea of God; there is no difference between matter and spirit, between soul and body; there is neither survival of the soul after death nor any hope in a future life. Insisting on the dialectical aspect of their materialism, the Communists claim that the conflict which carries the world towards its final synthesis can be accelerated by man. Hence they endeavor to sharpen the antagonisms which arise between the various classes of society. Thus the class struggle with its consequent violent hate and destruction takes on the aspects of a crusade for the progress of humanity. On the other hand, all other forces whatever, as long as they resist such systematic violence, must be annihilated as hostile to the human race[47].

Another point treated by the pontiff is regarding to the fate of human being and family, as it is seen by communism:

> Communism, moreover, strips man of his liberty, robs human personality of all its dignity, and removes all the moral restraints that check the eruptions of blind impulse. There is no recognition of any right of the individual in his relations to the collectivity; no natural right is accorded to human personality… In man's relations with other individuals, besides, Communists hold the principle of absolute equality, rejecting all hierarchy and divinely-constituted authority, including the authority of parents… Nor is the individual granted any property rights over material goods or the means of production… Refusing to human life any sacred or spiritual character, such a doctrine logically makes of marriage and the family a purely artificial and civil institution, the outcome of a specific economic system. There exists no matrimonial bond of a juridico-moral nature that is not subject to the whim of the individual or of the collectivity. Naturally, therefore, the notion of an indissoluble marriage-tie is scouted. Communism is particularly characterized by the rejection of any link that binds woman to the family and the home[48].

More, the pope says that communism doesn't allow woman to be a woman, averting her from domestic life and care of children who are left to the community. Woman, as the man, is „thrown" in public life and collective production process[49]. Could we speak here about woman emancipation, as says communism, or it is more woman, mother and wife defeminisation?

Another consequence that communist theories may provoke, after that Pius XI provided those ones for individual and family, refers to society. He asks himself: „What would be the condition of a human society based on such materialistic tenets?" and answers:

---

[47] Pius XI, Enc. let. *Divini Redemptoris*: *AAS* 4 (March 31, 1937) 69.
[48] Pius XI, Enc. let. *Divini Redemptoris*: *AAS* 4 (March 31, 1937) 70-71.
[49] Cf. Pius XI, Enc. let. *Divini Redemptoris*: *AAS* 4 (March 31, 1937) 71.

> It would be a collectivity with no other hierarchy than that of the economic system. It would have only one mission: the production of material things by means of collective labor, so that the goods of this world might be enjoyed in a paradise where each would „give according to his powers" and would „receive according to his needs"[50].

Collectivity, says the pope, is not other thing than to serve the man, without being interested in his own good. Man's enslavement is made „even violence could be legitimately exercises to dragoon the recalcitrant against their wills". Communism, says Pius XI, „claim to inaugurate a new era and a new civilization which is the result of blind evolutionary forces culminating in a humanity without God"[51].

Concluding the analyzis of communist doctrines, Pope Pius XI writes:

> Such, Venerable Brethren, is the new gospel which bolshevistic and atheistic Communism offers the world as the glad tidings of deliverance and salvation! It is a system full of errors and sophisms. It is in opposition both to reason and to Divine Revelation. It subverts the social order, because it means the destruction of its foundations; because it ignores the true origin and purpose of the State; because it denies the rights, dignity and liberty of human personality[52].

After showing the features of communist doctrine and its consequences for the individual, family and society, Pius XI provides the painful consequences, already visible in Russia[53], Mexico[54] and Spain[55], deploring the condemnation and assasination of clerics and laymen[56].

---

[50] Pius XI, Enc. let. *Divini Redemptoris*: *AAS* 4 (March 31, 1937) 71.

[51] Cf. Pius XI, Enc. let. *Divini Redemptoris*: *AAS* 4 (March 31, 1937) 71-72.

[52] Pius XI, Enc. let. *Divini Redemptoris*: *AAS* 4 (March 31, 1937) 72.

[53] In October 1917, after the Bolshevik Revolution, in Russia the monarchy was overthrown and it was instaurated socialist ordering, a fact that lead to civil war, that lasted since 1918 till 1923, finishing with the victory of Bolshevik forces. In December 30, 1922, by signing the Treaty between Russian Soviet Federative Socialist Republic, Ukraine, Belarus and TranscaucasiaUSSR was born, an empire that will exist till 1991. Persecution against religion assumed to USSR maximum rates, especially in the first part of Stalin governing (till the beginning of Soviet-German war in 1941).

[54] In 1926, president of Mexico, the communist Plutarco Elías Calles, who affirmed that „Church itself is the cause of all Mexico evils", he issued a decree known as „Calles Law", where the anticlerical provisions of Mexican Constitution from 1917 were reconffirmed. This fact lead to rebellion of so-called „cristeros" (= Christ partisans), also called „Cristiada". Another consequence of this law was the fact that during 1926-1934 there were assisinated at least 40 priests. If before the rebellion in Mexico there were over 4.500 priests, in 1934 remained only 334 priests authorized by state for 15 million of believers. In 1935, 17 Mexican states didn't have a clergy (cf. http://it.wikipedia.org/wiki/Legge_Calles, [accessed at 11.03.2014]).

[55] The pope refers to civil war burst in Spain in 1936 between nationalists lead by the General Francisco Franco and Marxist Republicans, ardent persecutors of Catholic Church.

[56] Cf. Pius XI, Enc. let. *Divini Redemptoris*: *AAS* 4 (March 31, 1937) 74-76.

But, especially,

> For the first time in history we are witnessing a struggle, cold-blooded in purpose and mapped out to the least detail, between man and „all that is called God" (*2Thes* 2,4). Communism is by its nature anti-religious. It considers religion as „the opiate of the people" because the principles of religion which speak of a life beyond the grave dissuade the proletariat from the dream of a Soviet paradise which is of this world[57].

But, here says Pius XI, communism couldn't and will not be able to realize its aims even on economic plan. Even if in Russia it got some material successes, it didn't succeed to accomplish what it promised, „in spite of slavery imposed on millions of men", slavery that as the pontiff says, in a such system, replaces the morality[58].

Pope's condemnation doesn't refer

> en masse the peoples of the Soviet Union. For them We cherish the warmest paternal affection. We are well aware that not a few of them groan beneath the yoke imposed on them by men who in very large part are strangers to the real interests of the country. We recognize that many others were deceived by fallacious hopes. We blame only the system, with its authors and abettors[59].

In the third part of the encyclical, the pope opposes to communist doctrine the bright teaching of Church and in the forth part he indicates the remedies and means that must be used for society rescue. Pius XI launches an appeal to the ministers and Church social work auxiliaries: priests, laymen, *Catholic Action* and related organizations, professional organizations, especially of workers, everybody who believes in God. Finally, he addresses to those who were seduced by communism and he concludes his encyclical putting the action of Catholic Church against communism under the powerful head of Church, St. Joseph, he himself being a worker[60].

3.7. Pius XII

Elected on the throne of St. Peter in the year when Second World War started, Eugenio Pacelli dedicated his first years of papacy to the effort to restore peace in the world, being, in majority of his interventions, against slaughter that included especially Europe, memorable remaining his phrase: „Nothing is lost with peace, everything may be lost with war"[61].

---

[57] Pius XI, Enc. let. *Divini Redemptoris*: *AAS* 4 (March 31, 1937) 76.

[58] Cf. Pius XI, Enc. let. *Divini Redemptoris*: *AAS* 4 (March 31, 1937) 76-77.

[59] Pius XI, Enc. let. *Divini Redemptoris*: *AAS* 4 (March 31, 1937) 77.

[60] Constant van Gestel, *La dottrina sociale della Chiesa*, 604.

[61] Pius XII, *Radio message addressed to governors and people in imminent danger of war*: *AAS* 10 (September 11, 1939) 334.

But, in front of communism advance towards Central Europe, ascent to power, in some western countries, of left parties, of oppression started by communist Governments from Eastern Europe against Catholic Church, after the war, Pius XII takes attitude towards communism and is openly against it.

3.7.1. Decree of the Holy Office from July 1, 1949

In July 1, 1949, with approval of Holy Father, the Holy Office, current Congregation for Faith Doctrine, issued a document that, besides all previous doctrinal condemnations, imposes some disciplinary sanctions to the believers who supported and favoured communism. Here it is the entire text of this decree:

> To this Supreme Congregation there were addressed the following questions:
> 1. whether it is lawful to join Communist Parties or to favour them;
> 2. whether it is lawful to publish, disseminate, or read books, periodicals, newspapers or leaflets which support the teaching or action of Communists, or to write in them;
> 3. whether the faithful who knowingly and freely perform the acts specified in questions 1 and 2 may be admitted to the Sacraments;
> 4. whether the faithful who profess the materialistic and anti-Christian doctrine of the Communists, and particularly those who defend or propagate this doctrine, contract *ipso facto* excommunication specially reserved to the Apostolic See as apostates from the Catholic faith.
> The Most Eminent and Most Reverend Fathers entrusted with the supervision of matters concerning the safeguarding of Faith and morals, having previously heard the opinion of the Reverend Lords Consultors, decreed in the plenary session held on Tuesday (instead of Wednesday), June 28, 1949, that the answers should be as follows:
> To 1. in the negative: because Communism is materialistic and anti-Christian; and the leaders of the Communists, although they sometimes profess in words that they do not oppose religion, do in fact show themselves, both in their teaching and in their actions, to be the enemies of God, of the true religion and of the Church of Christ;
> to 2. in the negative: they are prohibited *ipso iure* (cf. Can. 1399 of the *Codex Iuris Canonici*);
> to 3. in the negative, in accordance with the ordinary principles concerning the refusal of the Sacraments to those who are not disposed;
> to 4. in the affirmative[62].

[62] CONGREGATION OF HOLY OFFICE, *Decree. Answer concerning doubts regardingcommunism*, in *AAS* 8 (July 2, 1949) 334.

The meaning of this decree was taken by Pius XII in the radio message addressed to the Congress LXXIII of German Catholics, regarding the new social order, from September 4, 1949. In it, Pope Pacelli declares that anti-communism of the Church is inspired only from the care to save Christian civilization:

> When recently a binding for all Catholics dividing line has been drawn between the Catholic faith and the atheistic communism, so it was for the same reason, namely to raise a dam to save – not only the workers but all without exception, before God and the worship negating Marxism[63].

3.7.2. Apostolic letter *Sacro vergente anno*

The apostolic letter *Sacro vergente anno* was issued by Pope Pius XII in July 7, 1952 and, through it, he was dedicating Russia to Immaculate Heart of Mary. Having in his eyes the situation of Chrisitians from Soviet colossus, Pius XII always condemns communism, writing:

> Undoubtedly, we condemned and rejected – as the obligation of our service requires – errors that authors of atheistic communism learn them and are striving to propagate to great damage and destruction of citizens... I have revealed and reproved these lies, they are often presented in false appearances of truth, just because we have towards you (Russian peoples – Ed.) a fatherly affection and we seek for your good. Indeed, we are firmly ensured that these errors can cause you only multiple damages because they do not only remove from your soul that supernatural light and those supreme caresses originating from piety and worship to God, but they also plunder you from human dignity and true freedom due to citizens[64].

3.7.3. *Christmas radio message „Col cuore aperto"* from 1955

In the *Christmas radio message* from 1955, Pope Pacelli returns to communism condemnation:

> We reject communism as a social system under Christian doctrine and must affirm especially the foundations of natural law. For the same reason, we reject the opinion that Christian should see communism as a phenomenon or a stage along history, almost a necessary evolutionary moment of it, and to accept it, therefore, as being practically decreed by divine Providence[65].

---

[63] Pius XII, *Radio message addressed to the participants of Congress LXXIII of German Catholics* (September 4, 1949): *AAS* 41 (1949) 461.

[64] Pius XII, Ap. let. *Sacro vergente anno* (July 7, 1952): *AAS* 44 (1952) 505-511.

[65] Pius XII, *Christmas radio message* (December 24, 1955): *AAS* 1 (January 28, 1956) 33.

3.7.5. Interventions of Pius XII in the context of persecutions of Catholic Church from Eastern European countries

Before the persecution initiated by communist regimes established in Eastern European countries against Church, Pope Pius XII reacts with a series of letters by which he joins the sufferings endured by Catholic believers, no matter what rite they are, from these countries.

In October 28, 1951, Pius XII addresses with the apostolic letter *Impensiore caritate* to believers from Czechoslovakia, where he deplores the situation of Catholic Church from this country[66], as he does in March 25, 1952, when he addresses bishops, clergy and Romanian people the apostolic letter *Veritatem facientes*. In it, indirectly, he condemns communism because of its anticatholic attitude, showed, especially, by outlawing Greek-Catholic Church, by prohibiting religious communities, by nationalizing (the pope speaks about prohibition) confessional schools, by arresting, exiling or imposing to forced works of clergy, by repealing the right to access of Catholics to written mass-media[67]. Oppressed religion, „ the foundations of society themselves are shaking, and citizens cannot achieve real prosperity and happiness”[68].

In June 29, 1956, during the solemnity of apostles Peter and Paul, Pius XII issues the apostolic letter *Dum maerenti animo* about persecuted Church in Eastern Europe. The pontiff starts his letter writing that, with grieving heart, while he remembers the situation of Churches in the region in the middle of XV century, when they were threatened by Ottoman danger, takes into consideration their actual grave situation because of persecutions they are suffering on behalf of atheist materialism, and then he enumerates the grave conditions:

> As you know from experience, for more than ten years, the Church of Christ is private, although not everywhere in the same way, the rights to his pious and religious associations are dissolved and dispersed violently; sacred pastors are hindered in their serving when they are not deported, exiled or imprisoned;

[66] Pius XII, Ap. let. *Impensiore caritate* (October 28, 1951): *AAS* 16 (November 15, 1951) 768-772.

[67] Romanian Greek-Catholic Church was thrown out of law by a governmental decree in December 1, 1948 and stopped to exist officially. All bishops were arrested, incarcerated or expelled in the decree moment; foreign Catholic priests were expelled and a part of the Romanian ones were closed as well. Greek-Catholic bishoprics were dissolved; only two out of five Romano-Catholic dioceses were officially recognized. All Church schools and instituts were closed. As in other countries, communist regime from Romania tried to create a schismatic (national) Catholic Church. Catholic mass-media was thrown out of law and closed; all religious houses were seized and closed (Emil Diac, *Pope Pius XII, defender of human rights*, Sapientia, Iasi 2013, 121-122).

[68] Pius XII, Ap. let. *Veritatem facientes* (March 25, 1952): *AAS* 5 (April 12, 1952) 249-253.

> even it is claiming, with an arbitrary courage, to suppress Eastern Rite dioceses and pushing, by all means, the clergy and believers to schism. We know, moreover, that not a few are persecuted in every way because they freely and courageously their faith and because they defend it valiantly. What saddens us most is that the minds of children and young people are stuffed with false and perverted teachings in order to remove them from God and His holy commandments, with great damage to present life and danger to the future one[69].

Nor the Hungarian people was deprived of parental care of Pope Pius XII, especially after the tragic events from 1956, when the Soviet tanks drown in blood the so-called Hungarian revolt. A first intervention in favour of Hungarian Christians was the encyclical *Luctuosissimi eventus* from October 28, 1956, where, besides the urge to pray for peace in Hungary, he condemns Soviet intervention, writing:

> May all men come to realize that today's unsettled international order cannot be stabilized by an armed might which brings many to their death, nor by that violence inflicted upon citizens…, nor by those deceitful fictions which corrupt the mind and are as repugnant to the rights of a civic and Christian conscience as they are to the rights of the Church. Nor can the breath of just freedom ever be extinguished by external force[70].

After some days, there followed the encyclical *Datis nuperrime* (November 5, 1956), that returned to situation in Hungary, being condemned again Soviet intervention in this country for keeping a regime strange to Hungarian people:

> There is being shed again in the cities, towns, and villages of Hungary the blood of citizens who long with all their hearts for their rightful freedom. National institutions which had just been restored have been overthrown again and violently destroyed. A blood-drenched people have been reduced once more to slavery by the armed might of foreigners[71].

3.8. John XXIII

Years '60 and '70 represent a period of great changes. The incipient crisis of Marxist ideology and Council II from Vatican set in motion a situation wall against wall between Church and real socialism. Although all were failed, in this phase the attempts to realize different forms of „real socialism" multiply: Yugoslav „self-managed communism", „Spring in Prague" (1968); „human socialism" in Cuba, „parlamentary Marxism" of

---

[69] Pius XII, Ap. let. *Dum maerenti animo* (June 29, 1956): *AAS* 48 (1956) 549-554.

[70] Pius XII, Enc. let. *Luctuosissimi eventus* (October 28, 1956): *AAS* 15 (October 30, 1956) 741-744.

[71] Pius XII, Enc. let. *Datis nuperrime* (November 5, 1956): *AAS* 16 (November 24,1956) 748-749.

Allende in Chile. The European socialism streams take the way of western democracy and remove from Marxist ideology[72].

Meanwhile, the Church changes its attitude and move from violent clash to dialectical confrontation, due to progresses made by conciliar renewal. In particular, the teaching of the encyclical *Pacem in terris* of Pope John XXIII was decisive, elected on the papal chair in 1958. In this encyclical, Pope Roncalli makes difference between ideology and historical movements[73], writing that

> make a clear distinction between false philosophical teachings regarding the nature, origin, and destiny of the universe and of man, and movements which have a direct bearing either on economic and social questions, or cultural matters or on the organization of the state, even if these movements owe their origin and inspiration to these false tenets. While the teaching once it has been clearly set forth is no longer subject to change, the movements, precisely because they take place in the midst of changing conditions, are readily susceptible of change. Besides, who can deny that those movements, in so far as they conform to the dictates of right reason and are interpreters of the lawful aspirations of the human person, contain elements that are positive and deserving of approval?[74]

This difference had to lead Catholics to overcoming a simply negative photics and condemnation before the historical accomplishments of different socialism forms and had to lead Church to the issue related to the presence of positive elements that respond to the men fair aspirations in historical movements born from Marxism[75].

However, two years before *Pacem in terris*, in the encyclical *Mater et Magistra*, issued in May 15, 1961, John XXIII condemns communism, especially in the first part, where he analyzes previous social magisterium. Referring to the encyclical *Quadragesimo anno* of Pius XI, John XXIII reminds that this one showed

> the fundamental opposition between Communism and Christianity, and made it clear that no Catholic could subscribe even to moderate Socialism. The reason is that Socialism is founded on a doctrine of human society which is bounded by time and takes no account of any objective other than that of material well-being. Since, therefore, it proposes a form of social organization which aims solely at production, it places too severe a restraint on human liberty, at the same time flouting the true notion of social authority [76].

---

[72] Cf. Bartolomeo Sorge, *Introduction to Church social doctrine*, 48-49.
[73] Bartolomeo Sorge, *Introduction to Church social doctrine*, 48-49.49.
[74] John XXIII, Enc. let. *Pacem in terris* (April 11, 1963): *AAS* 5 (April 20,1963) 300.
[75] Bartolomeo Sorge, *Introduction to Church social doctrine*, 49.
[76] John XXIII, Enc. let. *Mater et Magistra* (May 15, 1961): *AAS* 8 (July 15, 1961) 408.

Below, writing about the right to private property, denied by Marxist ideology, John XXIII says that

> history and experience testify that in those political regimes which do not recognize the rights of private ownership of goods, productive included, the exercise of freedom in almost every other direction is suppressed or stifled. This suggests, surely, that the exercise of freedom finds its guarantee and incentive in the right of ownership [77].

In the forth part of the encyclical, the pope analyzes truncated or erroneous ideologies and, even without mentioning them explicitly, he condemns communist theories (and not only that):

> The attempt to find a solution to this problem has given birth to a number of theories. Some of these – were little more than ephemeral; others have undergone, and are still undergoing, substantial change; others again are proving themselves less and less attractive to modern man. Why is this? It is because these ideologies do not take account of the whole man, nor even of his most important part. In particular, they take little account of certain inevitable human weaknesses such as sickness and suffering, weaknesses which even the most advanced economic and social systems cannot completely eliminate. Finally, they fail to take account of that deep-rooted sense of religion which exists in all men everywhere, and which nothing, neither violence nor cunning, can eradicate. The most fundamental modern error is that of imagining that man's natural sense of religion is nothing more than the outcome of feeling or fantasy, to be eradicated from his soul as an anachronism and an obstacle to human progress[78].

Then, the pope shows the worst error of modernity, condemning, indirectly communism as well:

> The most perniciously typical aspect of the modern era consists in the absurd attempt to reconstruct a solid and fruitful temporal order divorced from God, who is, in fact, the only foundation on which it can endure. In seeking to enhance man's greatness, men fondly imagine that they can do so by drying up the source from which that greatness springs and from which it is nourished. They want, that is, to restrain and, if possible, to eliminate the soul's upward surge toward God [79].

3.9. Paul VI

Conciliar renewal started by St. John XXIII was continued by his successor on St. Peter's throne, blessed Pope Paul VI, elected in 1963 and who lead Church destinies till 1978.

---

[77] John XXIII, Enc. let. *Mater et Magistra*: *AAS* 8 (July 15, 1961) 427.
[78] John XXIII, Enc. let. *Mater et Magistra*: *AAS* 8 (July 15, 1961) 451-452.
[79] John XXIII, Enc. let. *Mater et Magistra*: *AAS* 8 (July 15, 1961) 452-453.

3.9.1. Encyclical *Ecclesiam suam*

In the encyclical *Ecclesiam suam*, issued in August 6, 1964, Pope Paul VI condemns atheist ideologies, that do not only deny God, but confess openly and support a program of human education and political behaviour that aims „are setting men free from false and outworn notions about life and the world and are, they claim, putting in their place a scientific conception that is in conformity with the needs of modern progress"[80]. And the Pope goes on:

> This is the most serious problem of our time. We are firmly convinced that the theory on which the denial of God is based is utterly erroneous. This theory is not in keeping with the basic, undeniable requirements of thought. It deprives the reasonable order of the world of its genuine foundation. This theory does not provide human life with a liberating formula but with a blind dogma which degrades and saddens it. This theory destroys, at the root, any social system which attempts to base itself upon it. It does not bring freedom. It is a sham, attempting to quench the light of the living God… These are the reasons which compel us, as they compelled our predecessors and, with them, everyone who has religious values at heart, to condemn the ideological systems which deny God and oppress the church-systems which are often identified with economic, social and political regimes, amongst which atheistic communism is the chief. It could be said that it is not so much that we condemn these systems and regimes as that they express their radical opposition to us in thought and deed. Our regret is, in reality, more sorrow for a victim than the sentence of a judge[81].

After declaring this condemnation, Paul VI refers to Church of silence, in other words, to so many local Churches, especially in Eastern Europe, reduced to silence by atheist regimes that had there the power[82].

3.9.2. Encyclical *Populorum progressio*

Even if it doesn't speak and condemn explicitly communism, in this encyclical, issued in March 26, 1967, Paul VI makes it, however, implicitly, including communist doctrine among atheist teachings, writing that „every form of social action involves some doctrine; and the Christian rejects that which is based on a materialistic and atheistic philosophy, namely one which shows no respect for a religious outlook on life, for freedom or human dignity"[83].

---

[80] Paul VI, Enc. let. *Ecclesiam suam* (August 6, 1964), no. 103: *AAS* (August 20, 1964) 651.

[81] Paul VI, Enc. let. *Ecclesiam suam*, no. 104-105: *AAS* (August 20, 1964) 651-652.

[82] Cf. Paul VI, Enc. let. *Ecclesiam suam*, no. 107-108: *AAS* (August 20, 1964) 652-653.

[83] Paul VI, Enc. let. *Populorum progressio* (March 26, 1967), no. 39: *AAS* 4 (April 15, 1967) 276.

3.9.3. Apostolic letter *Octogesima adveniens*

Pope Paul VI returns in this apostolic letter from May 14, 1971 to the same difference between ideologies and historical movements already met at John XXIII. Here, Pope Montini overcomes previous generality and applies this difference explicitly to the confruntation between Christians and Marxists. The pontiff reaffirms, first of all, the unacceptability of Marxist ideology[84], situating himself on the same line with the decree of Holy Office from 1949:

> The Christian who wishes to live his faith in a political activity which he thinks of as service cannot without contradicting himself adhere to ideological systems which radically or substantially go against his faith and his concept of man. He cannot adhere to the Marxist ideology, to its atheistic materialism, to its dialectic of violence and to the way it absorbs individual freedom in the collectivity, at the same time denying all transcendence to man and his personal and collective history [85].

Further, Paul VI dedicates an ample space to the socialism analyzis, where some of Christians try to recognize some of aspirations they have in the name of faith. Althouth different depending on continents or cultures, Paul VI writes that all its forms are, in most of cases, incompatible with faith. The pontiff condemns socialism and, as a result, „the historical socialist movements, which remain conditioned by the ideologies from which they originated"[86].

Making difference between different streams within marxism, the pope enumerates some features of these ones, that, without telling, are contrary to Christian faith: active practice of class strike, „struggle to be pursued and even stirred up in permanent fashion"[87]; „the collective exercise of political and economic power under the direction of a single party, which would be the sole expression and guarantee of the welfare of all, and would deprive individuals and other groups of any possibility of initiative and choice"[88]; historical materialism and deny of any transcendence. A more attenuated form, but more seductive, that Marxism wears, is, in the opinion of Paul VI, „scientific activity, as a rigorous method of examining social and political reality, and as the rational link, tested by history, between

---

[84] Cf. Bartolomeo Sorge, *Introduction to Church social doctrine*, 50.

[85] Paul VI, Ap. let. *Octogesima adveniens* (May 14, 1971), no. 26: *AAS* 6 (June 30, 1971) 420.

[86] Paul VI, Ap. let. *Octogesima adveniens*, no. 31: *AAS* 6 (June 30, 1971) 423.

[87] Paul VI, Ap. let. *Octogesima adveniens*, no. 33: *AAS* 6 (June 30, 1971) 423.

[88] Paul VI, Ap. let. *Octogesima adveniens*, no. 33: *AAS* 6 (June 30, 1971) 424.

theoretical knowledge and the practice of revolutionary transformation"[89]. Why is this form condemned? Because,

> this type of analysis gives a privileged position to certain aspects of reality to the detriment of the rest, and interprets them in the light of its ideology, it nevertheless furnishes some people not only with a working tool but also a certitude preliminary to action: the claim to decipher in a scientific manner the mainsprings of the evolution of society[90].

Conclusions

I analyzed some of pontifical documents issued with popes' approval, where communism is condemned, either as doctrine or as action. I concluded this presentation with Pope Paul VI, because I considered to be inopportune to present in a limited space the entire anticommunism teaching and activity of St. John Paul II, who – it is recognized by the absolute majority of historians – had an enormous contribution to communist regimes failure in Eastern Europe, fact that shows better that anything else that this pontiff, victim of this ideology, he was always against „red plague" that caused countless victims, including on faith reason, it is enough to remember the sacrifice of the blessed bishop and martyr Anton Durcovici and other bishops, priests, monks and nuns, and simple believers who remained faithful to Christ, unwilling to stain conscience betraying the Savior and Church. And, whereas *historia magistra vitae est*, their example, today, when we enjoy freedom to confess freely our faith, it must be an incentive to us to live our faith as they lived and not to allow to be seduced by other ideologies that, even don't deny openly God, remove us from him. Let's not prove by our life that their and other martyrs of communist regimes sacrifice was in vain, but to follow the Lamb wherever he goes (cf. *Ap* 14,4).

[89] Paul VI, Ap. let. *Octogesima adveniens*, no. 33: *AAS* 6 (June 30, 1971) 424.
[90] Paul VI, Ap. let. *Octogesima adveniens*, no. 33: *AAS* 6 (June 30, 1971) 424.

CĂRȚILE NOASTRE

Eduard Ferenț, *Răscumpărarea omului de către Isus Cristos în lumina învățăturii sfântului Toma de Aquino*, Iaşi 2014, 352 p., 14x20, ISBN 978-606-578-136-8.

Întruparea Cuvântul lui Dumnezeu constituie evenimentul cel mai sublim din istoria omenirii: Cuvântul lui Dumnezeu s-a născut după carne o singură dată şi o dată pentru totdeauna. Adevărul întrupării şi al răscumpărării a fost şi este mereu viu şi actual pentru omul din toate timpurile.

Chiar dacă sfântul Toma de Aquino trăit într-o epocă istorică precedentă nouă, nu pentru aceasta trebuie considerat ca învechit, dimpotrivă el rămâne în continuare un punct de referință important pentru teologia actuală, chiar dacă, în sine, gândirea sa pătrunde doar un filon de aur al minei nespus de bogate a misterului lui Cristos, doar o fațetă a misterului mântuirii.

Noul studiu al pr. dr. Eduard Ferenț, având ca titlu *Răscumpărarea omului de către Isus Cristos în lumina învățăturii sfântului Toma de Aquino*, apărut recent la Editura Sapientia, îşi propune să reliefeze câteva aspecte ale misterului răscumpărării omului în Cristos din perspectiva sfântului Toma de Aquino, cel care şi-a dedicat întreaga viață studiului şi aprofundării misterelor sacre.

Studiul propriu-zis al acestei teme este precedat, în prima parte a cărții, de o biografie a sfântului Toma, necesară pentru a înțelege gândirea sa. Partea a doua a lucrării tratează teologia răscumpărării omului din perspectiva Doctorului Angelic. Răscumpărarea omului a fost înfăptuită în momentul în care Mântuitorul l-a deposedat pe diavol de puterea sa, în momentul în care l-a redus la neputință pe cel care avea putere asupra morții. Astfel, omul a fost eliberat din sclavia păcatului şi a dobândit bunurile escatologice. Temele soteriologice tratate în această lucrare sunt dezvoltate potrivit metodei teologiei dogmatice, pornind de la izvorul tuturor ştiințelor teologice, Sfânta Scriptură, mergând pe urma Sfinților Părinți şi ajungând la definirea învățăturii despre dobândirea răscumpărării la sfântul Toma.

Concepția sfântului Toma despre răscumpărare este adesea calificată de unii ca eclectică, adică o îmbinare a efectelor pătimirii lui Cristos cu acelea ale învierii. Pr. Ferenț subliniază însă că o astfel de percepție nu poate fi decât superficială. Nucleul teologic al răscumpărării omului din perspectiva sfântului Toma reiese clar din ultima parte a chestiunii 48 din *Summa theologiae*: „Pătimirea lui Cristos în forța dumnezeirii acționează drept cauză eficientă; în forța voinței sufletului lui Cristos acționează drept cauză meritorie; dacă apoi este considerată în carnea însăşi a lui Cristos, acționează

sub formă de satisfacție, întrucât de ea am fost eliberați de pedeapsă; acționează apoi sub formă de sacrificiu, întrucât prin intermediul ei am fost reconciliați cu Dumnezeu".

Teologia răscumpărării, ca realitate obiectivă înfăptuită în Cristos prin misterele vieții sale şi ca realitate oferită necontenit omului, reprezintă nucleul gândirii teologice a sfântului Toma de Aquino. Ea poate contribui eficient atât la formarea conştiinței noastre, cât şi la schimbarea atitudinii comportamentale față de Răscumpărătorul nostru.

Ştefan Tamaş

Florin Spătariu, *Polifonii sacre pentru liturgia catolică*, Iaşi 2014, 88 p., 17x24, ISBN 978-606-578-135-1.

Vorbind despre rolul muzicii sacre în liturgia Bisericii, Conciliul al II-lea din Vatican se exprimă astfel în Constituția despre liturgie *Sacrosanctum Concilium*: „Tradiția muzicală a Bisericii universale constituie o comoară de o valoare inestimabilă şi ea are întâietate asupra altor expresii ale artei; cântul sacru constituie o parte necesară şi integrantă a liturgiei catolice. Desigur, cântul sacru a fost proslăvit atât de Sfânta Scriptură, cât şi de sfinții părinți şi de pontifii romani care în vremea din urmă, începând cu papa Pius al X-lea, au subliniat cu tărie funcția de slujire a muzicii sacre în serviciul divin. De aceea muzica sacră va fi cu atât mai sfântă cu cât va fi mai strâns legată de acțiunea liturgică, fie exprimând mai plăcut rugăciunea sau favorizând unitatea, fie contribuind la o mai mare solemnitate a riturilor sacre" (nr. 112).

Acest îndemn al Conciliului a fost preluat de părintele Florin Spătariu, profesor de muzică sacră la Institutul Teologic Romano-Catolic din Iaşi şi dirijor al Corului Mare al catedralei din Iaşi, care, prin volumul apărut recent la Editura „Sapientia": *Polifonii sacre pentru liturgia catolică*, intenționează să contribuie la îmbogățirea repertoriului de muzică sacră liturgică, aşa cum mărturiseşte el însuşi în introducerea cărții: „Trecute prin laboratorul muzical al Corului Mare al catedralei catolice din Iaşi, inspirate şi meşteşugite în momente de tăcere sau de tumultum sufletesc, dorite mereu în slujba muzicii sacre de calitate şi filtrate prin solul ştiinței muzicale, lucrările din acest volum sunt dăruite corurilor mixte doritoare de muzică sacră de factură catolică".

Partiturile din *Polifonii sacre pentru liturgia catolică* sunt structurate în două părți; prima parte conține diverse compoziții şi armonizări ale autorului; partea a doua, în schimb, cuprinde imnuri corale construite pe baza unor texte ale părintelui Claudiu Dumea, traducere şi prelucrare ale imnurilor din Liturgia Orelor şi publicate în volumul *Jubilate Deo*. „Din punct

de vedere al construcției muzicale, unele pagini se dezvoltă preponderent armonic, altele sub forma unor mici imitații polifonice. Acompaniamentul instrumental este rezervat orgii clasice şi apare, fie sub forma dublării vocilor corale, fie sub forma unui acompaniament diferit de mersul vocilor din cor".

Mesajul pieselor muzicale adunate în acest volum se deduce din „căldura" şi pacea care emană din interpretarea acestor piese. Ele vor să creeze condițiile necesare pentru dezvoltarea spiritului religios necesar comuniunii cu Dumnezeu. Asemenea razelor solare, cântecele stimulează încolțirea „semințelor speranței" şi dezvoltarea „plantelor recunoştinței" atât în inimile celor care le vor pregăti, cât şi în ale celor care le vor asculta. Adevărată artă muzicală religioasă, ele au darul de a potența încolțirea şi creşterea recunoştinței pe care o datorăm Creatorului, piesele fiind tocmai lucrări menite să-l laude pe Dumnezeu.

Aceasta este şi optica prin care autorul a realizat aceste polifonii, după cum spune el însuşi în introducere: „Cât priveşte mesajul muzical din acest volum, consider că nu e greşit a-l parafraza pe profetul Isaia, care spune: «Cât de frumoşi sunt paşii celui care aleargă peste munți ducând vestea cea bună a mântuirii» (*Is* 52,7). Dar cei care duc vestea cea bună printr-o muzică de calitate nu sunt tot la fel de frumoşi? Ei, care sădesc speranța în inimile altora şi le întăresc credința prim muzica sacră pe care o proclamă prin glasurile lor, oare nu sunt vestitori la fel de valoroşi?"

Recomandăm aceste polifonii tuturor celor care sunt în căutarea frumosului muzical şi vor să găsească un prilej de fortificare a credinței spre o mai intimă comuniune cu Dumnezeu.

Ştefan Tamaş

Tomáš Špidlík, *Ignațiu de Loyola şi spiritualitatea orientală. Introducere în lectura Exercițiilor*, Iaşi 2014, 190p., 14x20, ISBN 978-606-578-139-9.

Ignațiu de Loyola s-a născut în anul 1491, în castelul Loyola din Țara Bascilor (Spania) şi a fost copilul unei familii nobile. La vârsta de 14 ani, a primit tonsura clericală, primul pas spre viața preoțească, dar, nesimțind nicio atracție spre o astfel de viață, a urmat cariera militară. Lovit de un obuz în timpul unei lupte, a trebuit să primească îngrijiri medicale. Pentru ca timpul să treacă mai uşor, a cerut să i se aducă diferite romane, dar, întrucât în casă nu se aflau astfel de cărți, a început să citească *Legenda aurea*, o colecție de vieți ale sfinților, şi *Viața lui Isus*. După vindecare s-a retras într-o peşteră şi a petrecut timp îndelungat în rugăciune şi meditație. Rod al frământărilor sufleteşti prin care a trecut şi al luminilor primite de sus,

a redactat acea carte de aur, care, deşi mică, a săvârşit nenumărate şi adevărate minuni de transformare a sufletelor, şi anume „Exercițiile spirituale pentru a te învinge pe sine însuți şi a-ți orândui viața proprie fără a te lăsa determinat de vreo afecțiune dezordonată”.

Foarte mulți exegeți au căutat să interpreteze textul original al *Exercițiilor* şi, plecând de aici, să ilustreze gândirea sfântului Ignațiu de Loyola. Au încercat, de asemenea, să „adapteze” textul *Exercițiilor* la diferite contexte culturale, sociale şi religioase. În această perspectivă se înscrie şi cartea apărută recent la Editura Sapientia, cu titlul: *Ignațiu de Loyola şi spiritualitatea orientală. Introducere în lectura Exercițiilor*, scrisă de Tomáš Špidlík şi tradusă în limba română de George Marius Nicoară. Faimos prin competența sa în teologia şi spiritualitatea Orientului creştin (a predat teologie spirituală patristică şi orientală la Institutul Pontifical Oriental şi Universitatea Gregoriana din Roma) şi membru al Societății lui Isus, înființată de Ignațiu de Loyola, Cardinalul Tomáš Špidlík vrea să arate în această carte că spiritualitatea ignațiană şi afundă rădăcinile în învățătura sfinților părinți şi, de aceea, se întâlneşte cu spiritualitatea marilor maeştri spirituali greci, sirieni, ruşi etc.

Ignațiu de Loyola, văzut adesea doar ca un sfânt occidental, este privit de această dată cu ochi orientali. Este cunoscut faptul că, printre călugării iezuiți, pentru care *Exercițiile* se află la baza spiritualității lor, mulți provin din Orientul creştin şi doresc să rămână fideli şi Bisericilor lor locale. Întâlnirea dintre cele două tradiții, occidentală şi orientală, propusă în această carte, porneşte, în partea I, de la leagănul unde s-au născut *Exercițiile* spirituale ignațiene, peştera din Manresa. Aceasta a fost transformată în capelă, după exemplul multor pustnici orientali. În partea a II-a sunt tratate unele aspecte antropologice, puncte de convergență dintre Occident şi Orient. *Exercițiile* ignațiene încep cu termenul „om”, văzut ca o creatură demnă de a-l lăuda pe Dumnezeu. În partea a III-a, spiritualitatea orientală este structurată în jurul cosmosului, pe care Dumnezeu l-a creat în folosul omului. Prin libertatea interioară, expusă în partea a IV-a, se ajunge la înțelegerea exercițiilor spirituale ca mod de examinare a conştiinței (partea a V-a), rezultând apoi un discernământ autentic (partea a VI-a). Începând cu partea a VII-a şi până la partea a X-a a acestei cărți sunt tratate temele celor patru săptămâni de exerciții.

Recomandăm această carte tuturor celor care, din Occident sau Orient, doresc să se apropie mai mult de spiritualitatea ignațiană transpusă în *Exerciții*, pentru a simți prezența lui Dumnezeu în dinamica meditării cuvântului divin.

Ştefan Tamaş

***Îndrăgostiți de viață. Mărturii ale tinerilor culese de Daniel-Ange*, Iaşi 2014, 236 p., 14x20, ISBN 978-606-578-127-6.**

În inima fiecărui adolescent se nasc zilnic o multitudine de întrebări, condiţionate de ambientul în care trăieşte, în care îşi realizează formarea intelectuală, umană şi spirituală. Pentru un răspuns corect şi pentru o alegere cu adevărat constructivă este nevoie de persoane competente şi cu o viziune obiectivă, conştiente de responsabilitatea pe care o au atunci când oferă răspunsuri de care depinde viitorul unui om, mai ales în ceea ce priveşte aspectul religios.

Îndrăgostiți de viață. Mărturii ale tinerilor culese de Daniel-Ange, pe care o prezentăm cititorilor noştri, doreşte să răspundă întrebărilor profunde, existenţiale, pe care tinerii şi le pun în legătură cu viața, iubirea, trupul, rugăciunea, suferința, moartea, lumea de dincolo, Isus, Biserica, Dumnezeu etc. Varianta română a acestei lucrări o avem grație traducerii realizate de Daniela Floareş, după originalul francez *Ivre de vivre! Témoignages de jeunes recueillis par Daniel-Ange* (Le Sarment, Fayard, Paris 1994).

Prin lucrarea de față, Colecţia Lumi?re le dă tinerilor posibilitatea de a se exprima singuri, liberi, sub forma mărturiei şi a experienţei personale. Înainte de a aborda problemele-cheie din perspectiva profesioniştilor, cuvântul a fost dat tinerilor, deoarece s-a considerat că, înainte de li se cere răspunsuri şi soluții, trebuie lăsați să rezoneze prin propria existență. Nimic nu are un impact mai puternic şi eficient decât simpla afirmaţie: „Iată ce am văzut, ce am trăit, ce mi s-a întâmplat!"

Aşadar, acest volum este o colecţie de mărturii, care nu face altceva decât să ofere pentru vreo treizeci de tineri din zilele noastre spaţiul potrivit pentru a vorbi despre cum, într-o bună zi, s-au lăsat găsiți şi vindecați de Dumnezeu. Mărturiile, introduse de câteva cuvinte din partea lui Daniel Ange, cuvinte prin care oferă mici flash-uri din experienţele prezentate de aceşti tineri, scot în evidență încrederea pe care pe care aceştia şi-au pus-o în Dumnezeu, atitudine ce a ajuns să le vindece viața.

Cititorii pot găsi în această culegere povestiri despre întoarcerea la credință, vindecări, vocaţie, chemare, misiune etc. De asemenea, cititorul îl va surprinde pe Isus Cristos în flagrant de muncă apostolică şi va găsi cuvintele pe care le rosteşte, gesturile pe care le face, diferite în funcţie de cel care are nevoie de el: pentru unii rapid, pe neaşteptate, pentru alții discret, în deplină singurătate etc.

Din sutele de mărturii primite, Daniel Ange le-a ales pe acestea câteva cu convingerea că ele îi reprezintă pe toți cei care trăiesc asemenea situații şi cu speranța că fiecare se poate regăsi în rândurile pe care le-a integrat în acest volum. De asemenea, această lucrare ilustrează, anticipativ, volumele

care vor urma, la fel cum fotografiile dintr-un jurnal, care conturează prin relief şi culoare existenţele umane, ajută la înţelegerea povestirii.

Recomandăm tuturor această carte, dar, într-un mod cu totul special, tinerilor şi adolescenţilor, pentru ca ei, având atâtea mărturii, să reuşească să-l redescopere sau, dacă nu au făcut-o deja, să-l descopere cu adevărat pe Dumnezeu, şi să reuşească să dea mai departe bucuria acestei descoperiri aşa cum au făcut aceşti tineri curajoşi.

Laurenţiu Turbuc

Wlodzimierz Redzioch (coord.), *Alături de Ioan Paul al II-lea: prietenii şi colaboratorii povestesc*, Iaşi 2014, 258 p., 14x20, ISBN 978-606-578-146-7.

„Fiecare trăieşte, mai presus de orice, pentru iubire. Capacitatea de a iubi cu adevărat şi nu capacitatea intelectuală este cea mai profundă componentă a persoanei umane. Nu este deloc întâmplător că cea mai importantă poruncă este să iubeşti. O adevărată iubire ne scoate în afara noastră pentru a-l putea afirma pe celălalt, dedicându-ne astfel omului, oamenilor şi, mai presus de orice, lui Dumnezeu", spunea sfântul Paul Ioan al II-lea într-o scrisoare adresată Terezei Heydel.

Cu privire la această mare personalitate doreşte Wlodzimierz Redzioch, jurnalist polonez şi autor prolific, intervievând 22 de persoane (prieteni apropiaţi, martori, asociaţi ai lui Ioan Paul al II-lea), să aducă un plus de lumină, considerat poate, „cel mai iubit papă" din istoria creştinismului. Rezultatul este un portret realizat de mai multe mâini, viu, detaliat şi plin de culoare a lui Karol Wojtyła, Omul, Papa, Sfântul.

Volumul apare ca un omagiu adus fericitului papă cu ocazia canonizării sale din duminica Divinei Milostiviri (a doua duminică după Paşti), adică 27 aprilie 2014. Împreună cu el va fi canonizat şi Angelo Giuseppe Roncalli (fericitul Papă Ioan al XXIII-lea – 1958-1963), o altă mare personalitate a secolului al XX-lea.

Traducerea acestei opere în limba română a fost realizată de Petru Ciobanu, un mare admirator al fericitului Ioan Paul al II-lea, după originalul italian *Accanto a Giovanni Paolo II. Gli amici e i collaboratori raccontano* (Ares, Milano 2014).

Papa emerit Benedict al XVI-lea, cinci cardinali, diferiţi prelaţi, trei secretari, un fotograf, un jandarm, un medic, un postulator, două persoane care au beneficiat de minuni povestesc sfinţenia lui Karol Wojtyla.

Cartea se deschide cu interviul papei emerit Benedict al XVI-lea, prin care, acesta evocă plin de recunoştinţă amintirea personală despre predecesorul lui. Urmează apoi interviurile intitulate „În apartamentul papei",

adică cu secretarii acestuia, cardinalul Stanisław Dziwisz, Monseniorul Mieczysław Mokrzycki, actual arhiepiscop de Lwow, şi Monseniorul Emery Kabongo Kanundowi. Urmează apoi interviurile „Prietenilor dintotdeauna" care l-au cunoscut şi l-au frecventat pe Wojtyła la Cracovia: episcopul Andrzej Maria Deskur (în prima călătorie a papei în afara Vaticanului el a fost primul vizitat), prof. Stanisław Grygiel, cardinalul Stanisław Kazimierz Nagy şi profesoara care a supravieţuit lagărelor naziste Wanda Półtawska. Sunt prezente şi interviurile luate colaboratorilor în Dieceza de Roma şi în Vatican: cardinalii Camillo Ruini, Angelo Sodano, Tarcisio Bertone; apoi Monseniorul Paweł Ptasznik şi Joaquin Navarro-Valls, directorul Sălii de Presă Vaticane.

Coordonatorul a oferit spaţiu şi pentru declaraţiile prietenilor şi colaboratorilor pontifului, ca Monseniorul Javier Echevarria, actual prelat al Opus Dei, fidelul fotograf Arturo Mari, jurnalistul şi scriitorul Gianfranco Svidercoschi, jandarmul Egildo Biocca, organizator al excursiilor papei, medicul care l-a vizitat şi îngrijit mereu, dr. Renato Buzzonetti. De asemenea, persoanele care în diferite feluri au fost implicate în procesele de beatificare şi canonizare, ca postulatorul Mons. Slawomir Oder, cardinalul Angelo Amato, prefect al Congregaţiei pentru Cauzele Sfinţilor, şi în sfârşit cele două persoane care au beneficiat de miracole: sora Marie Simon-Pierre Normand şi Florybeth Mora Diaz.

Cartea se încheie cu câteva date biografice a coordonatorului acestei opere, Wlodzimierz Redzioch, şi cu mulţumirile călduroase adresate celor care au făcut posibilă apariţia ei.

Lecturând mărturiile acestor 22 de persoane, cititorul va avea posibilitatea să descopere, pe fundalul amintirilor evocate, pe lângă numeroasele istorii şi anecdote inedite, figura şi inima cu care papa Wojtyła l-a iubit pe Dumnezeu şi omenirea.

Laurenţiu Turbuc

***Lecţionarul Roman*, vol. V: *Sfinţii*, Iaşi 2013, 942 p., 21x30, ISBN 978-606-578-122-1.**

După publicarea primei traduceri a Bibliei în Biserica Romano-Catolică din România (28 iunie 2013), traducere efectuată de pr. Alois Bulai şi pr. Eduard Pătraşcu, Conferinţa Episcopilor din România a autorizat comisia liturgică a Diecezei de Iaşi să opereze înlocuirea textelor biblice din *Lecţionarul Roman*, care s-au folosit până acum pe teritoriul României, cu textele din această nouă traducere şi ţinând cont de a doua ediţie tipică a *Ordo Lectionum Missae*, publicat de Congregaţia pentru Cultul Divin şi Disciplina Sacramentelor în 1981.

Aşa cum se ştie, după reforma liturgică realizată de Conciliul al II-lea din Vatican, s-au publicat două ediții tipice ale *Lecționarului Roman*. Prima ediție tipică pentru Biserica Catolică a fost publicată în anul 1969, iar a doua, în anul 1981. În România, prima ediție a Lecționarelor (în cinci volume, fără volumul VI) a fost publicată de pr. Ioan Ciuraru între anii 1978-1980, după *Ordo Lectionum Missae* din 25 mai 1969. Între anii 1999-2000, din cauza situației precare în care ajunseseră Lecționarele şi mai ales din cauză că vechea ediție se epuizase, la inițiativa şi sub coordonarea pr. Alois Bulai, la Editura „Presa Bună" s-au retipărit aceste Lecționare într-o nouă formă grafică şi tipografică.

În anul 1981, Congregația pentru Cultul Divin şi Disciplina Sacramentelor a publicat o nouă ediție a *Lecționarului Roman*. Principala noutate a acestei ediții constă în faptul că foloseşte pentru lecturile biblice textul *Neovulgatei*, aşa cum a stabilit Papa Ioan Paul al II-lea prin constituția apostolică *Scripturarum thesaurus* din 25 aprilie 1979. Pe lângă aceasta, se mai adaugă următoarele diferențe: 1) A fost lărgit textul „Principiilor generale"; 2) Au fost introduse toate referințele biblice conținute în Lecționarele riturilor sacramentelor şi sacramentaliilor, publicate după prima ediție a Orânduirii lecturilor de la Liturghie; 3) Au fost adăugate şi indicațiile biblice pentru lecturi în unele Liturghii „pentru diferite necesități", ca şi pentru lecturile la alte Liturghii introduse pentru prima dată în Liturghierul Roman din 1975; 4) Cât priveşte celebrările Sfintei Familii, a Botezului Domnului, a Înălțării şi a Rusaliilor au fost adăugate referințe la lecturi „ad libitum", astfel ca să rezulte complet, şi pentru aceste celebrări, cadrul textelor biblice, aşa cum sunt distribuite în ciclurile A, B, C din Lecționarul festiv; 5) S-au introdus indicațiile biblice pentru sfinții adăugați ulterior în Calendarul Roman general.

Noua ediție a *Lecționarului Roman* în limba română a fost realizată de Comisia liturgică din cadrul Diecezei Romano-Catolice de Iaşi după textul original latin: *Missale Romanum, Ex decreto sacrosancti oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli PP. VI promulgatum, Ioannis Pauli PP. II cura recognitum,* ***Ordo Lectionum Missae,*** *Editio typica altera, Libreria Editrice Vaticana 1981*. Traducerea acestor texte a fost aprobată de Conferința Episcopilor din România cu prot. nr. 112/29.11.2006 şi a obținut recunoaşterea (*recognitio*) din partea Congregației pentru Cultul Divin şi Disciplina Sacramentelor prin decretul nr. 1527/03/L.

Lecționarul Roman în limba română apare sub egida Conferinței Episcopilor din România şi va fi tipărit în şase volume: 1. Timpul Adventului şi Timpul Crăciunului; 2. Timpul Postului Mare şi Timpul Pascal; 3. Timpul de peste An, Săptămânile I-XVII; 4. Timpul de peste An, Săptămânile XVIII-

XXXIV; 5. Sfinţii; 6. Pentru Liturghiile rituale şi votive, pentru Liturghiile celebrate în diferite necesităţi sau trebuinţe, la Liturghiile pentru răposaţi.

Precizăm că, prin dispoziţia Conferinţei Episcopilor din România, această ediţie a *Lecţionarului Roman* este declarată tipică pentru România şi intră în vigoare începând cu anul liturgic 2013-2014.

Pr. dr. Ştefan Lupu

Iulian Faraoanu, *Isus Cristos în Evangheliile sinoptice*, Iaşi 2014, 230 p., 14x20, ISBN 978-606-578-141-2.

„Necunoaşterea Scripturilor înseamnă necunoaşterea lui Cristos”, spunea marele părinte occidental al Bisericii, sfântul Ieronim (347-420). Biblia constituie pentru omul de astăzi o „busolă”, o lumină, un punct de reper pentru orientare. Ne revelează şi sensul existenţei umane, planul de iubire cuprins în fiecare viaţă. Multe persoane, într-o epocă marcată de dezorientare, de prevalenţa elementelor tehnice şi funcţionale ale vieţii, sunt în căutarea unui aliment mai substanţial. Textul biblic este un ţesut care se naşte la întretăierea dintre revelaţia lui Dumnezeu, care s-a făcut istorie şi a venit în întâmpinarea omului, şi istoria omenirii, istoria unui popor. Din acest punct de vedere, Biblia este într-adevăr o carte în care s-au întâlnit credinţa şi cultura, dar şi o carte care a contribuit la generarea şi modelarea culturii de-a lungul veacurilor.

Figura fundamentală în această amplă operă, care este Sfânta Scriptură, este cea a lui Isus Cristos. Liniile generale ale personalităţii lui Cristos le aflăm în special din Evanghelii, care, chiar dacă nu sunt biografii sau relatări istorice punctuale în sensul restrâns al cuvântului, ne oferă accesul direct la Isus istoric. Ele se prezintă şi cu un statut preponderent teologic. Conciliul al II-lea din Vatican, în Constituţia dogmatică *Dei verbum*, la numărul 18, afirmă următoarele: „Între toate Scripturile, chiar şi ale Noului Testament, Evangheliile deţin pe bună dreptate locul de frunte, întrucât sunt mărturia principală despre viaţa şi doctrina Cuvântului întrupat, Mântuitorul nostru”.

Chiar dacă există o unică evanghelie, tradiţia ne-a înmânat patru scrieri evanghelice, cu patru autori diferiţi. Trei dintre acestea se numesc sinoptice (Matei, Marcu, Luca) deoarece pot fi aranjate în coloane paralele pentru a se observa asemănările şi diferenţele dintre ele în relatarea aceloraşi evenimente. Despre acestea din urmă tratează părintele Iulian Faraoanu, profesor de exegeză biblică la Facultatea de Teologie Romano-Catolică din cadrul Universităţii „Al.I. Cuza” din Iaşi, în lucrarea *Isus Cristos în Evangheliile sinoptice*, pe care o prezentăm cititorilor noştri.

Cartea, împărțită în două mari părți, precedate de o scurtă introducere, intenționează să ofere o prezentare a scrierilor evanghelice la nivel literar, exegetic şi teologic. Prima parte cuprinde o introducere în mediul istoric cultural şi religios în care au apărut Evangheliile. De asemenea, sunt menționate câteva elemente despre genul literar „evanghelie", formarea scrierilor evanghelice (raportul Evanghelie – Evanghelii), problema sinoptică şi ipoteze pentru rezolvarea sa, precum şi câteva aspecte legate de istoricitatea Evangheliilor şi interpretarea lor.

A doua parte, cea mai consistentă, prezintă elemente despre opera „evanghelie", adică data şi locul redactării fiecărei scrieri evanghelice, autorul, specificul literar şi structura. Mai apoi, se dedică spațiu exegezei unor fragmente evanghelice. La final se realizează şi o scurtă sinteză a punctelor teologice mai relevante.

Cartea se încheie cu o scurtă concluzie şi o bibliografie selectivă, necesară aprofundării acestui subiect atât de important pentru Biserică.

Sperăm ca acest studiu să aducă un plus de lumină în cunoaşterea şi interpretarea adecvată a Evangheliilor, şi, în acelaşi timp, să fie un pas înainte spre o mai bună cunoaştere a lui Isus Cristos, centrul istoriei şi Mântuitorul omenirii. Acest din urmă aspect rămâne o provocare pentru fiecare de a descoperi pe deplin şi de a înțelege în mod cât mai autentic chipul lui Cristos ascuns în paginile evanghelice. Această icoană a Mântuitorului, aşa cum s-a întâmplat şi în trecut, trebuie completată, analizată şi dezvoltată la nivel teologic.

Laurențiu Turbuc

Teresio Bosco, *Padre Pio – o scurtă biografie*, Iaşi 2014, 110 p., 14x20, ISBN 978-606-578-140-5.

Padre Pio a fost şi rămâne omul speranței. De-a lungul întregii sale existențe, în mijlocul celor mai mari şi mai obscure dificultăți, a continuat mereu sa privească înainte cu optimism, încredere şi iubire. Avea inițiative mărețe şi o credință care provoca miracolele.

Cartea *Padre Pio – o scurtă biografie*, apărută recent la Editura „Sapientia", scrisă de cunoscutul autor Teresio Bosco şi tradusă în limba română de pr. Petru Ciobanu, doreşte să prezinte cititorilor câteva dintre punctele esențiale din viața acestui sfânt.

Padre Pio s-a născut la 25 mai 1887 la Pietrelcina, în Arhidieceza de Benevento, fiind fiul lui Orazio Forgione şi al Mariei Giuseppa de Nunzio. La Botez a primit numele de Francesco. La 6 ianuarie 1903, la vârsta de 16 ani, a intrat în noviciatul călugărilor capucini din Morcone, unde la 22 ianuarie a îmbrăcat haina de franciscan şi a luat numele de „fratele Pius de

Pietrelcina”. La sfârşitul anului de noviciat a depus voturile simple, şi la 27 ianuarie 1907 a făcut profesiunea solemnă. După ce a fost hirotonit preot la 10 august 1910 la Benevento, a stat cu familia sa din motive de sănătate. În septembrie 1916 a fost trimis la mănăstirea de la San Giovanni Rotondo, şi a rămas acolo până la moartea sa. Tot în această mănăstire a primit şi stigmatele în anul 1918 pe data de 20 septembrie.

La nivelul carităţii sociale, s-a angajat în uşurarea durerii şi a suferinţei multor familii, fondând „Casa Alinarea suferinţei”, pe data de 5 mai 1956. Padre Pio s-a dedicat asiduu rugăciunii petrecând ziua şi o mare parte din noapte în conversaţie cu Dumnezeu. Credinţa l-a făcut să accepte întotdeauna voinţa plină de mister a lui Dumnezeu.

El şi-a demonstrat iubirea deplină pentru aproapele primind, timp de mai bine de 50 de ani, nenumărate persoane care au recurs la ministerul şi la confesionalul său, la sfatul şi mângâierea lui. Era aproape asediat: îl căutau în biserică, în sacristie, în mănăstire. Şi el se dăruia tuturor, reaprinzând credinţa, împărţind haruri, aducând lumină. Dar în special în săraci, în cei aflaţi în suferinţă şi în bolnavi vedea imaginea lui Cristos, şi li se dăruia în mod particular.

În mod sincer gândea despre sine că este nedemn de darurile lui Dumnezeu, plin de slăbiciune şi infirmitate, şi în acelaşi timp binecuvântat cu favoruri divine. Moartea l-a găsit pregătit şi senin în ziua de 23 septembrie 1968, la vârsta de 81 de ani.

În anii care au urmat după moartea sa, faima sfinţeniei şi a miracolelor sale a crescut tot mai mult, răspândindu-se în întreaga Biserică. În scurt timp, Ordinul Capucin a întreprins paşii prevăzuţi de dreptul canonic pentru începerea cauzei de beatificare şi canonizare. În 18 decembrie 1997, în prezenta Papei Ioan Paul al II-lea, a fost promulgat decretul privind trăirea eroică a virtuţilor. Pe data de 2 mai 1999, Papa Ioan Paul al II-lea l-a beatificat. Tot în această zi a fost stabilită şi sărbătoarea sa liturgică: 23 septembrie. Canonizarea sa a avut loc la 16 iunie 2002.

Plin de iubire fată de Dumnezeu şi faţă de aproapele, Padre Pio şi-a trăit pe deplin vocaţia de a lucra pentru răscumpărarea omului, în conformitate cu misiunea specială care a marcat întreaga sa viaţă şi pe care a exercitat-o prin îndrumarea spirituală a credincioşilor: reconcilierea sacramentală a penitenţilor şi celebrarea Euharistiei. Culmea activităţii sale apostolice a fost celebrarea sfintei Liturghii. Credincioşii care luau parte la Liturghie erau martorii unor adevărate miracole.

Ştefan Tamaş

Marius-Gabriel Enacache, *Elemente de retorică în predicile de înmormântare*, Iaşi 2014, 196 p., 17x24, ISBN 978-606-578-138-2.

Perspectiva actuală asupra retoricii pune accent pe importanța acesteia în cadrul tuturor domeniilor de activitate, fiind vorba despre o „artă” multi-, inter- şi transdisciplinară. Prin urmare, retorica prezintă un interes ridicat pentru cercetători din domenii diferite, precum filosofie, logică, lingvistică generală, stilistică, poetică, teoria discursului etc., precum şi pentru oricine este interesat de îmbunătățirea propriei performanțe discursive. Politicienii, organele justiției (polițişti, avocați, procurori), persoanele specializate în marketing şi PR se găsesc mereu în situația de a apela, în viața de zi cu zi, la resursele retoricii.

Lucrarea de față îşi propune o abordare analitică a strategiilor argumentative şi a figurilor retorice întâlnite în predicile de înmormântare. De asemenea, vom încerca să identificăm asemănările şi deosebirile între discursul religios – în special între necrologuri – şi celelalte tipuri de discurs argumentativ. Analiza necrologurilor prezintă, pentru cercetători, mai multe avantaje, deoarece ele sunt bogate în strategii şi figuri retorice, pun în lumină fapte ce țin de evoluția discursului religios şi scot în evidență elementele specifice practicate în acest tip de discurs.

Tema de cercetare propusă nouă o reprezintă studiul predicilor de înmormântare din perspectiva etapelor discursului identificate în fiecare predică, acestea structurând discursul şi urmând anumite momente logico-psihologice. Planul clasic al unui discurs este alcătuit din patru părți: exordiul, narațiunea, argumentarea şi perorația, iar pentru fiecare dintre cele patru etape identificate în predicile supuse analizei vom identifica ulterior principalele figuri şi strategii retorice utilizate de către orator în scopul convingerii sau persuadării auditoriului.

Elemente de retorică în predicile de înmormântare are la bază teza de doctorat cu acelaşi titlu, teză susținută în şedință publică în data de 20 septembrie 2013 la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi. Cu acest prilej transmit mulțumirile mele sincere domnului prof. univ. dr. Alexandru Gafton, coordonatorul tezei de doctorat, pentru susținerea neîntreruptă de care m-am bucurat pe parcursul celor trei ani de studii la Şcoala Doctorală de Studii Filologice dar şi tuturor membrilor Catedrei de Limbă română şi lingvistică: Minuț Ana Maria, Eugen Munteanu, Cărăuşu Luminița şi Sorin Guia. De asemenea vreau să mulțumesc părinților şi colegilor pentru încurajări şi răbdarea de care au dat dovadă. Nu în ultimul rând vreau să mulțumesc colectivului de redacție al Editurii „Sapientia” pentru profesionalismul şi seriozitatea de care au dat dovadă pe parcursul colaborării.

Marius-Gabriel Enacache

Ştefan Lupu (coord.), ***Episcopul martir Anton Durcovici: de la leagăn până la mormânt*****, Iaşi 2014, 436 p., 17x24 ISBN 978-606-578-147-4.**

„Cine sunt martirii? Sunt creştini care s-au lăsat cuceriți de Cristos, discipoli care au învățat bine ce înseamnă «să iubeşti până la sfârşit», iubire care l-a condus pe Isus până pe cruce. Nu există iubire în rate, o iubire cu porția. Iubirea este deplină. Şi când se iubeşte, se iubeşte până la sfârşit. Pe cruce, Isus a simțit povara morții, povara păcatului, dar s-a încredințat în întregime Tatălui şi a iertat. Abia reuşea să vorbească, dar şi-a dat viața. Cristos ne «bate» în iubire. Martirii l-au imitat în iubirea până la sfârşit", spunea Papa Francisc, într-un discurs adresat poporului lui Dumnezeu, la *Angelus*.

Preasfințitul Anton Durcovici, care va fi beatificat la Iaşi, în ziua de 17 mai 2014, în cadrul unei sfinte Liturghii solemne prezidate de prefectul Congregației pentru Cauzele Sfinților, Eminența Sa cardinalul Angelo Amato, a fost cu adevărat un astfel de imitator al lui Cristos, pentru că nu a pregetat să-şi dea viața pentru adevăr şi dreptate.

Cu această ocazie, Editura „Sapientia" oferă cititorilor o nouă biografie, cu titlul: *Episcopul martir Anton Durcovici: de la leagăn până la mormânt*, rod al unui lung şi asiduu proces de cercetare în arhive şi adunare de informații de la cei care l-au cunoscut, realizat de membrii Departamentului de Cercetare Istorică al Episcopiei Romano-Catolice de Iaşi, coordonat de pr. prof. dr. Ştefan Lupu.

PS Petru Gherghel, succesorul episcopului Anton Durcovici la conducerea Diecezei de Iaşi, semnează prefața acestei biografii şi o recomandă cu următoarele cuvinte: „Pe drept cuvânt, acest volum se prezintă ca o adevărată moştenire şi un veritabil tezaur ce cuprinde în sine un testament de iubire pe care vrednicul preot, profesor, vicar general de Bucureşti şi episcop de Iaşi ni-l lasă pecetluit cu mărturia sa curajoasă şi cu sângele său. Descoperim în noua lucrare o viață ca o continuă lecție de trăire creştină, de slujire generoasă şi o chemare pe care a îndreptat-o spre cei la care a fost chemat".

Celor care poate se întreabă de ce era nevoie de o nouă biografie a episcopului Durcovici, dacă, în ultimii ani, s-au publicat deja mai multe studii şi cărți asupra vieții şi activității acestuia, PS Aurel Percă, episcop auxiliar de Iaşi, le răspunde în cuvântul introductiv: „Cu trecerea timpului, [autorii] au simțit nevoia de a reaşeza şi de a corela materialele existente cu cele mai recente, uneori pornind de la alte coordonate cerute de noile date oferite de cercetarea arhivelor. Cartea impresionează prin efortul şi migala cu care autorii ei au adunat şi elaborat un material enorm, folosit, de altfel, în alte studii şi lucrări anterioare, dar completat cu noi documente la care au avut acces pe măsură ce arhivele deschise au fost mai intens cercetate".

Volumul are subtitlul „De la leagăn până la mormânt” şi, în intenția autorilor, vrea să acopere toate momentele vieții episcopului Anton Durcovici, distribuită pe şapte capitole semnate de autori care s-au remarcat de-a lungul anilor prin interesul acordat personalității episcopului Anton Durcovici.

Primul capitol, elaborat de un eminent studios al perioadei de persecuție a Bisericii din România, domnul Emanuel Cosmovici, ne introduce în tainele care stau la baza declarării ca fericit a unui martir al credinței. Al doilea capitol, semnat de părintele Alois Moraru, tratează primii ani de formare a viitorului episcop, de la naşterea sa în Deutsch-Altenburg, până la consacrarea lui preoțească (1888-1911). Al treilea şi al patrulea capitol, elaborate de domnul Dănuț Doboş şi de părintele Ştefan Lupu, vor să aducă un plus de lumină cu privire la perioada dintre 1911-1947, perioadă lăsată puțin în umbră de precedentele biografii. Astfel, autorii analizează activitatea lui ca preot al Arhidiecezei Romano-Catolice de Bucureşti (1911-1924) şi ca rector al Seminarului „Sfântul Duh” din Bucureşti (1924-1947). Următorul capitol (V), redactat de părintele Fabian Doboş, prezintă activitatea episcopului Durcovici în Dieceza de Iaşi în plină prigoană comunistă (1947-1949). Capitolul VI aparține părintelui Cornel Cadar şi ilustrează foarte amănunțit arestarea, perioada petrecută în diferitele închisori din România (MAI Bucureşti, Jilava, Sighet), moartea şi înmormântarea episcopului (1949-1951). Ultimul capitol, redactat de postulatorul cauzei de beatificare, părintele Isidor Iacovici, ne prezintă figura complexă a unui erou al credinței, care, deşi aparent a fost „învins”, este în realitate un „învingător”. Decretul papal de recunoaştere a martiriul şi decizia de a-l număra printre cei „fericiți” sunt o confirmare în plus a acestei „victorii”.

Fiecare cititor poate găsi în acest volum imaginea unui om care, deşi a pierit în ochii duşmanilor săi atei, a biruit prin crucea lui Cristos. Noi îi cinstim curajul, tăria credinței şi exemplul de a nu ceda în fața răului, ci de a răspunde la rău prin iertare.

Laurențiu Turbuc

Florin Spatariu (coord.), *Repertoriu coral polifonic (Kyrie, Gloria, Aleluia, Sanctus, Agnus)*, Iaşi 2014, 126 p., 21x29, ISBN 978-606-578-148-1.

Arta muzicală, având drept limbaj sunetele, favorizează naşterea unor creații menite să impresioneze nemijlocit trăirea şi gândirea. Platon afirma că „muzica oferă un suflet universului, aripi minții, zbor imaginației şi viață oricui o trăieşte”. Acest volum de polifonii coordonat de pr. dr. Florin

Spatariu poate fi numit „oglindă” a ceea ce corul Catedralei Romano-Catolice din Iaşi interpretează constant în cadrul Liturghiilor.

Papa Pius al X-lea afirma în *Tra le sollecitudini* că „muzica sacră, ca parte integrantă a liturgiei solemne, participă la scopul general al acesteia, care este gloria lui Dumnezeu, sanctificarea şi edificarea credincioşilor. Ea contribuie la mărirea decorului şi splendorii ceremoniilor ecleziastice, şi aşa cum datoria sa principală este de a ornamenta cu o melodie adecvată textul liturgic care este propus credincioşilor, tot astfel scopul ei principal este acela de adăuga o mare eficacitate textului însuşi, în aşa fel încât credincioşii prin intermediul ei să fie mai uşor ajutaţi la devoţiune şi să fie mai bine dispuşi să primească în ei roadele harului, care sunt proprii celebrării sfintelor mistere”.

În acest sens, repertoriul coral îngrijit de pr. Florin Spatariu doreşte să impulsioneze o mai mare angajare în animarea şi transmiterea valorilor liturgice prin cântări polifonice. Este un volum care cuprinde lucrări ce pot însoţi părţile de bază ale sfintei Liturghii: *Kyrie* – 14 creaţii; *Gloria* – 7 creaţii; *Aleluia* – 20 creaţii; *Sanctus* – 10 creaţii şi *Agnus Dei* – 12 creaţii. Celelalte cântări din cadrul sfintei Liturghii, de la început, ofertoriu, împărtăşanie sau sfârşitul Liturghiei, precum şi altele specifice unor timpuri liturgice (Advent, Crăciun, Postul Mare şi Paştele), vor apărea în următoarele volume care sunt deja în lucru.

Cu siguranţă, muzica sacră trebuie să fie o artă, nefiind posibil altfel să aibă acea eficacitate şi acel impact asupra celui care ascultă; acesta din urmă este şi motivul pentru care Biserica promovează în cadrul liturgiei arta sunetelor. Când în spatele unei compoziţii nu există o competenţă şi o adecvată pregătire muzicală se cade de la sublim la banal. Frumos ar fi să existe o atitudine de respect pentru Misterul care se celebrează, realizată prin cântare. Însuşi autorul acestui volum spune: „O muzică bună, inspirată se scrie o singură dată, se corectează cel mult de două ori, iar apoi se cântă de sute de ori”.

Ştefan Tamaş

Maurice Zundel, *Uimire şi sărăcie – exerciţii spirituale ţinute oblatelor benedictine*, Iaşi 2014, 135 p., 14x20, ISBN 978-606-578-132-0.

Fiind creat de Dumnezeu, omul se află într-o relaţie permanentă cu Creatorul, cu atât mai mult cu cât este o creatură unică, „după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu”. Ca făptură sau creatură a lui Dumnezeu, omul simte necesitatea şi are datoria de a-l căuta pe Dumnezeu. Este o tendinţă din partea omului şi o atracţie din partea lui Dumnezeu, care nu pot fi separate una de alta.

Acest adevăr este tratat de pr. Maurice Zundel (1897-1975) în cartea *Uimire şi sărăcie – exerciții spirituale ținute oblatelor benedictine*, apărută recent la Editura Sapientia şi care a fost tradusă din franceză de sr. Ioana (Cecilia Turc) din Congregația Surorile Milostive ale sfântului Carol Borromeu.

Tematica acestei cărți este strâns legată de întrebarea „Ce înseamnă a fi": a fi o persoană, a fi un chip? Autorul arată că în centrul şi în inima a toate locuieşte chipul prin excelență, iar omul este chemat să devină epifania acestui chip, după cum scrie şi Gabriel Ispérian în prefața acestei cărți: „Părintele Zundel este fascinat de strălucirea nesfârşitei sărăcii divine. S-ar putea spune că Dumnezeu-Treime se naşte continuu într-o despuiere radicală, el nu este Dumnezeu decât prin faptul că, prin însăşi natura ființei sale se dăruieşte. Creat după chipul lui Dumnezeu, omul nu are altă vocație decât aceea de a se asemăna cu această sărăcie, devenind, la rândul său, pură ofrandă şi pură primire, permițând această circulație de viață care este iubirea. Nu există libertate fără o eliberarea care să facă posibilă ieşirea din sine şi comuniunea cu celălalt".

În cartea *Uimire şi sărăcie* sunt publicate, de fapt, şapte meditații pe care autorul le-a ținut, în anul 1963, oblatelor benedictine din La Rochette (Savoia). În primele două, „Dumnezeu şi adevăratul eu", „Dumnezeu unic dar nu solitar", autorul îl prezintă pe Dumnezeu, de care omul este legat în experiența sa cotidiană. A treia şi a patra meditație, „Umanitatea lui Isus şi Sfânta Treime", „Isus în Biserică şi Biserica în Isus", tratează despre umanitatea lui Isus Cristos, văzută din perspectiva întrupării sale în sânul Mariei (sacrament al prezenței divine). Afirmarea acestei umilințe din partea lui Dumnezeu ne angajează să vedem în Euharistie modul cel mai sublim de comuniune cu Dumnezeu, temă tratată în a cincea meditație: „Euharistia pentru o inimă universală". A şasea meditație, „În slujba carității" subliniază că nu putem ajunge la „sărăcie" decât lăsându-ne transformați de Euharistie, care trezeşte în noi, într-un mod privilegiat, eul capabil de jertfire, eul care primeşte şi dăruieşte în acelaşi timp, fiind în comuniune cu întregul mister al umanității lui Cristos, umanitate care este în întregime ospitalitate acordată infinitului mister al Celui care este pură iubire, adică sărăcie, libertate şi comuniune, ospitalitate acordată tuturor oamenilor. În sfârşit, în a şaptea meditație, „Bucuria transparenței", autorul subliniază că Isus este mereu cu noi, este însoțitorul nostru pe drumul spre Emaus; el nu lipseşte niciodată, fie că îl recunoaştem, fie că nu îl recunoaştem, şi aceasta trebuie să ne conducă la adevărata bucurie.

Recomandăm această carte tuturor celor care doresc să aprofundeze profilul lor creştin, pentru a ajunge la o înțelegere mai adâncă a unirii omului cu Dumnezeu, prin Isus Cristos în Duhul Sfânt.

Ştefan Tamaş

Isidor Mărtincă, *Simboluri, parabole şi imagini în Evanghelii*, Iaşi 2014, 542 p., 17x24, ISBN 978-606-578-145-0.

De la primele lecturi, Evangheliile (care etimologic înseamnă „vestea bună") ne fac să presimţim şi apoi ne dezvăluie treptat conţinutul sapienţial al vieţii şi învăţăturii lui Isus Cristos. În afară de unele repere exterioare însă, totul pare, într-o primă fază, spus într-o anumită lipsă de ordine care nedumereşte şi derutează. Trecând însă de la o simplă lectură de suprafaţă („lectio"), la o meditaţie mai îndelungă şi mai profundă („meditatio"), se întrezăreşte o anumită ordine şi o ierarhie subiacentă, subtilă, care ţine nu de o schemă sau de un sistem, ci, mai degrabă, de o coerenţă interioară, aşa cum dezordinea aparentă a stelelor ascunde ordinea, nu pentru oricine evidentă, a constelaţiilor.

Nedumerirea noastră pare să fie accentuată şi de faptul că, în loc de o povestire, de o singură relatare a vieţii lui Isus, avem patru, cu tot atâţia autori (Matei, Marcu, Luca şi Ioan. Primele trei Evanghelii, numite sinoptice, povestesc aproape aceleaşi evenimente, cu unele deosebiri, care nu totdeauna privesc din acelaşi unghi desfăşurarea lucrurilor. Între ei totuşi nu sunt contradicţii, cum vor unii să lase să se creadă, ci doar deosebiri fireşti între martori cu vârste şi pregătiri diferite, asistând sau auzind aceleaşi evenimente. Mărturiile lor sunt complementare, împlinindu-se reciproc pentru a întregi întâmplări pe care un singur martor nu putea să le cuprindă.

Părintele Isidor Mărtincă, în cartea apărută recent la Editura „Sapientia": *Simboluri, parabole şi imagini în Evanghelii*, doreşte să prezinte tocmai modul de înţelegere a mesajului lui Cristos exprimat în cele patru Evanghelii prin parabolele, simbolurile şi imaginile folosite în aceste scrieri neotestamentare de o importanţă fundamentală. Lucrarea este o continuare a studiului *Minunile lui Isus*, publicat la Editura „Sapientia" în anul 2013, în care au fost analizate faptele minunate ale lui Cristos, care dovedesc originea sa dumnezeiască şi inaugurarea împărăţiei lui Dumnezeu prin cuvintele evangheliei sale şi prin opera sa de răscumpărare.

Evanghelia se adresează omului considerând toate facultăţile sale (minte, inimă, fantezie, voinţă), pentru că mesajul trebuie să fie din plin acceptat de om în integralitatea sa. În Cristos imaginaţia este mereu prezentă şi oferă înţelegerii şi intuiţiei omului un limbaj plin de lumină şi de vigoare. Dar imaginile fanteziei, chiar prin natura lor, ar putea să nu fie ghicite, intuite şi înţelese în semnificaţia lor, în timp ce este foarte necesar ca propovăduirile evanghelice să intre în suflet cu toată forţa lor.

Prin cartea de faţă autorul doreşte să ne facă să intrăm în domeniul vast al fanteziei lui Cristos: o lume nelimitată care ne umple de minunăţii. Este imaginea trecătoare pe care chiar noi o folosim fără să ne dăm seama

şi care acum face parte din limbajul nostru; este povestirea care ne deschide la vederea tainelor inimii omeneşti; este zicala populară care fuge de orice raționalitate şi care, tocmai pentru aceasta, vrăjeşte fantezia noastră; este simbolul care se înalță din epoci îndepărtate şi care, în Evanghelie, primeşte prospețimea unei prezențe familiare, aşa cum afirmă autorul în prefața acestei lucrări.

Lucrarea de față poate fi de folos tuturor celor care doresc să-l descopere pe Cristos, cel care în toată activitatea sa pământească de predicator s-a folosit de imagini, simboluri şi parabole pentru a ilustra cât mai bine şi pe înțelesul tuturor oamenilor instaurarea Împărăției lui Dumnezeu în lume. Continuarea acestei misiuni a lui Cristos în lume revine Bisericii şi membrilor ei, iar în acest sens, aceste pagini ale părintelui Isidor Mărtincă pot fi de un real folos.

Laurențiu Turbuc

Frédéric Lenoir, *Francisc, primăvara evangheliei*, Iaşi 2014, 14x20, ISBN 978-606-578-149-8.

„Evanghelia invită înainte de toate să i se răspundă lui Dumnezeu care ne iubeşte şi ne mântuieşte, recunoscându-l în ceilalți şi ieşind din noi înşine pentru a căuta binele tuturor. Această invitație nu trebuie lăsată în umbră cu niciun preț! Toate virtuțile se află în slujba acestui răspuns de iubire. Dacă această invitație nu străluceşte cu putere şi atracție, edificiul moral al Bisericii riscă să devină un castel din cărți de joc şi acesta este cel mai mare pericol pentru noi. Pentru că atunci nu va fi propriu-zis evanghelia ceea ce se vesteşte, ci unele accente doctrinare sau morale care provin din anumite opțiuni ideologice. Mesajul va risca să-şi piardă prospețimea şi să nu mai aibă *parfumul evangheliei*", scria Papa Francisc în *Evangelii gaudium*, nr. 39.

Într-adevăr, aşa este chemată să fie Biserica mereu: capabilă să surprindă vestind tuturor că Isus Cristos a învins moartea, că brațele lui Dumnezeu sunt mereu deschise, că răbdarea sa nu are margini, că el este mereu alături de noi şi ne aşteaptă pentru a ne vindeca, pentru a ne ierta. Acesta este şi mesajul pe care vrea să-l transmită recenta carte apărută la Editura Sapientia: *Francisc, primăvara evangheliei*, scrisă de filosoful şi eseistul francez Frédéric Lenoir şi tradusă în limba română de pr. Petru Ciobanu.

Prin acest studiu, autorul doreşte să se apropie mai mult de personalitatea Papei Francisc, care, îndată după alegerea sa ca episcop al Romei şi urmaş al sfântului Petru, a atras atenția tuturor, credincioşi sau necredincioşi. Mulți au fost impresionați de simplitatea sa, de căldura sa, de umilința, de omenia sa; alții au fost surprinşi de libertatea sa de cuvânt, de condamnarea

aroganței, a imoralității sau a ipocriziei, de refuzul protocolului şi condamnarea luxului; alții au fost mişcați de gesturile şi cuvintele sale în favoarea celor săraci, a celor excluşi, a celor marginalizați, a celor refugiați, a femeilor şi a copiilor victime ale sclaviei sexuale; în sfârşit, alții au apreciat la el condamnarea logicii financiare care îl distruge pe om şi planeta, grija sa pentru dreptatea socială, angajarea sa în favoarea păcii, refuzul de a-i judeca pe cei care nu sunt în cele mai bune relații cu morala creştină tradițională.

Autorul a structurat tematica acestei cărți în jurul a patru idei centrale. Prima constituie o analiză a gesturilor, acțiunilor şi cuvintelor Sfântului Părinte Francisc de când a fost ales papă. A doua prezintă dorința Sfântului Părinte Francisc după o Biserică săracă şi umilă. Cea de-a treia surprinde intenția Papei de a repune iubirea şi îndurarea în inima oricărei practici bisericeşti. A patra scoate în evidență voința Sfântului Părinte de a deschide Biserica şi de a o implica în marile probleme ale timpului nostru (dreptatea socială, ecologia, dialogul dintre popoare şi culturi în vederea binelui comun al omenirii).

Recomandăm această carte tuturor acelora care doresc să înțeleagă mai mult orizontul de gândire şi trăire a Papei Francisc, dar şi acelora care caută răspunsuri la întrebări precum: ce înseamnă a fi o Biserică săracă pentru cei săraci? Cum trebuie să ne raportăm la cei care nu se comportă în acelaşi fel ca noi? Ce importanță are pentru noi astăzi Evanghelia?

Ştefan Tamaş

Departamentul de Cercetare Biblică şi Editura „Sapientia”, *In verbo tuo salvi*, Iaşi 2014, 110 p., 14x21, ISBN 978-606-578-159-7.

Sfânta Scriptură a avut şi are un impact profund asupra oamenilor. După cum spune şi Constituția dogmatică despre revelația divină, *Dei Verbum*, lui Dumnezeu i-a plăcut să i se reveleze omului, motiv pentru care omul are datoria de a-i da ascultare. „Lui Dumnezeu care revelează trebuie să i se răspundă prin ascultarea credinței (*Rom* 16,26; cf. *Rom* 1,5; *2Cor* 10,5-6)”. Prin ascultare, omul se încredințează total, în mod liber, lui Dumnezeu, oferindu-i „lui Dumnezeu care se revelează supunerea deplină a minții şi a voinței” şi „dându-şi de bună voie adeziunea la revelația făcută de el” (*Dei Verbum*, nr. 1).

Fără îndoială, Sfânta Scriptură este cartea cea mai tradusă în istoria omenirii. Biblia este, în tradiția creştină din Orient şi din Occident, izvorul vieții spirituale, o neîntrecută carte de rugăciuni, de îndrumare sufletească, de îndemn spre iubire de oameni şi de Dumnezeu, spre găsirea păcii interioare şi pentru pregătirea vieții veşnice.

Pentru aceasta s-a simțit nevoia de a traduce Biblia în limba poporului creştin, ca să devină accesibilă tuturor. Această dorință a fost împlinită anul trecut şi pentru creştinii catolici români, ca şi pentru orice om de bunăvoință, prin traducerea ei în limba română, după textele originale, sub atenta grijă a pr. Alois Bulai şi a pr. Eduard Patraşcu. Evenimentul lansării ei oficiale a fost marcat printr-o serie de prelegeri. Toate aceste conferințe s-au ținut vineri, 28 iunie 2013, în Aula Magna a Institutului Teologic din Iaşi, în prezența PS Petru Gherghel, episcop de Iaşi, a ÎPS Zbignevs Stankevičs, arhiepiscop mitropolit de Riga (Letonia), a PS Aurel Percă, episcop auxiliar de Iaşi, a PS Anton Coşa, episcop de Chişinău, a PS Cornel Damian, episcop auxiliar de Bucureşti, a comunității academice din cadrul Institutului Romano-Catolic din Iaşi, a preoților şi credincioşilor din Iaşi şi din țară, precum şi a altor invitați din România şi din străinătate.

Acum, când se împlineşte un an de la acest mare eveniment, pr. Eduard Patraşcu a dorit să publice într-un volum special toate aceste discursuri rostite cu ocazia lansării oficiale a Bibliei, volum intitulat *In verbo tuo salvi* (prin Cuvântul tău sunt[em] mântuit/ți), o parafrază la *Ps* 118,49, asociind-o cu exprimarea din *Lc* 5,5.

Prima parte a acestei culegeri cuprinde discursurile introductive; îi urmează o a doua parte ce cuprinde prelegerile invitaților din străinătate, veniți la acest eveniment (pr. prof. Luca Mazzinghi, pr. prof. Stephen Pisano S.J., pr. prof. Marco Settembrini, pr. Prof. Giuseppe Pulcinelli). În partea a treia, sunt incluse discursurile celor doi traducători, pr. Alois Bulai şi pr. Eduard Patraşcu. Ca ecou al acestui eveniment, în partea a patra, sunt redate articole scrise la nivel local, dar şi din mediul internațional, iar pentru o rememorare mai vie a evemnimentelor de acum un an, în partea a cincea sunt aşezate câteva fotografii reprezentative care au marcat evenimentul prezentării oficiale a traducerii catolice a Bibliei în limba română la Iaşi, 28 iunie 2013.

Sfânta Scriptură rămâne cartea de căpătâi a oricărui creştin. Ea a fost păstrată, transmisă, citită şi meditată de-a lungul secolelor secolelor, în sânul Bisericii, care este garantă autenticității înțelegerii ei. Dorim tuturor celor însetați de cunoaşterea lui Dumnezeu o lectură rodnică a Sfintei Scripturi, iar celor care doresc să rememoreze evenimentul de anul trecut, volumul de față.

Ştefan Tamaş

Emil Dumea, *Biserica Catolică din Japonia*, Iaşi 2014, 88 p., 14x20, ISBN 978-606-578-142-9.

Japonia (Țara Soarelui Răsare) a fost descoperită din întâmplare de către portughezi, între 1542-1543, când o ambarcațiune deviată de un uragan a

nimerit în insulele japoneze. Între 1548-1549 portughezii au întreprins o primă expediție pentru a lega relații economice cu Japonia. Iezuitul Francisc Xaveriu, unul dintre cei mai mari misionari catolici, şi-a îndreptat atenția spre imperiul insular din Extremul Orient în urma întâlnirii pe care a avut-o la Malacca cu trei japonezi, alături de care a început în 1549 călătoria spre Japonia.

Asemenea poporului japonez, şi Biserica Catolică de aici are încă multe necunoscute pentru non-japonezi. Este o lume puțin aparte care, cu siguranță, merită să fie cunoscută mai bine. Acesta este şi motivul pentru care prof. dr. pr. Emil Dumea, decanul Facultății de Teologie Romano-Catolică din cadrul Universității „Al. I. Cuza" din Iaşi, a elaborat acest studiu despre istoria Bisericii Catolice din Japonia. După ce prezintă începuturile Bisericii în Japonia, autorul oferă informații despre organizarea ei administrativ-teritorială, precum şi despre direcțiile ei de acțiune culturală, socială şi politică.

Actualmente, Biserica Catolică din Japonia este din ce în ce mai mult japoneză, deschisă spre dialogul cultural şi religios cu religiile tradiționale, hinduismul şi budismul, precum şi cu lumea contemporană, în general. Curios este faptul că, numeric vorbind, numărul catolicilor de origine japoneză nu este cu mult mai mare decât cel al perioadei de început a catolicismului aici, în secolul al XVI-lea.

Recomandăm această carte tuturor celor care doresc să cunoască mai îndeaproape istoria unei Biserici care, deşi a fost persecutată, a devenit tot mai puternică şi mai matură în credință.

Ştefan Tamaş

Emil Dumea, *Jurnal de călătorie în America Latină*, Iaşi 2014, 166 p., 14x20, ISBN 978-606-578-143-6.

America Latină poate fi considerată actualmente un rezervor al catolicismului şi un continent al speranței. În momentul în care papa Francisc, primul Suveran Pontif non-european după mai mult de 1.200 de ani, a venit la conducerea Bisericii Catolice, s-a afirmat că experiența sa latino-americană va mişca profund şi spiritualitatea europeană. Mulți erau convinşi că alegerea cardinalului Bergoglio va fi de un real folos şi pentru Biserica Catolică latino-americană, dându-i un caracter mai viu şi mai dinamic, şi astfel, un papă venit din această parte a lumii ar oferi mai mult dinamism Bisericii Universale.

Cartea publicată recent de pr. dr. Emil Dumea, cu titlul *Jurnal de călătorie în America Latină*, prezintă cititorilor impresiile pe care autorul le-a acumulat în urma călătoriei efectuate în ambientul Americii Latine, mai

precis în cel al Argentinei şi al Paraguayului, în perioada 16 decembrie 2013 – 12 ianuarie 2014. Dar nu numai atât. Paginile acestei cărți conțin multe informații despre localități vizitate (Buenos Aires, La Plata, Lujan, Mendoza, Ushuaia, Asuncion, Caacupe, Encarnacion, Ciudad del Este), despre persoane şi instituții ale Bisericii Catolice şi angajamentul acestora în favoarea tuturor, dar mai ales al unor categorii defavorizate de persoane, cum ar fi copiii surdo-muți, şcolarizați în şcoli ale Bisericii Catolice. Nu lipsesc, de asemenea, informații de natură socială, economică, culturală şi religioasă.

Privirea autorului surprinde mai ales rolul fundamental al Bisericii în apărarea şi tutelarea drepturilor fundamentale ale omului în spațiul sud-american. Sunt şi multe informații referitoare la mentalități, la modul de viață de fiecare zi al oamenilor, precum şi la diferite probleme cu care se confruntă astăzi atât societatea, cât şi catolicismul sud-american. Interesante sunt reflecțiile despre extremitățile Argentinei, fie că se merge spre cea mai sudică localitate a planetei, Ushuaia, sau spre Anzii Cordilieri, în Chile, sau în nord, la granița cu Brazilia, unde se află renumitele cascade de la Iguazu.

Prin publicarea acestui jurnal autorul doreşte să ne ofere o imagine a ceea ce este astăzi Biserica în America Latină, dar, în acelaşi timp, doreşte să ofere anumite piste de reflecție pentru ceea ce ar trebui să facă Biserica europeană ca să se apere de secularismul tot mai agresiv care o amenință. Europa pare a fi blocată, obosită, în timp ce America Latină arată o mare vitalitate a creştinismului.

Ştefan Tamaş

Agustin Filgueiras Pita, *De vorbă cu Isus. Rugăciune cu... câteva picături zilnice de umor*, Iaşi 2014, 476 p., 14x20, ISBN 978-606-578-152-8.

Nu există pe fața pământului om care să nu dorească bucuria, toți o vrem, dar suntem conştienți că nu luptăm întotdeauna îndeajuns sau că e nevoie de cele mai multe ori să o pierdem pentru a-i înțelege adevăratul sens. Există, cu siguranță, mai multe tipuri de bucurii, însă cea mai importantă este cea creştină deoarece ne face să înțelegem cu adevărat sensul întâmplărilor noastre zilnice şi să-l acceptăm.

„Bucuria creştină izvorăşte din iubirea față de Dumnezeu şi din trăirea prezenței sale. În rugăciune noi stăm cu Dumnezeu, savurăm iubirea sa şi facem să crească iubirea noastră față de el. Pentru aceasta, nu are sens un moment de rugăciune cu o față tristă şi amărâtă". Aşa o defineşte Agustin Filgueiras Pita, autorul cărții *De vorbă cu Isus. Rugăciune cu... câteva picături zilnice de umor*, apărută recent la Editura Sapientia, fiind tradusă din

limba spaniolă de pr. Paul Budău. De altfel, pr. Agustin Filgueiras Pita mai are încă două volume din această serie, care au apărut deja la Editura Sapientia: *De vorbă cu Isus. Rugăciune cu... o pâine pentru fiecare zi* şi *De vorbă cu Isus. Rugăciune cu... un zâmbet zilnic*.

Se spune cu un creştin nu ar avea motive pentru care să fie trist: când se află în prezenţa divinului, el se simte aproape de mântuire, de fericire şi de plinătate. Acesta este şi scopul bucuriei, ea trebuind să facă parte din zestrea oricărui creştin. Încă de la început se face apel la ea, fiindu-le adresate creştinilor diferite îndemnuri pentru o conştientizare fructuoasă a acestui aspect al ei. Sfântul Paul le spunea tesalonicenilor: „Bucuraţi-vă mereu! Rugaţi-vă fără încetare. Aduceţi mulţumiri cu orice împrejurare, pentru că aceasta doreşte Dumnezeu de la voi în Isus Cristos" (*1Tes* 5,16-18). La fel şi filipenilor: „Bucuraţi-vă mereu în Domnul, iarăşi vă spun, bucuraţi-vă. Bucuria voastră să fie vizibilă tuturor oamenilor. Domnul este aproape" (*Fil* 4,4-5).

Agustin Filgueiras Pita, prin textele zilnice, pline de umor, pe care ni le propune în această carte, nu adaugă nimic bucuriei, ci ne face conştienţi de importanţa ei, mai ales în momentele de rugăciune. Iată cuvintele sale: „Eu aş vrea cu această carte, dragă cititorule, să te fac să gândeşti, să surâzi şi să te rogi. Sau, cu alte cuvinte, să stârnesc rugăciunea ta. Însă vreau să fie o rugăciune bucuroasă şi încrezătoare". Şi aceasta este esenţa ei. „Bucuria creştină izvorâşte din iubirea faţă de Dumnezeu şi din trăirea prezenţei sale. În rugăciune noi stăm cu Dumnezeu, savurăm iubirea sa şi facem să crească iubirea noastră faţă de el. Pentru aceasta, nu are sens un moment de rugăciune cu o faţă tristă şi amărâtă".

Acest calendar al bucuriei pentru fiecare zi poate fi de folos oricui. Trebuie doar să doreşti bucuria.

Mădălin Bărbuţ

Agustin Filgueiras Pita, *De vorbă cu Isus. A te ruga cu... un zâmbet zilnic,* Iaşi 2014, 460 p., formatul 14x20, ISBN 978-606-578-153-5.

Progresul neîncetat al tehnicii este binevenit. Cine nu-l acceptă când este conştient de facilităţile pe care le oferă? Cu toate acestea, nu se întrevede ceva, nici măcar în stadiul de proiect, care să ne ofere o prezenţă a bucuriei interioare. Privim tehnica drept o distrugătoare de mituri, însă spaţiul în care nu poate face nimic, cel mai important de altfel, este cel al interiorului fiecărei fiinţe umane. E ciudat când te gândeşti că putem muta munţii din loc, că putem construi clădiri impunătoare, putem bate recorduri peste recorduri, dar ne simţim neputincioşi atunci când vine vorba de schimbarea stării de spirit. Din păcate, se vorbeşte din ce în ce mai des de

depresii. „Din această lume a noastră lipsesc multe lucruri şi abundă durerea şi tristeţea. S-a spus că surâsul costă mai puţin decât curentul şi dă mult mai multă lumină”.

Un progres al tehnici în acest domeniu, care nu poate dura mai mult de câteva zile şi nu vine din interior, se referă la acele pastile pe care le primesc unii oameni pentru a fi fericiţi. Slăbiciunile umane sunt dureroase, toţi le cunoaştem. Într-o formă sau alta toţi avem nevoie de pastile, care ar trebui să fie în număr de 365. În cartea *De vorbă cu Isus. A te ruga cu... un zâmbet zilnic*, scrisă de pr. Agustin Filgueiras Pita şi tradusă din spaniolă de pr. Paul Budău, ne este oferită, pentru fiecare zi din an, o istorioară, care ne face în primul rând să zâmbim, pentru ca mai apoi să ne pună pe gânduri, să ne facă să ne rugăm. Acesta a fost şi scopul cărţii scrise de el: sa zâmbim şi să ne rugăm în acelaşi timp. „Dacă am reuşit aceasta, mă declar mulţumit”.

Cartea apărută la Editura Sapientia ne oferă astfel „doza zilnică recomandată” ca ajutor pentru sănătatea sufletului, deoarece e important să zâmbim, să gândim, dar mai ales să ne rugăm. Suntem obişnuiţi să ne întrebăm la sfârşitul zilei dacă am luat pastilele prescrise de doctor. Ar trebui să ne punem aceiaşi întrebare cu referire la cele spirituale.

Lucrarea de faţă se recomandă tuturor celor care trăiesc.

Mădălin Bărbuț

PAUL AL VI-LEA, *Evangelii nuntiandi. Exortație apostolică despre evanghelizarea în lumea modernă*, Iaşi 2014, 88 p., 14x20, ISBN 978-606-578-156-6.

Exortaţia apostolică *Evangelii nuntiandi* a fost publicată de papa Paul al VI-lea, în anul 1975, ca rod al sinodului episcopilor ce s-a ţinut în anul 1974 şi care a tratat tema evanghelizării în lumea modernă. Recent, într-un interviu dat pe 22 iunie 2014, Papa Francisc spunea că „pentru mine, *Evangelii nuntiandi* este cel mai mare document pastoral care a fost scris până astăzi”. De asemenea, foarte mulţi teologi şi experţi în evanghelizare consideră că acest document nu şi-a pierdut nimic din actualitate, ci continuă să ofere linii directoare şi pentru Biserica de astăzi. Din acest motiv, Editura „Sapientia” se bucură să pună la dispoziţia cititorilor acest document tradus de Petru Ciobanu.

Exortaţia apostolică *Evangelii nuntiandi* este structurată în şase părţi. Prima parte face o rememorare a evenimentelor care îl au pe Isus ca protagonist al evanghelizării, pentru a trece apoi la rolul Bisericii în evanghelizare. În partea a doua se dă un răspuns la întrebarea: „Ce înseamnă a evangheliza?” Partea a treia tratează despre conţinutul evanghelizării,

urmând ca în partea a patra să se prezinte căile ei iar în partea a cincea să se definească destinatarii evanghelizării. Ultimele două părți vorbesc despre lucrătorii evanghelizării şi despre spiritul evanghelizării.

Papa Paul al VI-lea îşi încheie exortația apostolică *Evangelii nuntiandi* cu aceste cuvinte: „Iată deci, fraților şi fiilor, strigătul care urcă din străfundurile inimii noastre, un ecou al glasului fraților noştri adunați pentru a treia Adunare Generală a Sinodului Episcopilor. Iată consemnul pe care am dorit să-l dăm la sfârşitul unui An Sfânt care ne-a permis să percepem, mai mult ca niciodată, nevoile şi apelurile unei mulțimi de frați, creştini şi necreştini, care aşteaptă de la Biserică cuvântul mântuirii. Lumina Anului Sfânt, care s-a ridicat în Bisericile particulare şi la Roma pentru milioane de conştiințe reconciliate cu Dumnezeu, să poată radia şi după Jubileu printr-un program de acțiune pastorală, în care evanghelizarea este aspectul fundamental, pentru aceşti ani care marchează veghea unui nou secol, o veghe şi a celui de-al treilea mileniu al creştinătății".

Recomandăm acest document în special celor care sunt angajați în munca apostolică de evanghelizare, având convingerea că creştinul de astăzi ca şi cel de pe vremea lui Isus trebuie să fie în acelaşi timp şi evanghelizator şi evanghelizat.

Ştefan Tamaş

Iulian Faraoanu (coord.), *Credința trăită şi mărturisită*, Iaşi 2014, 268 p., 14x20, ISBN 978-606-578-134-4.

Volumul de față conține prezentările şi conferințele susținute în cadrul Simpozionului internațional „Credința trăită şi mărturisită", care a avut loc la Iaşi, la 25 octombrie 2013, cu ocazia încheierii Anului credinței. Ele sunt rodul reflecției în jurul tematicii credinței, privită din diferite perspective: cea biblică, dogmatică, etică sau liturgică. Nota dominantă a fost însă efortul de a înțelege la un nivel mai practic modalitățile mărturisirii şi trăirii marelui dar al credinței.

Punctul de plecare a fost ideea credinței în Sfânta Scriptură. În direcția respectivă s-au situat cele două conferințe biblice: „Între credință şi necredință: drumul patriarhilor în Pentatueh" şi „Credința celui înțelept în cărțile sapiențiale". Odată aşezat fundamentul scripturistic, s-a putut continua cu un punct de vedere dogmatic: „*Regula fidei* la sfântul Irineu de Lyon" şi „Asentimentul credinței în teologia lui J.H. Newmann". Ulterior, s-a accentuat nivelul aplicativ al credinței cu teme referitoare la mărturie („Anton Durcovici, martor al credinței"; „Propagation de la foi, sufletul operei misionare") sau viața comunitară („Amen dicere, subscribere est! Credința şi liturgia).

Sintetizând ideile prezentate, una dintre concluzii s-a orientat către necesitatea întoarcerii la credința biblică, văzută ca atitudine de încredere, de abandonare a propriei vieți în mâinile lui Dumnezeu. Un model în acest sens este patriarhul Abraham, omul încrezător. Acest tip de credință are în sine dimensiunea relațională (credința în Altul) şi se prezintă cu două note caracteristice: realismul şi simplitatea.

Un al doilea aspect esențial este cel al trăirii credinței. Această credință nu e conceptuală, ci existențială. Nu e ceva abstract, ci e o manifestare a încrederii filiale în situațiile şi evenimentele concrete ale existenței umane.

În fine, credința trebuie să fie mărturisită cu mai mult curaj şi într-o formă mai radicală. Mărturisirea trebuie să pornească de la dorința aplicării dreptății. Să se manifeste mai apoi în efortul de instaurare a Împărăției lui Dumnezeu în lumea în care ne aflăm. Însă proba supremă a mărturisirii rămâne caritatea. Credința este autentică atunci când îi iubim cu toată ființa pe Dumnezeu şi pe aproapele, având în față şi modelul sfinților şi al martirilor.

Sperăm ca acest material să contribuie, măcar într-o oarecare măsură, la aprofundarea teoretică şi practică a darului divin al credinței. În acelaşi timp, să fie un imbold pentru a putea mărturisi şi trăi încrederea în Dumnezeu la nivel personal şi comunitar la acest început al celui de-al treilea mileniu al erei creştine.

Redăm mai jos numele conferențiarilor şi temele prezentate:

‣ studii biblice

– Germano Galvagno: *Tra fede e incredulit?: il cammino dei padri nel Pentateuco* (Între credință şi necredință: drumul părinților în Pentateuh)

– Iulian Faraoanu, *L'invito alla fede e l'attesa della Parusia nel Vangelo di Luca.*

– Cristian Clopoțel, *Credința celui înțelept: o căutare a lui Dumnezeu în creație.*

‣ studii teologice

– Ştefan Lupu, *Regula fidei in Adversus haereses di sant'Ireneo di Lione.*

– Corneliu Berea, SVD, *„Assent of faith" în teologia lui John Henry Newman.*

– Iosif Enăşoae, *Credința, dat ontologic, experiență antropologică şi dar divin*

– Daniel Iacobuț, *Amen dicere, subscribere est. Liturgia şi transmiterea credinței*

‣ studii istorice şi filozofice

– Eduard Ferenț, *Episcopul de Iaşi Anton Durcovici (1888-1951), învățător ilustru şi martir al iubirii lui Cristos.*

– Fabian Doboş, *Propagation de la Foi, sufletul operei misionare*
– Iosif Tamaş, *Dinamica păstoririi Bisericii Romano-Catolice: Scrisoarea enciclică Lumen fidei.*

Pr. Iulian Faraoanu

Laurenţiu Scupoli, *Lupta spirituală*, Iaşi 214, 274 p., 14x20, ISBN 978-606-578-150-4.

Trăim într-o lume în care nu doar vedem, ci şi simţim că ne aflăm într-un război spiritual. Problema cea mai mare este că cei mai mulţi dintre noi nu ştim să ne luptăm. Dumnezeu, în suveranitatea şi grija sa, a ştiut că noi vom avea de întâmpinat multe greutăţi în viaţa noastră de creştini şi, de aceea, ne-a lăsat la îndemână mai multe arme, unelte, „strategii spirituale" cu care să ne apărăm şi să luptăm de-a lungul vieţii.

Sfântul apostol Paul, în *Scrisoarea către Efeseni*, ne îndeamnă cu aceste cuvinte: „Fraţilor, întăriţi-vă în Domnul şi în faţa puterii lui. Îmbrăcaţi-vă cu armura lui Dumnezeu ca să puteţi sta în picioare în faţa înşelătoriilor diavolului, căci noi nu avem o luptă împotriva sângelui şi trupului, ci împotriva conducătorilor, împotriva puterilor acestei lumi, a întunericului, împotriva duhurilor răului care sunt în înălţimi".

Pentru cel angajat în această luptă spirituală, considerăm că îi va fi de un real folos lucrarea pr. Laurenţiu Scupoli, *Lupta spirituală*, tradusă din limba italiană de pr. dr. Eduard Ferenţ. Considerată ca o lucrare clasică pentru spiritualitatea creştină, prima ediţie a cărţii a apărut în anul 1589, la Veneţia. De atunci, ediţiile ei nu au mai fost întrerupte. Faptul de a propune astăzi o carte editată cu patru secole în urmă ar putea să fie considerat de unii ca un fel de nostalgie după o spiritualitate deja apusă. Însă trebuie ştiut că lucrarea pr. Laurenţiu Scupoli a modelat nenumărate conştiinţe ale sfinţilor, plecând chiar de la sfântul Francisc de Sales, care o avea la inimă şi o recomanda tuturor sufletelor evlavioase.

Prin cele 66 de capitole ale cărţii, autorul doreşte să-i conducă pe creştini la întâlnirea cu Dumnezeu, pe de o parte, prin contemplarea iubirii şi a bunătăţii lui Dumnezeu şi, pe de altă parte, luând în considerare că omul este înclinat spre porniri rele şi spre patimi vicioase.

Stilul dens, uneori schematic, dovedeşte că autorul are idei clare şi precise despre ceea ce propune. Învăţătura propusă aici a fost mai întâi asimilată şi trăită personal de el. De la primul la ultimul capitol, motivul care revine periodic este ideea luptei spirituale, idee propusă în diferite forme, cu variate intensităţi. În tot tratatul ea revine ca un „laitmotiv" care se repetă cu variaţii de tonalitate, pentru a sublinia momentele şi punctele mai însemnate din viaţa spirituală.

Cardinalul Michele Giordano, arhiepiscop mitropolit de Napoli, cel care prefațează acest volum, scoate în evidență următoarele aspecte ele luptei spirituale pe care fiecare creştin este dator să o poarte zi de zi: „Lupta este posibilă prin intermediul unei încrederi depline în Dumnezeu, urmându-l pe Cristos, Căpitanul oştirii acelora care voiesc să combată răul, sprijinind pe el certitudinea victoriei, fără nicio înfumurare. Mijlocul cel mai eficace pentru această strategie spirituală în metodologia luptei interioare, asociat exercitării tuturor facultăților pentru a câştiga virtuțile, este rugăciunea, arma principală, meditația, evlavia față de sfânta Fecioară Maria, iubirea crucii, frecventa Împărtăşanie".

Recomandăm această operă tuturor celor care sunt doritori de a avea la îndemână o călăuză care să-i conducă pas cu pas la realizarea autentică şi la cucerirea bucuroasă a unei vieți spirituale, în lumina evangheliei.

Laurențiu Turbuc

***Lecționarul Roman*, vol. IV: *Timpul de peste an. Săptămânile XVIII-XXXIV*, Iaşi 2014, 956 p., 21x30, ISBN 978-606-578-122-1.**

După publicarea primei traduceri a Bibliei în Biserica Romano-Catolică din România (28 iunie 2013), traducere efectuată de pr. Alois Bulai şi pr. Eduard Pătraşcu, Conferința Episcopală din România a autorizat comisia liturgică a Diecezei de Iaşi să opereze înlocuirea textelor biblice din *Lecționarul Roman*, care s-au folosit până acum pe teritoriul României, cu textele din această nouă traducere şi ținând cont de a doua ediție tipică a *Ordo Lectionum Missae*, publicat de Congregația pentru Cultul Divin şi Disciplina Sacramentelor în 1981.

Aşa cum se ştie, după reforma liturgică realizată de Conciliul al II-lea din Vatican, s-au publicat două ediții tipice ale *Lecționarului Roman*. Prima ediție tipică pentru Biserica Catolică a fost publicată în anul 1969, iar a doua, în anul 1981. În România, prima ediție a Lecționarelor (în cinci volume, fără volumul VI) a fost publicată de pr. Ioan Ciuraru între anii 1978-1980, după *Ordo Lectionum Missae* din 25 mai 1969. Între anii 1999-2000, din cauza situației precare în care ajunseseră Lecționarele şi mai ales din cauză că vechea ediție se epuizase, la inițiativa şi sub coordonarea pr. Alois Bulai, la Editura Presa Bună s-au retipărit aceste Lecționare într-o nouă formă grafică şi tipografică.

În anul 1981, Congregația pentru Cultul Divin şi Disciplina Sacramentelor a publicat o nouă ediție a *Lecționarului Roman*. Principala noutate a acestei ediții constă în faptul că foloseşte pentru lecturile biblice textul *Neovulgatei*, aşa cum a stabilit Papa Ioan Paul al II-lea prin constituția apostolică *Scripturarum thesaurus* din 25 aprilie 1979. Pe lângă aceasta,

se mai adaugă următoarele diferenţe: 1) A fost lărgit textul „Principiilor generale"; 2) Au fost introduse toate referinţele biblice conţinute în Lecţionarele riturilor sacramentelor şi sacramentaliilor, publicate după prima ediţie a Orânduirii lecturilor de la Liturghie; 3) Au fost adăugate şi indicaţiile biblice pentru lecturi în unele Liturghii „pentru diferite necesităţi", ca şi pentru lecturile la alte Liturghii introduse pentru prima dată în Liturghierul Roman din 1975; 4) Cât priveşte celebrările Sfintei Familii, a Botezului Domnului, a Înălţării şi a Rusaliilor au fost adăugate referinţe la lecturi „ad libitum", astfel ca să rezulte complet, şi pentru aceste celebrări, cadrul textelor biblice, aşa cum sunt distribuite în ciclurile A, B, C din Lecţionarul festiv; 5) S-au introdus indicaţiile biblice pentru sfinţii adăugaţi ulterior în Calendarul Roman general.

Noua ediţie a *Lecţionarului Roman* în limba română a fost realizată de Comisia liturgică din cadrul Diecezei Romano-Catolice de Iaşi după textul original latin: *Missale Romanum, Ex decreto sacrosancti oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli PP. VI promulgatum, Ioannis Pauli PP. II cura recognitum,* ***Ordo Lectionum Missae,*** *Editio typica altera, Libreria Editrice Vaticana 1981.* Traducerea acestor texte a fost aprobată de Conferinţa Episcopală Română cu prot. nr. 112/29.11.2006 şi a obţinut recunoaşterea (*recognitio*) din partea Congregaţiei pentru Cultul Divin şi Disciplina Sacramentelor prin decretul nr. 1527/03/L.

Lecţionarul Roman în limba română apare sub egida Conferinţei Episcopale Române şi va fi tipărit în şase volume: 1. Timpul Adventului şi Timpul Crăciunului; 2. Timpul Postului Mare şi Timpul Pascal; 3. Timpul de peste An, Săptămânile I-XVII; 4. Timpul de peste An, Săptămânile XVIII-XXXIV; 5. Sfinţii; 6. Pentru Liturghiile rituale şi votive, pentru Liturghiile celebrate în diferite necesităţi sau trebuinţe, la Liturghiile pentru răposaţi.

Precizăm că, prin dispoziţia Conferinţei Episcopale Române, această ediţie a *Lecţionarului Roman* este declarată tipică pentru România şi intră în vigoare începând cu anul liturgic 2013-2014.

Pr. dr. Ştefan Lupu

Jean Vanier, *Izvorul lacrimilor*, Iaşi 2014, 178 p., 14x20, ISBN 978-606-578-150-4.

„Unde se află izvorul lacrimilor? De unde vin aceste ape care apar dintr-o dată la suprafaţa fiinţei noastre şi pe care nu putem să le reţinem? Apă arzătoare a durerii, apă amară a remuşcărilor, apă dulce a compasiunii, apă liniştitoare a căinţei şi a consolării, apă săltăreaţă a bucuriei... lacrimile apar atunci când ceva în noi este atins foarte profund. Când suntem zdruncinaţi de suferinţă, bineînţeles, înfrânţi din cauza ei, dar şi când suntem

bulversați de durerea celuilalt, emoționați de neputința sa, mişcați de tristețea sa ori atunci când suntem impresionați de reîntâlnirea unor persoane dragi, de iubirea primită, de iertarea dăruită. Când inimile noastre de piatră se fisurează, din ele curge apă, aşa cum din stânca de la Meriba a curs apă în deşert (cf. *Ex* 17,6). De unde provin lacrimile, dacă nu din străfundul misterului ființei noastre?"

Cu aceste cuvinte prefațează Anne-Sophie Andreu cartea *Izvorul lacrimilor*, în care a publicat meditațiile pe care Jean Vanier le-a ținut în America Latină, în cadrul unor zile de reculegere, pentru asistenții Comunității „Arca". Jean Vanier, născut la 10 septembrie 1928, la Geneva, om cu o personalitate profundă, a înființat în 1964 Comunitatea „Arca", iar în 1968 Asociația „Credință şi Lumină". De asemenea, în anul 2000 a fost printre membrii care au înființat Asocoația „Intercordia".

În postfața cărții, dl Mircea Oltean, preşedintele Fundației „Credință şi lumină", scrie că în Comunitățile „Arca" se găsesc „persoane cu şi fără handicap mintal – persoane cu cerințe speciale şi asistenți, care îşi împărtăşesc viața de zi cu zi (locuiesc, muncesc şi îşi petrec timpul liber împreună), în relații egale şi cu credință în Dumnezeu, recunoscând darurile unice ale fiecăruia. Aceste comunități au scopul de a crea şi dezvolta un mediu comunitar care să corespundă nevoilor persoanelor cu un handicap mintal. Comunitățile Arca, cuprinzând persoane de diferite origini sociale, religii, culturi şi capacități intelectuale, caută să fie un semn de speranță în lumea de astăzi, un semn al unității, credinței şi împăcării, pentru o societate mai umană".

Meditațiile publicate în volumul *Izvorul lacrimilor* vor să-l conducă pe cititor spre izvorul secret al vieții creştine. Timp de şase zile, cu trei meditații pe zi, afirmă Anne-Sophie Andreu, Jean Vanier propune „un drum spre noi înşine. Nu un drum de tristețe sau de dezolare, ci un drum de adevăr, de consolare şi de speranță. Deoarece aproape de izvor se află din veşnicie Cineva care ne aşteaptă".

„Fiecare este chemat deci să recunoască şi darul celuilalt, în mod deosebit darul celui sărac, al celui mic, al celui abandonat, al aceluia pe care societățile noastre îl resping deoarece, oricare ar fi cauza, el nu poate să țină ritmul. Trăind la Arca cu persoanele cu handicap mintal, împărtăşind cu ele şi cu părinții lor bucuriile şi durerile, grijile comune în comunitățile *Credință şi Lumină* sau participând la toate aceste comunități care s-au construit în jurul prezenței celui sărac, descoperim, de fapt, un adevăr cât se poate de misterios care este însuşi adevărul evangheliei. Nu este vorba numai despre a acționa cu generozitate sau de a face un bine celor săraci, ci de a deveni prietenul lor. Să descoperi în alianța cu ei că ei sunt aceia care ne trezesc şi ne vindecă, care merg înaintea noastră şi ne conduc pe calea vieții".

„Fără îndoială, şi noi suntem chemaţi să răspundem la această întrebare la sfârşitul lecturii şi al meditaţiei noastre. Care este „alianţa" noastră? Pe lângă cine, cu cine, cum, la ce am fost noi chemaţi?

Poate deja ştim şi am răspuns de foarte mult timp sau poate că nu suntem conştienţi încă de faptul că şi noi am fost chemaţi. Poate căutăm ceva care să dea sens vieţii noastre sau poate suntem prea bogaţi, prea plini de proiecte sau, dimpotrivă, prea împovăraţi, încât ajungem să credem că nu mai este posibil să auzim ceva. Nu contează! Jean Vanier ne spune că mereu este momentul să pornim sau să reluăm drumul, că nu trebuie să ne fie teamă de noi înşine, de ceilalţi sau de viaţă. Oricine am fi, oricare ar fi situaţia în care ne zbatem, suntem aşteptaţi asemenea unui oaspete de marcă lipsind de la petrecere atâta timp cât rămâne deoparte. Fiu mai mare sau fiu risipitor, cu toţii suntem invitaţi la masa alianţei şi nu depinde decât de noi să dansăm atunci când ne vine rândul".

Ştefan Tamaş

Emil Dumea, *Biserica şi statul în Europa – perspective istorice şi creştine*, Iaşi 2014, 348 p., 14x20, ISBN 978-606-578-144-3.

Biserica este instituţia divino-umană care a luat fiinţă în mod nevăzut sau tainic pe cruce, prin patima Fiului lui Dumnezeu, iar în mod văzut, prin coborârea Duhului Sfânt peste apostoli. Biserica este divină pentru că a fost întemeiată de însuşi Fiul lui Dumnezeu, iar umană este pentru că a luat fiinţă pentru mântuirea omului. Din acest motiv are în mod obligatoriu o componentă comunitară şi socială.

Misiunea Bisericii este aceea de a nu-l lăsa pe omul acestei societăţi să rămână acolo unde se află, pe treapta inferioară a degradării sale morale sau sociale; ci de a-i da puterea şi curajul de a înainta spre desăvârşire, prin intermediul a mai multor acţiuni, precum cea de a sfinţi, cea de învăţa şi de a veni în ajutorul societăţii.

În studiul apărut recent la Editura Sapienta, *Biserica şi statul în Europa. Perspective istorice şi creştine*, pr. dr. Emil Dumea, profesor de Istoria Bisericii şi decan al Facultăţii de Teologie Romano-Catolice din Iaşi, îşi propune să traseze câteva linii directoare privind raportul dintre Biserică şi stat. Nu se poate vorbi despre o cultură şi o civilizaţie europeană fără să se ţină cont de rolul jucat de creştinism în formarea şi dezvoltarea acestei civilizaţii. Biserica, pe tot parcursul istoriei la care a fost martoră, a reuşit să fie atât pentru Occident, cât şi pentru Orient o instituţie importantă, dătătoare de ton în toate sferele vieţii sociale.

Astfel, primul capitol al acestei cărţi conţine repere istorice ale raportului dintre stat şi Biserică, cel de al doilea prezintă acelaşi raport din perspectiva

Conciliului ecumenic a II-lea din Vatican unde în Constituția pastorală *Gaudium et Spes* la nr. 40 este sintetizată poziția Bisericii cu privire la relația dintre Biserică şi lume: „Tot ce am spus despre demnitatea persoanei umane, despre comunitatea oamenilor, despre sensul adânc al activității umane constituie fundamentul relației dintre Biserică şi lume precum şi baza dialogului lor". În cea de-a treia parte găsim câteva principii juridice referitoare acest raport, specificându-se că în domeniul doctrinar şi moral Biserica nu este subordonată statului, aşa cum statul, în domeniul politic şi social, nu este subordonat Bisericii. Sistemele confesionale, de separare şi de coordonare fac obiectul de studiu al celui de-al patrulea capitol, urmat de referințe la personalitatea juridică a internațională a Sfântului Scaun, Pactele Laterane, Scaunul Vatican, Diplomația vaticană şi dreptul şi religia în Europa postcomunistă.

Unele aspecte ale acestui subiect rămân totuşi deschise analizelor ulterioare şi pot găsi un răspuns în studiul aprofundat şi lipsit de prejudecăți asupra rolului pe care îl are libertatea religioasă şi de conştiință în construirea democrației din societățile țărilor respective şi a unității continentului european.

Această carte poate fi privită drept „o carte de vizită" a Bisericii în fața statului. De aceea recomandăm acest studiu al părintelui Emil Dumea tuturor celor care doresc să se convingă că creştinismul poate avea cu siguranță un rol extrem de important în contextul Uniunii Europene, acolo unde fenomenul secularizării şi al ateismului se prezintă în mod diferit față de Europa Centrală şi de Est, deoarece este purtătorul valorilor profund umane, universal recunoscute şi împărtăşite.

Ştefan Tamaş